

Luigi Giussani

**A-ți da viața
pentru lucrarea
Altuia**

Îngrijit de Julián Carrón

Traducere: Ruxandra Tirean

© 2022 Fraternità di Comunione e Liberazione

PREFAȚĂ

«E VIAȚA VIETII MELE, CRISTOS»

De ce anume e determinată realitatea istorică în care suntem cufundați? De prevalența eticii asupra ontologiei.¹ E judecata pe care Giussani o exprima la finele anilor '90. După părerea lui, era vorba despre apogeul unei traiectorii începute cu secole în urmă, odată cu epoca modernă și cu răspândirea influenței raționaliste, apogeul care a modelat atitudinea culturii și a statului față de creștinism și față de Biserică. De atunci încolo, primordialitatea eticii asupra ontologiei a devenit un factor general. Ca urmare a unei separări și ierarhizări între cunoașterea matematico-științifică și cunoașterea filosofică (și religioasă), modul de a concepe realul și existența este determinat tot mai mult de comportamente, de „preferințe”: nu de rațiune, nu de realitate așa cum se reflectă ea în mod evident în experiență, mai exact nu de ontologie, ci e determinat din punct de vedere etic, de către un comportament, pornind de la care, se folosește rațiunea.² «Inclusiv Biserica, fiind atacată de raționalism, a susținut etica atât în fața poporului, cât și în propria teologie, considerând ontologia ca fiind presupusă, aproape anulându-i forța generatoare» (vezi aici, p. 21).

Sesizând poziția contrastantă a statului și a formei culturale rezultate, mare parte a Bisericii și-a întărit poziția pe ceea ce și ceilalți – inclusiv ponegritorii – puteau să înțeleagă și trebuiau să admită: etica fundamentală, valorile morale, lăsând în fundal conținutul dogmatic al creștinismului, ontologia sa, adică vestea că Dumnezeu s-a întrupat și că acest eveniment rămâne prezent în istorie printr-o realitate umană – Biserica, «Trup tangibil al lui Cristos» (p. 91) – alcătuită din persoane care atestă plinătatea pe care Cristos o provoacă în viața celor care-L recunosc și-L urmează. În consecință, și predicarea în Biserică s-a concentrat cu precădere pe avertismentele etice: modul în care a fost propus creștinismul a devenit ceva ce ține de un trebuie, de un simț al datoriei mai mult decât a fi ceva atrăgător, sau înainte de a fi ceva atrăgător. Și, atunci când se întâmplă acest lucru, credința își pierde rezonabilitatea și capacitatea de a genera viața poporului creștin.

A face apel la morala catolică părea ceva evident și mai ușor de făcut astfel încât Biserica să-și poată păstra influența asupra persoanelor. Nu se considera necesară oferirea unor rațiuni adecvate pentru a urma Biserica. Se considera că insistența asupra unor norme elementare de comportament ar fi fost suficientă ca să-i facă pe destinatari să le urmeze. În acest fel Biserica ar fi putut continua să-și exercite funcția de far moral. Atâta vreme cât contextul cultural a fost omogen și Biserica a deținut rolul de actor principal, morala izvorâtă din albia creștină, deși obținea un consens tot mai fragil, a rezistat. Dar, atunci când contextul social a devenit mai variat și multicultural, totul s-a schimbat. Și procesul de eroziune a suferit o accelerare bruscă. A fost impresionant pentru mine să văd recent imaginile unor biserici transformate în discoteci, săli de cinema, terenuri de tenis și piscine. Faptul de a se fi baricadat într-o defensivă a moralei – chiar

¹ Cfr. mai ales L. Giussani, *l'uomo e il suo destino. In cammino* [Omul și destinul lui. Pe drum, n. tr.], Marietti 1820, Genova 1999, p. 63-74.

² Cfr. *Ibidem*, p. 67.

dacă principiile acesteia erau bune – nu a rezistat în fața răspândirii unei mentalități contrare, care a avut tot mai mult câștig de cauză, impunând noi valori și noi drepturi.

Fără a se propune prin ontologia sa, ca eveniment de viață capabil să corespundă dorinței profunde a omului, creștinismul redus la morală și-a pierdut treptat atractivitatea. Astfel, mulți contemporani de-ai noștri se nasc și trăiesc indiferenți față de creștinism și față de credință. A fost ca un fel de lipsă de familiaritate cu umanul, datorită unei naivități cu privire la «ce anume poate, în cele din urmă, să-l miște pe om în interiorul său»: ³ după ce a neglijat exigențele umane profunde – de adevăr, de frumusețe, de dreptate, de fericire –, Biserica a părut tot mai departe de viață și credința ceva de neînțeles la urma urmei.

Cum de am ajuns în acest punct? La această întrebare Giussani oferă un răspuns care lămurește prezentul nostru, pe lângă trecutul nostru. Procesul începe, afirmă el, «fără ca nimeni să-și dea seama», de la o «*separare a sensului vieții de experiență*». Dumnezeu este conceput ca ceva separat de experiență, ca ceva care nu are impact asupra vieții. «Sensul vieții, adică, nu mai are nicio legătură sau are o legătură greu de definit cu momentul existenței în care cineva totuși continuă să avanseze». Dar asta depinde – aici Giussani face un pas capital – de ceva care s-a produs deja înainte: «Esența problemei se clarifică în lupta care se dă asupra modului de a înțelege *legătura dintre rațiune și experiență*» (p. 46). La baza aceluia divorț, a acelei separări dintre Dumnezeu și experiență, se află așadar o reducere, de natură cognitivă, cu privire la modul de a concepe raportul dintre rațiune și experiență.

Ce înțelege don Giussani prin experiență? «Experiența înseamnă ieșirea la suprafață a realității în fața conștiinței omului, e devenirea transparentă a realității în privirea omului. Astfel, realitatea este ceva de care te ciocnești, e un dat, iar rațiunea e acel nivel al creației în care aceasta devine conștientă de sine». Așadar, în experiență se revelează realitatea, și se revelează ca ceva dat, ceva ce nu a fost produs de noi, care trimite spre altceva ca origine ultimă a sa. Iar rațiunea e privirea căreia i se întâmplă acea revelație, este nivelul realității în care realitatea devine conștientă de sine ca fiind rezultatul a altceva. Observă Giussani: «Jean Guilton, susținându-ne în apăsarea noastră zbuciumată, ne-a oferit consolarea de a ne face să simțim dreptatea atitudinii noastre cu privire la legătura dintre rațiune și viață atunci când a spus că „rezonabil” înseamnă a supune rațiunea experienței» (p. 47). De ce ar fi rezonabil acest gest de supunere? Pentru că, dacă experiență înseamnă că realitatea devine transparentă, atunci rațiunea este în slujba respectivei transparențe, e instrumentul acesteia.

Ajunși aici, nu ne miră pasul următor al lui Giussani: «Pentru a-l apăra pe Dumnezeu în adevărul său și pentru a apăra necesitatea ca omul să conceapă viața ca fiind a Sa și deci în toate să tindă a fi pe placul acestui suprem creator și gestionar a tot ceea ce există, se cere, înainte de toate, recuperarea cordială a cuvântului „rațiune”» (p. 47). Dacă, de fapt, se «folosește greșit rațiunea», dacă ea este concepută ca «măsură» a realității, rezultă ca fiind compromisă toată cunoașterea omului, toată aventura sa umană.

«Dacă rațiunea se traduce ca „măsură” a realității – și asta implică întotdeauna rațiunea ca o idee preconcepută [...] –, există trei posibile grave reduceri care influențează toate comportamentele vieții» (p. 47). Ele nu se referă doar la trecut, ci la atitudinea noastră prezentă. Să le analizăm!

a) «Prima reducere – descriu geneza comportamentului nostru în aspectul său dramatic și contradictoriu –: *în locul unui eveniment, o ideologie*». Ce anume presupune această alternativă? Omul se poate raporta la realitate cu o inițiativă pusă în mișcare de ceea ce se întâmplă, de ceea ce percepe în sine sa datorită reacției generate în el de ceea ce se întâmplă, sau se poate raporta

³ Cfr. Benedict al XVI-lea, Exortatia apostolică postsinodală *Sacramentum caritatis*, 2.

la realitate cu o inițiativă care blochează, tinde să se abată de la ceea ce se întâmplă, ascultând de ceva care «nu izvorăște dintr-un mod al său de a reacționa la lucrurile pe care le întâlnește, de care se ciocnește, ci din *idei preconcepute*». Punctul de pornire devine atunci «o anumită impresie și evaluare a lucrurilor, o anumită poziție pe care cineva o adoptă „înainte” de a înfrunta lucrurile, mai ales înainte de a le judeca». Să presupunem, exemplifică Giussani, că s-ar produce un dezastru într-o mină sau pe căile ferate: abordarea acestor fapte care interpelează omul va tinde atunci «să nu fie rodul unei reflexii umane, a ceea ce omul simte ca om în fața acestor evenimente». E ca și cum în judecata sa asupra lucrurilor s-ar introduce un discurs pe care l-a auzit deja, o idee preconcepută: «Se pornește de la o preconcepție, astfel încât ziarul republicanilor sau cel al liberalilor va da un anumit ton, în schimb, ziarul unui partid din guvern va ataca altceva». Acum, prejudecata, sau punctul de pornire de la care cineva începe să se miște, dacă vrea să intre în istorie și să reziste în timp, «ca să-și croiască drum printre gândurile lumii și printre părerile societății, trebuie să fie dezvoltată. Dezvoltarea sa este logica unui discurs care devine ideologie. Logica unui discurs care pornește de la o idee preconcepută și vrea s-o susțină și s-o impună se numește ideologie» (p. 48).

Aceasta e lupta în care fiecare dintre noi se înrolează, conștient sau mai puțin conștient, în fiecare zi. Și creștinul trăiește, la fel ca toți ceilalți, în acest context istoric, și nu poate fugi din fața acestei alternative, a acestei lupte: «Viața noastră creștină, credința noastră și morala noastră concretă, poziția noastră în fața vieții este determinată fie de ideologiile curente, fie de factualitate, de supremația existenței noastre, a lucrurilor așa cum se întâmplă ele, a lucrurilor de care ne lovim, a lucrurilor la care reacționăm într-un anumit fel, a faptelor: fapte ca evenimente» (p. 48). La fel ca atunci când se naște un copil: se impune în fața tuturor, cu forța dezarmată a prezenței sale însăși; înainte nu era și acum este. Tocmai, un eveniment.

Dar cum se poate, în mod stabil, ca tensiune continuă, să trăim un raport total cu realitatea, să fim determinați «de supremația [...] lucrurilor așa cum se întâmplă ele»? «Există evenimente mari și evenimente minuțios de mărunte ca semnificație», spune Giussani. Pentru ca să se poată trăi intens realul, e nevoie să fi fost atinși de un eveniment mare, origine prezentă, «principiu fondator al întregii experiențe umane». Nu poate fi un trecut cel care fondează experiența umană. Această observație ne face să înțelegem cât de determinant este să surprindem natura creștinismului, care poate fi în continuare redus la ideologie, adică fix la contrariul său. «Creștinismul este un eveniment și de aceea e prezent, e prezent acum, iar caracteristica sa este că e prezent ca memorie; unde memoria creștină nu e același lucru cu amintirea, ba dimpotrivă, nu este amintirea, ci e reîntâmplarea Prezenței înseși». Numai dacă creștinismul este un eveniment și e recunoscut și urmat ca atare, el poate fi determinant pentru omul care trăiește, poate schimba modul cu care se abordează totul. «Numai recunoașterea acestui eveniment ne împiedică să fim sclavii unei ideologii» (p. 48).

b) După această primă subliniere, Giussani identifică cea de-a doua reducere care ne influențează comportamentele. «Dacă omul cedează în fața ideologiilor dominante, izvorâte din mentalitatea comună, apare [...] o separare între semn și aparență; de aici derivă *reducția semnului la aparență*. Cu cât cineva e mai conștient de ceea ce este semnul, cu atât mai mult înțelege falsitatea și dezastrul unui semn redus la aparență» (p. 48).

Dar ce este semnul? Acesta, spune Giussani, este «experimentarea unui factor prezent în realitate care mă trimite spre altceva. Semnul este o realitate experimentabilă al cărei sens este o altă realitate; el își revelează semnificația conducând spre o altă realitate». Din nou e în joc aici o întrebare adecvată a rațiunii: «A epuiza experiența semnului la aspectul său imediat perceptibil sau la *aparență*» este ceva irațional, pentru că respectiva aparență «nu exprimă întreaga experiență pe care o trăim în raport cu lucrurile». Și, cu toate astea, e o tentație în fața căreia ce-

dăm foarte ușor, aproape fără să ne dăm seama: «O anumită atitudine a spiritului procedează cam așa cu realitatea lumii și a existenței (circumstanțele, raportul cu lucrurile, o familie de întemeiat, copiii ce trebuie educați ...): resimte impactul, însă blochează capacitatea umană de a se adânci în căutarea semnificației, spre care, în mod incontestabil, însuși faptul raportului nostru cu realitatea ne solicită inteligența umană». Atunci când se blochează capacitatea inteligenței de a pătrunde adânc în căutarea semnificației, are loc, ca să folosim cuvintele lui Finkielkraut, o «destituție»⁴ a vizibilului, o «golire a lucrurilor pe care le vedem, le atingem, le percepem», afirmând «că ceea ce se întâmplă „se întâmplă pur și simplu”, evitând astfel impactul și exigența de a privi prezentul [...] în raportul său cu totalitatea» (p. 49).

Din contră, afirmă cu acuitate Giussani, «ideea de semn [...] face ca semnificația lucrurilor să pătrundă eficient în viață», conduce rațiunea în profunzimea ultimă a realității. Aici Giussani introduce o expresie foarte curajoasă: «Misterul (adică Dumnezeu) și semnul (adică realitatea contingentă în măsura în care trimite mereu spre altceva; chiar și o piatră foarte micuță, ca să fie ea însăși, trimite spre izvorul Ființei), [...] într-un anumit sens, coincid». Ce vrea să spună cu asta? «Că Misterul este profunzimea semnului, semnul indică prezența Misterului profund, a lui Dumnezeu creator și mântuitor, a lui Dumnezeu Tatăl. Semnul sugerează, în ochii noștri, prezența Altuia, a Misterului profund, pentru toate lucrurile, o semnaleză ochilor noștri, urechilor noastre, mâinilor noastre». Adică: «Misterul devine experiență prin intermediul semnului» (p. 49).

E în esența rațiunii să recunoască lucrurile ca semn al Misterului, să sesizeze valoarea fiecărui lucru ca trimitere spre Altceva, în timp ce ideologia se prezintă ca tendință de a afirma că doar aparența ar fi concretă, ceea ce se vede, se aude și se atinge: aceasta e atitudinea care rămâne în continuare activă chiar și în prăbușirea asurzitoare a marilor ideologii ale anilor '90.

c) Și iată cum apare cea de-a treia reducere: «Eliminarea valorii de semn include, pe de-o parte ca și cauză, iar pe de altă parte, ca și consecință, *reducția inimii la sentiment*». Inima nu mai e astfel motorul ultim, mobilul profund al acțiunii omului, criteriul de judecată al rațiunii, locul uimirii și al energiei afective care constituie stofa originarului raport cognitiv cu realitatea; locul ei e preluat de sentiment. «Responsabilitatea noastră e zădărnicită tocmai pentru că cedăm acceptând întrebuițarea sentimentului ca și cum ar fi superior inimii», care, în schimb, este «factorul fundamental al personalității umane; sentimentul nu, fiindcă luat de unul singur sentimentul acționează ca reactivitate, în fond e animalic» (p. 51). Cesare Pavese scria: «N-am înțeles până acum care este tragedia existenței [...]. Și totuși e atât de clar: trebuie să învingi tentația de-a te lăsa pradă voluptății, să încetezi de-a considera stările sufletești ca niște scopuri în sine».⁵

Pentru Giussani, «inima indică unitatea dintre sentiment și rațiune. Inima presupune un concept de rațiune neblotată, o rațiune conformă cu deplina amploare a posibilității sale: rațiunea nu poate acționa fără ceea ce se numește afecțiune. Inima – ca rațiune și afectivitate – este condiția unei concretizări sănătoase a rațiunii. Condiția pentru ca rațiunea să fie rațiune e ca afectivitatea s-o cuprindă și, astfel, să miște omul în întregul lui. Rațiune și sentiment, rațiune și afecțiune: aceasta e inima omului» (p. 51). Ce privire cuprinzătoare a tuturor factorilor umanului ne mărturiseste tot timpul Giussani! Rămân uimit de fiecare dată, pentru că, de fiecare dată când îl citesc, mi se întâmplă să dau peste o înțelegere a realității care nu se oprește la suprafață, ci pătrunde în profunzime. Nu există nicio ocazie în care Giussani să nu intercepeze dinamismele raportului eului cu lumea în care acesta se află.

⁴ A. Finkielkraut, *Lumanità perduta. Saggio sul XX secolo* [Umanitatea pierdută. Eseu asupra secolului XX, n. tr.], Liberal, Roma 1997, p. 88; cfr. H. Arendt, *Originile totalitarismului*, Humanitas 2014, aici traducere a noastră.

⁵ C. Pavese, *Meseria de a trăi. Jurnal 1935-1950*. Ed. Allfa, București 2015, p. 74.

Cum putem ieși din aceste reducții? Doar vorbind despre ele? Forțându-ne să inversăm tendința? Nu – răspunsul lui Giussani ne reconduce la nivelul unei experiențe la îndemâna tuturor –, este vorba despre *a da peste* o umanitate care nu poate fi redusă la aceste reducții, peste o prezență care să elibereze eul de colivia pe care și-a construit-o în jurul lui, care să rupă măsura aparenței, care să descătușeze eul din legea reactivității și să-l facă să «trăiască intens realul», ca să folosim încă o dată expresia regăsită în cel de-al zecelea capitol al volumului *Sensul religios*.⁶

Aici iese la iveală natura creștinismului, așa cum s-a arătat ea încă de la început: «Isus era un om ca toți ceilalți, era un om care nu făcea excepție de la definiția de om; dar omul acela a spus despre sine lucruri pe care alții nu le spuneau, vorbea și se purta altfel decât toți ceilalți. Semnul semnelor. Existența sa, odată cunoscută, era resimțită, privită și tratată, de cei care fuseseră pătrunși de pretenția sa, ca semn al unei alte existențe, trimitea spre altceva. Așa cum reiese clar din Evanghelia după Ioan, Isus nu concepea atractivitatea sa asupra celorlalți ca o referință ultimă la sine, ci la Tatăl: la sine pentru ca El să poată conduce la Tatăl, ca ascultare și cunoaștere» (p. 56). Semnificația ultimă spre care fiecare realitate (fiecare semn) trimite a devenit un om, «Semnul semnelor»; un om care umbla pe străzi, cu care se putea lua masa, cu care se putea sta de vorbă, care putea fi urmat: acesta e evenimentul creștin, conținutul anunțului adresat inimii omului.

Aici găsim câteva pagini în care Giussani ne invită să ne identificăm cu începutul credinței celor dintâi, care l-au întâlnit pe acel tânăr atât de diferit de toți ceilalți: «Credința în Cristos, așa cum e evident de la începuturile faptului creștin, înseamnă a cunoaște o Prezență ca fiind excepțională, a fi impresionați de ea, și, deci, a adera la ceea ce spune despre ea însăși. E un fapt: e un fapt care a făcut posibilă apariția creștină în lume. Acum, noi nu vrem altceva decât să cunoaștem și să trăim ceea ce s-a întâmplat» (p. 56).

Credința înseamnă a recunoaște o prezență excepțională, a recunoaște divinul prezent într-o anumită realitate umană. De aceea ea este «un gest care are ca punct de pornire rațiunea [...], rațiunea în măsura în care afirmă că Misterul este o realitate existentă, fără de care omul nu poate avea o privire rațională asupra realității. Adică, punctul de pornire al credinței este rațiunea în calitatea ei de conștiință a realității, adică sensul religios al omului» (p. 56).

Credința nu este o emoție, «nu este un sentiment schimbător care identifică existența lui Dumnezeu după cum i se pare și care trăiește religiozitatea după cum are chef. Ea e o judecată care afirmă o realitate, Misterul prezent». Giussani descrie natura credinței prin cuvinte unice: «Credința e rațională, întrucât înfloreste la limita extremă a dinamicii raționale ca o floare de har, la care omul aderă cu libertatea sa». Dar cum poate libertatea noastră să adere la această floare «de neînțeles ca origine și ca factură»? Dând curs «cu simplitate la ceea ce rațiunea percepe ca fiind excepțional, cu acea promptitudine certă, cum se întâmplă în fața evidenței incontestabile și indestructibile a unor factori și momente ale realității, așa cum apar în orizontul propriei persoane» (p. 56).

Trebuie să reținem bine această sugestie a lui Giussani: evenimentul lui Cristos este ceva excepțional, «dar, pentru a-l sesiza în diversitatea sa e nevoie ca rațiunea, cu simplitate, să accepte imediat, să recunoască ceea ce are loc, ceea ce a avut loc, cu promptitudinea certă pe care o are în fața oricărei evidențe a realității». Cristos se oferă libertății noastre, nu i se impune. E ceea ce s-a întâmplat la început: «Înainte de toate, înainte de verdictul pe care Ioan îl dă despre acel Om, pe care Petru îl dă despre acel Om, înainte de verdictul lor și de adeziunea lor, înainte chiar de asta există această simplitate, această inimă simplă, sunt acești ochi simpli, această tensiune, această dorință simplă care e deschisă să capteze, care se află în posibilitatea de a capta clar ceea ce a întâl-

⁶L. Giussani, *Sensul religios*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București 2000, p. 169.

nit, aspectul realității peste care a dat» (p. 57). Pentru a intercepta, pentru a recunoaște și a urma adevărul care devine prezent în semnul unei diversități umane pline de atractivitate, nu e nevoie de calități deosebite, ci doar de această simplitate a inimii.

Pe atunci cardinalul Ratzinger, în legătură cu actualul context social – variat și multicultural, cel în care, cum spuneam, multe biserici s-au transformat în discoteci, săli de cinema, terenuri de tenis, piscine –, se întreba: «Cum de credința mai are succes?». Se gândea la tinerii credincioși, avizați din punct de vedere cultural. Răspuns: «Aș spune pentru că ea găsește corespondență în esența omului [...]. În om există o inepuizabilă dorință de infinit. Niciunul din răspunsurile căutate nu e suficient. Numai Dumnezeu care s-a făcut finit, pentru a înfrânge finitudinea noastră și ca s-o conducă în dimensiunea infinității sale, e în stare să vină în întâmpinarea exigențelor ființei noastre».⁷ Este vorba numai de ciocnirea cu faptul creștin, cu creștinismul conform naturii sale originale: un eveniment contemporan, care are forma unei întâlniri umane. Reducția sa la moralism sau inclusiv la o repetiție verbală a anunțului nu este în stare să răspundă la exigențele noastre originare; așa cum nu le poate răspunde nici reducția sa – raționalistă – la una din numeroasele expresii ale sensului religios, la una din numeroasele forme ale religiozității.

Acum, în «epoca modernă, raționalismul, pierzând adevărata natură a rațiunii, face ca în mod obișnuit *sensul religios și credința să fie confundate*, eliminând astfel și adevărata natură a credinței». Asta nu s-a întâmplat fără consecințe negative asupra omului contemporan, nu doar asupra creștinilor. «Confundarea sensului religios cu credința face ca totul să fie confuz. Prăbușirea credinței în esența sa adevărată, cum e în Tradiție, adică în viața Bisericii, prăbușirea credinței ca recunoaștere a lui „Cristos totul în toți”, ca adecvare la Cristos și imitație a lui Cristos, a dat naștere *dezorientării moderne*, care se prezintă în modalități diferite și identificabile» (p. 57).

În 1998 Giussani descrie aspectele dezorientării moderne, pe care le putem repera în existența noastră și în cea a multora din jurul nostru. Faptul creștin, Prezența pe care credința o recunoaște poate fi redusă, golită de istoricitatea și concretețea ei. Dar, atunci credința creștină e transformată într-o caricatură: devine, cu alte cuvinte, irațională, incomprehensibilă, fiindcă e privată de fundamentul ei de realitate. Este rodul a ceea ce Giussani numește cei cinci «fără» ai raționalismului modern. Să-i trecem pe scurt în revistă.

a) «Prima consecință a raționalismului se poate sintetiza prin formula: *Dumnezeu fără Cristos*. E negarea faptului că doar prin Cristos e posibil ca Dumnezeu, Misterul, să ni se reveleze pentru ceea ce este» (p. 57). Dar, fără Cristos, credința își pierde rezonabilitatea și devine «fideism»: dispare temelia experienței creștine și implicării morale îi lipsește mobilul adecvat. Dumnezeu ajunge să fie din nou obiect al unei construcții imaginare și al gândului uman, în funcție de diferite accente etnice și culturale.

b) Cea de-a doua consecință a raționalismului este: «*Cristos fără Biserică*», adică Cristos fără Corpul Său, fără trupul Său. Este vorba despre «gnoză», despre «gnosticism», în oricare versiune a sa. «Dacă se elimină din Cristos faptul că este om, om real, istoric, se elimină posibilitatea însăși a unei experiențe creștine». Creștinismul este o experiență umană, «în consecință e alcătuită din timp și spațiu ca oricare realitate inclusiv materială. Fără acest aspect de materialitate, experiența de Cristos pe care o trăiește omul devine lipsită de posibilitatea de verificare a contemporaneității ei, adică a adevărului celor spuse despre sine chiar de El însuși». Atitudinea raționalistă nu admite că o realitate particulară, alcătuită din timp și spațiu, ar putea fi «locul

⁷ J. Ratzinger, *La fede e la teologia ai giorni nostri* [*Credința și teologia în zilele noastre*, n. tr.], în *Enciclopedia del cristianesimo* [*Enciclopedia creștinismului*, n. tr.], De Agostini, Novara 1997, p. 30

de obârșie al experienței sensului ultim al omului: sensul ultim al omului nu pătrunde în experiența cotidiană» (p. 58).

Cristos, subliniază mereu Giussani, nu e o idee, ci e o Prezență reală, audibilă, vizibilă, tangibilă. Unde? Într-un fenomen istoric: viața Bisericii. «E imposibil să te gândești la Cristos fără o asemenea concretețe; ar însemna să reduci și să transformi ceea ce Cristos a spus despre sine, ceea ce Cristos este, ca revelator, în mâinile lui Dumnezeu. Tertulian afirmă: *Caro cardo salutis* („Trupul este fundamentul mântuirii”)» (p. 58).

c) Un al treilea rezultat al influenței mentalității raționaliste asupra vieții ecleziale, personale și comunitare, este o «*Biserică fără lume*», ale cărei consecințe sunt «*clericalismul și spiritualismul*, ca dublă reducere a valorii Bisericii ca Trup al lui Cristos» (p. 59).

d) Giussani face încă un pas, introducând un al patrulea «fără»: «Dacă Biserica e fără lume, această lume tinde să fie fără eu: adică e o *alienare*. Această lume are ca și caracteristică și ca rezultat alienarea – rezultat prevăzut sau neprevăzut, dorit sau nedorit, de obicei dorit de putere, de către cei care dețin puterea culturală la un moment dat –» (p. 61).

Rezultatul ultim al respectivei alienări realizate de către putere este «pierderea libertății, desconsiderarea sau abolirea libertății, o abolire care nu e proclamată la nivel teoretic, ci, realmente înfăptuită». Dar, libertatea fiind, oricum am defini-o, «chipul eului uman, este vorba despre pierderea persoanei umane» (p. 61).

e) Ajuns la capătul parabolei descendente, «acest eu, eul alienat, este un *eu fără Dumnezeu*». Dar un eu fără Dumnezeu «nu poate evita plictiseala și greața. De aceea se lasă în voia vieții: se poate simți fie ca o pârțică a întregului (panteism) sau este prada disperării (triumful răului și al nimicului: nihilismul)» (p. 62).

Oare se poate, și în acest punct, să răsturnăm tendința? Cum putem face ca acești cinci «fără», la fel ca cele trei reduceri descrise mai sus, să nu mai continue să golească din interior viața credinței și posibilitatea de împlinire, de plinătate a omului? Există o singură cale: aceea de a recupera creștinismul în adevărata sa esență de eveniment.

«Acum, *prezența lui Isus Cristos este un eveniment*, așa cum carisma care ne-a fost dăruită ne sensibilizează pentru a putea percepe acest lucru (și de care suntem convinși!), este un Eveniment care poate fi întâlnit în prezent, în acum, în circumstanțe, [...] ca înfățișare a misterului Bisericii, Trup misterios al lui Cristos». Giussani repetă: «Supranaturală [...] este o existență umană în care e prezent misterul lui Cristos, e o realitate naturală – în sensul că se demonstrează și se arată în chip uman – în care e prezent misterul lui Cristos. E Biserica ce își face apariția alături de mine». Și detaliază, referindu-se la povestea lui personală: «Și-a făcut apariția alături de mine în diferite împrejurări, prin tatăl meu și prin mama mea, apoi la seminar, apoi când am început să găsesc persoane care-mi deveneau prieteni și începeau să fie atenți la mine fiindcă spuneam anumite lucruri și, în sfârșit, am fost cumva canalizat spre o companie care făcea și care face ca misterul Bisericii să fie nemijlocit pentru mine; de aceea e o emersiune a Trupului lui Cristos. Este compania „vocațională”, cu alte cuvinte, compania care ne implică, întrucât generează experiența și e generată de experiența în care carisma ne-a atins» (p. 40).

Evocându-l pe sfântul Augustin – «*In manibus nostris sunt codices, in oculis nostris facta*»⁸ –, Giussani clarifică natura fenomenului carismei: «*In manibus nostris sunt codices*, Evangheliile de citit, Biblia de citit; dar n-am ști cum să le citim, fără cealaltă clauză: *in oculis nostris facta*. Prezența lui Isus e alimentată, susținută, demonstrată de lectura Evangheliilor și a Bibliei, dar e asigurată și devine evidentă între noi printr-un fapt, prin niște fapte ca prezențe». Fapte care do-

⁸ Sfântul Augustin, *Sermo 360/B,20: Sermo sancti Augustini cum pagani ingrederentur*.

bândesc o greutate cu totul și cu totul deosebită pentru cei cărora li se întâmplă, pentru cei care sunt atinși de ele, cucerii: «Pentru fiecare există un fapt care a avut o semnificație, o prezență care le-a influențat întreaga viață: a iluminat modul de a concepe, de a simți și de a face. Asta se numește eveniment. Acel aspect în care suntem introduși rămâne cu adevărat viu, se adevărește în fiecare zi». Și toate acestea trebuie să devină tot mai mult ale noastre: «De aceea în fiecare zi [...] trebuie să conștientizăm evenimentul așa cum ni s-a întâmplat, întâlnirea avută» (p. 40).

Numai o experiență a creștinismului complet coerentă cu credința începuturilor e în măsură să mai fascineze, astfel încât cine dă peste evenimentul lui Cristos, în funcție de specificul uman cu care îi vine în cale, să poată fi „luat” așa cum au fost „luați” Ioan și Andrei în urmă cu două mii de ani. Giussani este mărturia evidentă a acestei posibilități azi, pe care el o descrie astfel: «Cristos, acesta e numele care arată și definește o realitate pe care am întâlnit-o în viața mea. Am întâlnit: am auzit vorbindu-se despre asta, la început când eram mic, apoi copil mai mare etc. Se poate ca oamenii să ajungă mari și acest cuvânt să le fie arhicunoscut, dar pentru mulți dintre ei nu e întâlnit, nu e realmente experimentat ca prezent; în timp ce Cristos s-a ciocnit de viața mea, viața mea s-a ciocnit de Cristos tocmai pentru ca eu să învăț să înțeleg în ce mod este El punctul nevralgic al tuturor lucrurilor, al întregii mele vieți. *Este viața vieții mele, Cristos*. În El se însumează tot ceea ce mi-aș putea dori, tot ceea ce caut, tot ceea ce sacrific, tot ceea ce în mine se dezvoltă din iubire pentru cei alături de care m-a pus» (p. 40).

De aici izvorăște orice noutate, orice consecință operativă: «Cristos, viața vieții, certitudine a destinului bun și companie pentru viața de zi cu zi, companie familiară și care în bine preschimbi: asta reprezintă eficiența Lui în viața mea. Morala nu numai că pornește de aici, dar numai aici se atestă și se salvează firul moralității». Pentru a arăta cum se naște moralitatea din apartenența la Cristos, Giussani face referire la «da»-ul lui Petru: «Sfântul Petru nu a motivat iubirea lui pentru Cristos prin faptul că a fost iertat pentru numeroasele sale defecte, pentru multiplele sale greșeli, pentru numeroasele sale trădări; nu a făcut o listă cu propriile greșeli. Când s-a trezit în fața Lui, după Înviere, în momentul acela când a dat nas în nas cu Cristos și Cristos l-a întrebat „Simone, mă iubești tu?”, i-a spus: „Da”. Raportul cu acest cuvânt al Său, care este cel mai uman și mai divin, este ceea ce ne face să îmbrățișăm, în existența noastră cotidiană, totul» (p. 41).

Așa cum a fost pentru Petru, și pentru noi «cotidiană trebuie să fie memoria lui, cotidian trebuie să fie elanul cu care El devine familiar, bucuroasă trebuie să devină compania cu El, iar memoria sa bucuroasă trebuie să ne facă, în orice împrejurare, în orice situație, fiindcă în tine, o, Doamne, se întrupează binele pe care Misterul îl vrea pentru mine. Astfel putem avea certitudinea de a ajunge la destinul fericit și putem avea speranță pentru tot parcursul vieții». Ce eliberare! Și ce ușurare! Este iruperea unei măsurii fără măsură, care ne uluiește complet și care-l face pe Giussani să spună: «„Da, Doamne, tu știi că eu te iubesc”. Și de-am greșit și trădat de o mie de ori în treizeci de zile, asta rămâne, trebuie să rămână! Mi se pare că asta nu e aroganță, ci e un surprinzător, inimaginabil și inefabil har, cum spunea Michelangelo Buonarroti: „Dar ce pot, Doamne, când nu-ndrepti spre mine / nespusa floare-a voiei Tale bune?”» (p. 41).

E simplă viața creștină și simpli trebuie să fim ca s-o îmbrățișăm: «Cristos și da-ul față de El: paradoxal, din punct de vedere omenesc, acesta e aspectul cel mai ușor – o spun un pic cu înfumurare, un pic luat de entuziasm – sau, oricum, aspectul cel mai acceptabil din toată datoria noastră morală pe care o avem în lume. Deoarece Cristos este cuvântul care explicitează totul: Cristos este un om care a trăit acum două mii de ani ca toți ceilalți, dar care, înviat din morți, cu îndrăzneala forței Misterului în El, din a cărui esență făcea parte prin propria-i natură, ne cuprinde zi după zi, oră după oră, acțiune după acțiune» (p. 41).

Simplitatea e cea care ne permite să-i spunem „tu” Misterului, recunoscut ca prezență familiară în existența noastră cotidiană: «Totalitatea prezenței și a pretenției Misterului față de viața noastră („Dumnezeu totul în toate”) și a lui Cristos, a lui Isus din Nazaret, a tânărului bărbat din Nazaret, Isus, care este Misterul devenit Cristos, Cristosul Său, totalitatea marii figuri, a imensei figuri, a imensului indiciu că Dumnezeu, cuvântul Dumnezeu este în inima noastră și pe buzele noastre, totalitatea acestei prezențe familiare, cotidiene și eficiente, a acestei companii pe cât de ciudate, pe atât de evident inegalabile, această totalitate explică posibilitatea noastră de a spune „Tu”: „Tu” trebuie să-i spunem lui Dumnezeu și „Tu, o Cristoase” trebuie să-i spunem omului Isus din Nazaret» (p. 41).

Din raportul cu acest Tu întrupat izvorăște posibilitatea unui raport nou cu toate, un raport mai uman, în sfârșit uman: «Cum Tu-i priveai pe toți oamenii cu care vorbeai sau care-ți răspundeau sau cu care n-a existat nici urmă de dialog – inclusiv pe Pilat, pe preaiinalții preoți –, dacă raportul pe care Tu-l aveai cu ei, care, așa cum se vede din toată pasiunea Ta, era plin de pasiune pentru destinul lor, pentru destinul persoanelor lor, plin de iubire față de ei, dacă iubirea Ta ar fi fost acceptată de ei, dacă s-ar fi pus în acord și în racord cu Tine, cuvântul prietenie ar fi fost unicul pe care l-ar fi putut folosi pentru a denumi raportul cu Tine». Este valabil și azi: «Cuvântul prietenie este unicul pe care-l putem folosi pentru raportul dintre noi și El» (p. 41).

Acea prezență neasemuită a traversat istoria și a ajuns până în ziua de azi, până la noi, după o succesiune, un curs care nu s-a întrerupt niciodată: «Umanitatea lui Isus din Nazaret, care a fost chemată să participe la misterul naturii divine, se propagă, ca să aibă loc modalitatea pe care Tatăl a stabilit-o, într-o realitate sensibilă, vizibilă și tangibilă: un popor, care are o latură inteligentă și afectivă. Este Corpul mistic al lui Cristos, adică Trupul tangibil al lui Cristos în care invizibila divinitate cuprinde zone pe care Tatăl i le dă Fiului. Această invazie generează oameni cu o mentalitate nouă și cu o fecunditate nouă» (p. 91).

Giussani subliniază condiția «istorică», «de fapt», a acestei propagări a lui Cristos care ajunge la noi și ne atrage: «carisma». «Carisma este o intervenție a Spiritului lui Cristos pentru ca apartenența la Cristos în lume să crească: e un dat al istoriei în care ne naștem, în care Spiritul ne surprinde, contextul în care Tatăl ne-a pus. Planul Misterului dătător de viață, al Tatălui, ne-a pus într-un anumit curs, pe o anumită cale înăuntrul Bisericii, ne-a introdus în faptul lui Cristos, ne-a făcut părtași făcându-ne ai săi la nivel de cunoaștere și afecțiune». Carisma e un dar, este «caritatea pe care Cristos o are față de noi făcându-ne ai săi: ai săi la nivel de cunoaștere și de afecțiune, adică la nivel de mentalitate și ca mod de a aborda și realiza afectivitatea umană» (p. 91).

Plin de această Prezență prezentă, la sfârșitul ultimelor Exerciții spirituale pe care le-a ținut, în 1999, Giussani s-a adresat tuturor celor prezenți cu aceste cuvinte: «Aș vrea să vă las o urare. După tot ceea ce ați auzit, s-ar putea să nu înțelegeți urarea mea, dar oricum v-o fac, pentru că n-aș ști să vă spun altceva mai bun. [...] Datorită harului care ne-a fost dat prin posibilitatea de a face această întâlnire, există de fapt un potențial în voi, [...] pe care Spiritul l-a pus, implicit sau mai explicit, în funcție de istoria fiecăruia, există o capacitate – pusă în voi de către Spirit – o capacitate de a-l mărturisi pe Cristos, care e singurul lucru pe care-l așteaptă lumea, fiindcă acolo unde e Cristos, acolo relațiile sunt pace, unitate și pace». Deci, a zis: «Vă urez ca în acest lucru măreț, datorită acestui lucru măreț pe care Domnul vi l-a dat, dacă acesta devine tot mai personal, adică tot mai ascultător (pentru că inclusiv personalizarea e o ascultare dusă mai departe cu inteligență), să puteți întâlni un tată, să puteți trăi experiența tatălui. [...] Fie ca fiecare dintre voi să poată redescoperi într-adevăr măreția acestui rol, care nu e un rol, e împrejurarea în care omul privește, îl vede pe Dumnezeu și El îi încredințează ceea

ce îi este urgent; tată și deci mamă, fiindcă e același lucru, nu sunt două funcții diferite din punct de vedere spiritual; doar la nivel material lucrurile stau diferit, când unul are o limită și celălalt o alta. [...] Vă doresc să puteți trăi experiența tatălui; tată și mamă: o urez tuturor șefilor, tuturor responsabililor comunităților voastre, dar și fiecăruia dintre voi, pentru că fiecare trebuie să fie tată al prietenilor pe care-i are acolo, trebuie să fie mamă a oamenilor pe care-i are acolo; fără să-și dea aere de superioritate, ci cu o caritate plină de afecțiune. Nimeni, de fapt, nu poate fi atât de norocos și fericit precum un bărbat și o femeie care se simt transformați de Domnul în tați și mame. Tați și mame ai tuturor celor pe care-i întâlnesc» (p. 100).

«Transformați de Domnul în tați și mame ...» E o dorință arzătoare ceea ce vedem că crește în noi și care se propagă în toți cei pe care-i întâlnim, în toți frații noștri oameni, răniți, la fel ca noi, și plini de o dorință ireductibilă de fericire. Recunoștința pentru a fi întâlnit un tată care ne-a introdus în raportul cu Tatăl așa cum l-a trăit Cristos ne face să ne dorim să împărtășim cu toți oamenii harul pe care l-am primit, dându-ne viața pentru lucrarea Altuia.

JULIÁN CARRÓN

septembrie 2021

A-ți da viața pentru lucrarea Altuia

NOTĂ EDITORIALĂ

Don Luigi Giussani a desfășurat, de-a lungul vieții sale, o activitate educativă neobosită. O mare parte din reflecția sa s-a comunicat, așadar, prin bogăția și ritmul unui discurs oral și ne-a fost încredințată în această formă (prin intermediul înregistrărilor audio și video păstrate în Arhiva Fraternității Comunione e Liberazione la Milano).

Actualul volum a fost redactat pornind de la transcrierea câtorva dintre aceste înregistrări. Textul oferit a fost elaborat cu respectarea criteriilor formulate, la momentul respectiv, chiar de către don Giussani.

1. Fidelitate față de expunerile orale în forma în care au fost ele rostite. Transcrierile au fost realizate din perspectiva unei cât mai mari adeziuni la desfășurarea, accentul și specificitatea discursului oral, ca exprimare concretă a conținutului și a intenției autorului.

2. Respect față de natura discursurilor. Don Giussani a vorbit cu ocazii foarte diferite între ele – conferințe, cursuri universitare, adunări ale responsabililor sau de altă natură, exerciții spirituale, predici –, fiind mereu foarte atent să respecte diferitele registre. În redactarea respectivelor intervenții s-a evitat uniformizarea sau reorganizarea conținuturilor după criterii formale sau structurale. De asemeni, interlocutorii fiind, în mod explicit sau implicit, parte fundamentală a dinamicii de construire și de exprimare a discursului lui don Giussani, intervențiile lor – în cazul dialogurilor și a conversațiilor – au fost de regulă păstrate.

3. Trecerea de la forma orală la cea scrisă nu trebuie înțeleasă că transformare a modurilor de exprimare, ci ca o simplă redare scrisă a unei gândiri comunicate oral. Acolo unde a fost necesar, totuși, pentru a evita inconveniente de lectură specifice unei transcrieri mecanice a vorbirii, a fost eliminată repetarea unor cuvinte sau expresii, propozițiile incidente, de circumstanță, non inerente conținutului, interjecțiile superflue și au fost ajustate concordanțele și sintaxa în vederea lizibilității textului.

4. Referirile – implicite sau explicite – la persoane, fapte și opere au fost clarificate în text acolo unde s-a putut face acest lucru, sau, altminteri, au fost explicitate în note sau, după ce a fost asigurată păstrarea sensului, au fost eliminate. Referirea explicită la interlocutori prezenți la eveniment sau la personaje publice, dacă nu a fost esențială pentru dezvoltarea și înțelegerea subiectului tratat, a fost în general omisă.

Selecția și îngrijirea textelor prezentului volum sunt ale lui Julián Carrón.

Volumul cuprinde texte care au fost deja publicate, revăzute de Carmine Di Martino și Onorato Grassi. Coordonarea editorială este a lui Alberto Savorana.

TU SAU DESPRE PRIETENIE (1997) *

Cuvintele lui Jean-Baptiste Massillon («Dieu seul est grand, mes frères»), rostite hotărât, au răsunat în aula cea mare a Centrului Expo Rimini, dând startul și tonul, fără niciun preambul, Exercițiilor din acel an. Le-a folosit don Giussani, ca să se prezinte în fața a mii de participanți, înainte chiar de a aborda marea temă a «Altuia» (Tu sau despre prietenie). Era după luni de zile agitate, care îl slăbiseră, fiind într-o condiție umană neobișnuită pentru el, marcată de greutatea bolii și de trecerea timpului. «A explodat în mine bătrânețea», le-a mărturisit unora;¹ iar limitele fizice îl puneau zilnic în fața cugetării la lucrurile care trec, apun, sfârșesc. Dar, în loc să bată în retragere, să se resemneze sau să rămână pasiv, el a reacționat cu un moto revoluționar, depășind aparențele și punându-și la treabă sinele și inteligența ca să caute un adevăr deja știut, dar care era încă de descoperit în profunzimea sa interioară. A fost o perioadă cugetătoare, plină de intuiții, reflecții, analize critice, cărora a încercat mereu să le confere formă și integritate, în acea «dezvoltare a discursului» care, tocmai în meditațiile oferite Fraternității, a atins unul dintre principalele sale centre de greutate.

El a considerat chiar un fel de «adevărată iluminare divină» cele două lecții ale Exercițiilor din acel an, care explicau autoconștiința unui om aflat în fața Marii Prezențe, așa cum atestă paginile care urmează.

La aprofundarea conținuturilor experienței de credință s-a adăugat, în strânsă legătură, studierea contextului intelectual modern și contemporan, a mentalității care derivă din acesta și cu care omul zilelor noastre are de-a face. «„A studia” istoria umanității», cu intenția de a demonstra o pozitivitate ultimă a existenței, va fi invitația pe care, cu ocazia ultimului salut din 2004, don Giussani le-o va adresa prietenilor din Fraternitate. O misiune pe care el și-o asumase și de care a dat dovadă și mărturie în pătrunzătoarele sale pagini despre raționalismul modern, despre nihilism, despre concepțiile «eului» și ale libertății umane.

Pentru fiecare discurs sau intervenție a sa, don Giussani se pregătea cu scrupulozitate: scria notițe, făcea „un plan succint”, se documenta cu citate scrise pe fișe sau bilețele. Apoi vorbea, și în timp ce vorbea „crea” discursul, aproape pe loc, cu un entuziasm expansiv care-i acapara pe ascultători. De la Exercițiile din 1997 lucrurile însă s-au schimbat. Teama că limitele fizice, chiar și de dicție, ar fi putut îngreuna înțelegerea rostirii sale, l-au făcut să folosească o formă de comunicare nouă – pentru el – pe care tehnologia o pune la dispoziție. Cele două lecții principale au fost așadar înregistrate cu câteva zile înainte, în fața unui grup restrâns, și au fost apoi proiectate pe ecrane mari în sălile în care s-au adunat participanții la Exerciții. Forma nu a schimbat substanța, iar experiența „pe viu” nu a rezultat că ar fi fost schilodită. Don Giussani a fost prezent în acele zile la Rimini, a urmărit el însuși lecțiile dintr-o săliță din culise și, în dimineața zilei de duminică, a participat la întâlnirea finală, răspunzând „din velleu” la întrebări.

* Exercițiile spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione, 16-18 mai 1997, Rimini.

¹ A. Savorana, *Vita di don Giussani* [Viața lui don Giussani, n. tr.], BUR, Milano 2014, p. 975.

De atunci înainte, noua modalitate de comunicare urma a se revela ca fiind providențială. În lunile și anii care au urmat, folosirea înregistrărilor video și a conexiunilor în direct, la distanță, i-au permis lui don Giussani să intervină la multe întâlniri ale mișcării și să urmărească în mod direct viața mișcării, compensând imposibilitatea de a fi prezent fizic. «Intruziunile» sale, așa cum le-a definit el însuși, au atins sufletele și au fost ca niște borne kilometrice ale unui drum, pe care continua să-l parcurgă plin de pasiune împreună cu prietenii lui, chiar «și cu cei pe care-i cunosc puțin sau deloc, dar cu care mă simt profund împreună».

Introducere

«*Dieu seul est grand, mes frères*»: numai Dumnezeu e mare, frații mei. Astfel își începea renumitul orator Jean-Baptiste Massillon discursul funebru pentru Regele Soare.

Moartea lui Lodovic al XIV-lea al Franței e un semnal al epocii în care rațiunea pretindea să ocupe tot spațiul intervenției lui Dumnezeu în viața omului, în orice sens. Drept pentru care Biserica, izvor ultim de lumină în experiența omului, se baricada la nivel pastoral pentru a apăra moralitatea poporului, considerând că – pentru un credincios – evidența conținutului dogmatic era scontată. În consecință, s-a favorizat o lipsă de apărare și de alimentare a credinței poporului lui Dumnezeu, dat fiind că viața unui popor se dezvoltă și devine generatoare din punct de vedere istoric – pro sau contra tradiției creștine care a construit civilizația occidentală – prin activitatea culturală.

Noi, acum, e ca și cum am fi fost păliți de consecințele extreme ale rebeliunii raționaliste față de Dumnezeul cel viu revelat omului. «Dumnezeul cel viu»: astfel e numit de către Isus, pentru că e Dumnezeul care s-a revelat omului, Dumnezeul existent în istorie.

De aceea trebuie să-i cerem Tatălui nostru care e în ceruri să aprofundeze conștiința credinței noastre: «Cine ești Tu, Doamne, pentru mine, pentru noi, pentru întreaga omenire?». E un pas, în care ne punem speranța în ajutorul Său ca să învingem ariditatea inimii, care este atât de favorizată de mentalitatea comună.

Tentativa de reflecție am să v-o propun, în funcție de ceea ce îmi preocupă gândurile în această perioadă, în jurul a două teme.

Prima este definită de această întrebare: ce este Dumnezeu pentru om? «Dumnezeu este totul în toate», spune sfântul Paul (1Cor 15,28). Care dintre noi trăiește o conștiință în mod continuu reînflăcărată a faptului că «Dumnezeu este totul în toate»? Ce înseamnă asta?

Și, cea de-a doua temă: cum putem să-l cunoaștem așa? Isus a spus: «Nimeni nu știe cine este Tatăl, decât Fiul» (Lc 10,22). Atunci înțeleg cum de, în Epistola către Coloseni, în cel de-al treilea capitol, versetul 11, sfântul Paul spune iar: «Cristos e totul în toți».

«DUMNEZEU TOTUL ÎN TOATE»

1. Un punct nou de pornire: ontologia

Tema acestei celei dintâi reflecții este moto-ul sfântului Paul: «Dumnezeu este totul în toate».² Milosz, în *Miguel Mañara*, spune prin protagonistul său: «Doar El este».³

«Noi nu avem aici o cetate stabilă»,⁴ spune Scrisoarea către Evrei. Această existență în mine sau în societatea umană, așa cum se arată ea, plină de pretenții, în dezvoltarea de viață produsă de om în conviețuirea sa dramatică și în formele ființei sale sociale, nu e permanentă: e o existență trecătoare, efemeră.

«Când privesc cerurile tale, lucrările mâinilor tale, luna și stelele pe care le-ai stabilit, [mă întreb]: „Ce este omul, că te gândești la el, sau fiul omului, că-l iei în seamă?»⁵ spune Psalmul 8. Cu toate astea, noi suntem acel nivel amețitor al naturii în care natura trăiește propria conștiință de sine; realitatea, așa cum se arată în cosmicitatea ei, are ca loc paradoxal, care o conține integral în potențialul ei de conștiință, un punct de necuprins și în care totul se reflectă: eul.

Cuvintele sfântului Paul ne trimit la o formulă asemănătoare cu cea a lui Ben Sirah: «Îmi voi aminti de lucrările Domnului și voi povesti ce am văzut. Prin cuvintele Domnului [au fost create] toate lucrările sale. [...] A împodobit mărețiile înțelepciunii sale, după cum este dinaintea veacului și până-n veci. Nimic nu este adăugat și nimic nu este împuținat. [...] Cât sunt de dorit toate lucrările sale! E ca o scânteie care se poate contempla [...]. Multe am putea spune, dar nu vom ajunge la capăt; dar ca final al cuvintelor: El este totul».⁶

În fața acestui Domn, eului uman îi este sete de El. Eului uman îi este sete de acest Dumnezeu, adică – așa cum spune Isus – «îi este sete de viața veșnică». Fără această sete totul ar fi opac, obscur, sau nulitate indigerabilă: cu cât cineva e mai om, cu cât eul este mai conștient, în mod impulsiv iubitor, cu atât simte mai mult că fără Infinit totul ar fi sufocant și intolerabil. Eului îi este sete de eternitate, eul este raport cu Infinitul, adică raport cu o realitate dincolo de orice limită. Doar El este: Dumnezeu, totul în toate.

«Dumnezeu este totul». El este totul tocmai datorită acestei însetări care definește fenomenul uman. Dumnezeu este Ființa. Acum, ce înseamnă că Dumnezeu este Ființa? Înseamnă că este totul în toate. Totul *este*. Dacă Dumnezeu este Ființa, pentru că e totul în toate, tot ceea ce există, e făcut de Dumnezeu.

2. Două ispite: nihilismul și panteismul

Dar dacă Dumnezeu este totul, atunci eu ce sunt? Tu cine ești? Persoana pe care o iubesc ce este? Ce este patria? Ce sunt banii? Mările și munții, florile și stelele, pământul și bolta cerului ce sunt? Răspunsul nu constă în rezolvarea unor preocupări etice, ci este descoperirea unei ontologii: ontologia realității. Dar realitatea, în ființarea sa, realitatea așa cum se arată ea în experiență, adică așa cum i

² 1Cor 15,28.

³ Cfr. O.V. Milosz, *Miguel Mañara, Mefiboseth, Saulo di Tarso. Teatro [Miguel Mañara, Mefiboseth, Saul din Tars. Teatru, n. tr.]*, Jaca Book, Milano 2010, p. 49, 63.

⁴ Ev 13,14.

⁵ Ps 8,4-5.

⁶ Ben Sirah 42,15.21-22; 43,27.

se arată rațiunii omului, cum face să existe și din ce e alcătuită? Realitatea, așa cum i se înfățișează ea omului e făcută de către Dumnezeu, «din» Dumnezeu. Ființa creează din nimic, adică se împarte pe sine. Este percepția contingentei realității, a faptului – cu alte cuvinte – că *realitatea nu se face de la sine*.

Din percepția amețitoare a aparenței efemere a lucrurilor, se dezvoltă, ca cedare și negare plină de minciună, tentația de a gândi că lucrurile sunt iluzie și nimic. Dacă Dumnezeu este tot, înseamnă că lucrurile pe care le ai, cei cu care trăiești, fie sunt nimic (nihilism) fie sunt o parte indistinctă – și atunci și tu ești o parte indistinctă – a Ființei, părți de Dumnezeu (panteism). Deci, fie nihilism, fie panteism. Aceste poziții sunt, azi, răspunsul ultim în care cad cu toții și care ne îmbrățișează pe toți în lipsa unui punct de sprijin solid și clar.

Nihilismul este consecința inevitabilă mai ales a unei aroganțe antropocentrice, potrivit căreia omul ar fi capabil să se salveze singur. Este atât de neadevărat acest lucru, încât toți cei care trăiesc apărând această poziție, la urma urmei, chiar și pe față, se simt dizolvați într-un dualism, din care încearcă să alunge amărăciunea prin niște închipuiri împrumutate din lumea orientală sau din anumite medii spiritualiste de tot soiul din lumea occidentală, care, în fond creează tot un ideal panteist (cum este, de exemplu, New Age în SUA).

Un ideal care se regăsește și la Thomas Mann, în volumul său *Casa Buddenbrook*, când descrie cel din urmă om capabil să apere bogăția enormă, cultă a familiei Buddenbrook – o poveste dramatică și care, în acest ultim om, devine tragică. În ziua lui foarte aglomerată de muncă, incredibil de prins ca să poată ține în picioare toată moștenirea lăsată de tată și de bunic, el își poate permite doar zece minute, un sfert de oră de odihnă. Abandonat în fotoliu, își trage sufletul – spune Thomas Mann – tot gândindu-se la acea ultimă clipă în care picătura sa va fi absorbită de «imensa mare a ființei», dispărând astfel ca picătură, ca individualitate, scufundându-se în uniformizarea universală aducătoare de pace.⁷

Aceste două teorii și poziții (nihilism și panteism) dictează toate comportamentele de azi; sunt unicele explicații (chiar și practice, ba mai mult, mai ales practice) oferite de către mentalitatea comună generală care acaparează și aglomerează mintea și inima tuturor, chiar și a noastră, a creștinilor, chiar și a multor teologi. Atât una, cât și cealaltă, cu toate consecințele aferente, au un joc comun, un punct comun de întâlnire: încrederea în putere și râvna pentru putere, oricum ar fi ea concepută, în orice versiune a ei.

Oricum ar fi ea concepută, în orice versiune a ei, puterea tinde să fie dictatorială, este afirmată ca unică sursă și formă de ordine, care, deși efemeră, este posibilă. Ordinea cea mai mărunță, orice exigență de ordine, într-o anumită situație socială, nu poate avea decât puterea ca unică sursă certă. Este, în fond, și concepția lui Luter, care conduce la Statul absolut: având în vedere că toți oamenii sunt răi, e mai bine să fie unul singur care comandă, sau puțini care să comande. S-a putea spune că Lenin, Hitler și Mussolini sunt, din acest punct de vedere, identici; dar aceștia, printr-o mediere calvinistă puritană, sunt identici și cu Statele democratice, americane sau nu, și – cu excepția formei – sunt identici cu Rusia lui Elțin sau, eventual, s-ar putea spune, cu guvernele Italiei de azi. În această cultură, Statul nu se poate întemeia decât ca totalitarism cultural, dacă nu e atacat în esența sa de ceva mai creștin decât ideile și decât practicile pe care acesta își bazează toată înțelepciunea.

Dar cum se poate trece de la nihilism și de la panteism la obiectivul de a deține puterea? Dacă omul, reducându-se în fond la nimic, la o minciună, e o prefăcătorie, se simte o prefăcătorie, o ființă aparentă; dacă eul său ia naștere pe deplin ca parte a marii deveniri, ca simplu rezultat al

⁷ Cfr. Th. Mann, *I Buddenbrook*, Einaudi, Torino 1992, p. 596-599, traducere a noastră.

antecedentelor sale fizice și biologice, el nu are nicio consistență originară: atunci, unicul criteriu pe care-l poate avea este acela de a se adapta, așa cum îi vine, la șocul mecanic al circumstanțelor, și, cu cât deține mai multă putere în aceste circumstanțe, cu atât mai mult, consistența sa, care e o aparență, crește, pare că crește, și, deci, crește iluzia, ba chiar minciuna.

3. Existența eului

Atât panteismul cât și nihilismul distrug ceea ce e mai inexorabil măreț în om; distrug omul ca persoană, a cărei gând, chiar și cel mai mărunț, spune Pascal, valorează mai mult decât întreg universul, fiindcă aparține unei realități infinit superioare: «Toate trupurile, cerul, stelele, pământul cu regatele lui nu valorează nici cât cel mai neînsemnat spirit, căci acesta le cunoaște pe toate și pe sine, pe când trupul nu cunoaște nimic. Toate trupurile luate la un loc și toate spiritele luate la un loc și tot ceea ce fac acestea nu valorează cât un dram de caritate. Aceasta este de un ordin infinit superior. Toate corpurile luate împreună n-ar reuși să alcătuiască niciun gând: e imposibil, pentru că el ține de un alt ordin. Toate corpurile și spiritele laolaltă n-ar putea oferi nici un dram de adevărată caritate, lucru imposibil pentru că ea este de un cu totul alt ordin, supranatural».⁸

Eul este acel nivel al realității în care realul vibrează ca exigență de raport cu Infinitul. Se numește «suflet», în vocabularul tradițional, sau «spirit», exigența unui raport totalizant care să transcendă precariatatea tuturor raporturilor posibile. Nihilismul și panteismul distrug acest «eu» care definește demnitatea omului, îl degradează la aspectul animalității; și legea fiecărui gest și a fiecărei acțiuni e redusă la instinctivitate: «Parcă cei răi ar fi un leu lacom după pradă, un pui de leu care stă la pândă în culcușul lui».⁹

Inclusiv puterea, ca demonstrație mai respectabilă a capacității superioare pe care omul o are peste toate celelalte creaturi, se înfăptuiește ca posesie, obținută în funcție de o instinctivitate mai șireată decât cea a leului și a tigrlui, dar identică din punct de vedere al dinamicii: orgoliu, violență, sex (sau «Uzura, Desfrânarea și Puterea»,¹⁰ cum spune Eliot în *Cori da „La Rocca”*).

Răspunsul la întrebarea pusă («Dacă Dumnezeu este tot, atunci eu ce sunt?»), adică problema ființei omului, cum se poate rezolva? Nu e doar o problemă filosofică, e în primul rând o problemă de conștiință de sine, adică o problemă a eului, a persoanei: e în joc ce anume e persoana, și e în joc în fiecare gest uman, în fiecare experiență, în care realul se remarcă în fața rațiunii. Dar dacă omul irosește conținutul experienței, spunând fie că nu e nimic, fie că e parte indistinctă din existența totală, atunci nu există nimic în afară de el, el este unicul său stăpân. Însă, dacă nu are puterea, dacă nu este el stăpânul, e sclavul puterii altcuiva, oricine ar avea-o: astfel fiul poate fi sclavul tatălui și al mamei, femeia sclava bărbatului, cetățeanul sclavul Statului, al Regiunii, al Județului sau al Primăriei, și cu cât se aparține mai mult unei societăți mici, restrânse, cu atât mai mult se depinde de cel care deține puterea în această societate.

Revenim așadar la întrebarea: «Dacă El e totul, eu ce sunt?». Adică, dacă Ființa e Dumnezeu, că «eu sunt» ce înseamnă? Că «tu ești» ce înseamnă? Pornind de la dificultatea evidentă pe care această întrebare o determină ca rezultat imediat, nihilismul și panteismul par un răspuns la o rațiune conștientizată într-un mod nepotrivit: nihilismul, panteismul, și, în cele din urmă, puterea. Orice raport devine putere, violență, chiar și cel mai tandru posibil are un fir de violență în el. În afară de copii, poate; la cei mari, oricum, la toți e așa.

⁸ B. Pascal, *Cugetări*, Ed. Aion, Oradea 1998, p. 509, 793.

⁹ Cfr. Ps 17,12.

¹⁰ T.S. Eliot, «Corul VII», în Id., *Cori da „La Rocca”*, VII, Bur, Milano 2010, p. 101.

Ca să începem să tatonăm răspunsul corect, să vedem ce-i spune Dumnezeu lui Moise în Biblie: «Tu le vei spune: acesta este numele meu. „Eu sunt, la fel ca Cel care este, eu sunt”».¹¹ «Doar El este» (Milosz în *Miguel Mañara* surprinsese, deci, corect), și asta-l identifică pe Dumnezeu ca Mister. Dar, pe lângă asta, «eu sunt prezent», și acesta rămâne unicul adevărat mister pentru rațiune; fără acest mister, rațiunea nu gândește, fiindcă rațiunea este conștiință a realității în funcție de totalitatea factorilor săi. Deci, nihilismul și panteismul sunt o reducere, sunt negări ale rațiunii, sunt simplificări reductive, contradictorii rațiunii și cedează în fața imaginii cantitative a lucrurilor: imaginea cantitativă a ființei care derivă din experiența cotidiană, din viața mortală.

Unicul adevărat mister, așadar, este: cum de exist eu? Cum de am consistență? Cum are consistență lucrul din fața mea? Cum are consistență piatra și cum are consistență marea? Această întrebare arată nivelul ontologic – nu etic – al problemei. În schimb, raționalismul nihilist sau panteist a exacerbât impactul etic al problemei, reducând totul la afirmarea omului; și afirmarea omului este o hybris, e o violență față de sine și față de misterul lumii. Inclusiv Biserica, fiind atacată de raționalism, în fața poporului și în propria teologie a susținut etica, considerând ontologia ca fiind o supoziție, aproape anulându-i forța generatoare.

Acestea fiind spuse, dacă suntem raționali, nu se poate să nu avem în vedere că, pentru rațiune, Misterul trebuie să fie, ca să zicem așa, «reduc» cât mai mult cu putință. Așadar, până la ce punct poate merge rațiunea, și la ce punct ajunge să fie inabordabil Misterul? În ce punct e constrânsă rațiunea să recunoască existența unei realități ultime pe care n-o poate străpunge? Ce anume din om poate fi conceput cumva – chiar în mod paradoxal – «sustras» de la dependența de Dumnezeu care îl creează? În ce punct ființa omului se «sustrage» din inevitabilitatea de a fi părtaș (nu «parte») la Ființă? În ce punct se poate concepe eul ca fiind independent de Ființa din care derivă? În ce punct? În *libertate*! Tot restul e „atacabil” de către rațiune, poate fi înțeles de către rațiune. Deoarece faptul că firul de păr nu se creează de la sine îi e evident rațiunii, că floarea nu se creează singură, că eu nu îmi dau viață singur îi e evident rațiunii. Dar cum acționează Misterul care creează floarea? Cum mă face?

Chiar și mai radical, cum poate Misterul să creeze ceva care nu se identifică cu Sine însuși? Acesta e adevăratul mister!

Așadar, totul este comprehensibil, cu excepția unui singur lucru care rămâne încă pe dinafară, care pentru rațiune e în afara lui Dumnezeu: libertatea. Libertatea e unicul lucru care i se pare rațiunii că e în afara lui Dumnezeu. Ființei ca atare nu i se poate nici adăuga, nici lua nimic: libertatea însă pare că i-ar sustrage ceva misterului Ființei, lui Dumnezeu.

Dar libertatea ce e? Să pornim de la experiență, așa cum ne-am obișnuit să facem. Libertatea este satisfacerea unei dorințe. Fenomenul care mă face să spun: «Sunt liber», e satisfacție. Fenomenul care definește libertatea este, așadar, satisfacerea totală a ființei mele, răspunsul la setea mea. Libertatea este exigență de satisfacție totală. De aceea este adaptare la Ființă, adică adeziune la Ființă. Dacă Ființa, Dumnezeu, e totul, libertatea este a recunoaște că Dumnezeu e totul. Misterul a vrut să fie recunoscut de libertatea noastră, a vrut să genereze propria recunoaștere.

Dar în însuși Dumnezeu recunoașterea e dată de către Fiul, de ceea ce ne-a fost „dictat” ca și Cuvânt. Pentru Isus Cristos, Dumnezeu este Tată, și pentru Tată, Isus Cristos este Fiu, așadar părtaș al Cuvântului, așa cum spune teologia despre Sfânta Treime. În persoana sa, în comportamentul său față de Tatăl, se revelează Misterul ca Trinitate. A accepta iubirea creează reciprocitate, generează reciprocitate. Asta, în Mister, este natural. Natura Ființei s-a revelat în Isus din Nazaret ca iubire într-o prietenie, cu alte cuvinte ca iubire recunoscută. Astfel, oglinda Tatălui este Fiul, Cuvântul infinit, și în infinita misterioasă perfecțiune a acestei recunoașteri, în care vibrează pen-

---

¹¹ Cfr. Es 3,14.

tru noi infinita misterioasă frumusețe a originii ființei, a Tatălui (*Splendor Patris*), continuă forța creatoare misterioasă a Spiritului Sfânt.

Acum, eul, eul uman, făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, reflectă în mod original misterul Ființei unice și trinitare tocmai în dinamismul libertății, a cărei legi va fi așadar iubirea, iar dinamismul în care se joacă această iubire nu va putea fi decât o prietenie.

Rămâne însă un punct care pentru rațiunea mea este mister: cum de Dumnezeu a dorit ființa părtașă, și cum aceasta din urmă nu limitează, nu îngrădește în granițele sale Ființa, nu îi fură nimic Ființei? Acesta e punctul central al Misterului: cum de ființa părtașă nu îi fură nimic Ființei?

4. A cere să fi

Având în vedere că este libertate, natura ființei părtașe se exprimă – să folosim imediat marele cuvânt – ca *rugăciune*.

Dacă libertatea e recunoaștere a Ființei ca Mister, raportul ființei părtașe cu Dumnezeu e doar rugăciunea. Tot restul face Dumnezeu.

În rugăciune Misterul persistă în continuare, rezistă ca explicație ultimă; în rugăciune și în cerere, fiindcă rugăciunea este cerere, «cerere de a fi». Dumnezeu vrea să existe cineva care să ceară să fie, care să spună atât de mult, atât de sincer că El este totul, încât să-i ceară ceea ce deja i-a dat: participarea la Ființă.

Dacă ființa creată este ființa părtașă, libertatea stabilește rugăciunea ca fiind unica manifestare a acestei ființe: tot ceea ce face ființa părtașă este, în sine, rugăciune, adică cerere. Chiar și în ceea ce înțelege și simte, eul rațional adoră Misterul, se află în fața Misterului. Nu «în fața», ci «înăuntrul» Misterului. Dacă e rugăciune și cerere, atunci înăuntrul Misterului se află și libertatea.

A cere, așadar, ce anume? A cere să fim; a cere Ființa, Misterul. Natura ființei părtașe se exprimă ca rugăciune, care în mod esențial e cerere, cerere de a fi. Dar ce anume ar putea cere? Ca ființa să devină totală în sine, în tot ceea ce face. În existență, adică în cantitatea de ființă care îi este comunicată, care o constituie, în tot ceea ce face (pentru că ființa eului se realizează în acțiune: «Fie că mâncați, fie că beți, fie că dormiți, fie că sunteți treji, fie că sunteți în viață, fie că muriți»),¹² ființa părtașă recunoaște că Dumnezeu este totul, că totul e făcut de Dumnezeu. *Omnis creatura Dei bona*: toate lucrurile sunt bune.¹³ Totul e Dumnezeu. Dumnezeu este totul.

Din punct de vedere pozitiv, «Dumnezeu este totul», și libertatea este a recunoaște că Dumnezeu este totul; din punct de vedere pasiv, ca să zicem așa, din partea nimicului, «totul e Dumnezeu». Aceasta e morala creștină. Morala creștină coincide cu această recunoaștere care, într-adevăr, se demonstrează în punctul în care Misterul devine și mai mister, imposibil de atacat chiar și de către imaginație, de către fantezia omului.

5. Alegerea înstrăinării

Contrarul a ceea ce este adevărat, drept și bun e păcatul.

Acesta, în orice acțiune și în orice raport, la orice nivel s-ar poziționa și ori de care ar fi el, înseamnă a nu recunoaște că Dumnezeu este totul, ca scop și ca metodă. În raport, păcatul în-

¹² Cfr. 1Cor 10,31; 1Tes 5,10.

¹³ 1Tim 4,4.

seamnă a nu trăi totul ca afirmare a lui Dumnezeu. Păcatul este a nu-l recunoaște pe Dumnezeu ca origine totală, din care derivă scopul și metoda fiecărei acțiuni. «Doar El este». Atunci nimic nu e al nostru.

Dacă acest lucru devine obiecție, e doar datorită unui venin pus în noi de către «tatăl minciunii»: și această obiecție e idolatrie față sine însuși.

În Biblie, într-adevăr, idolatria e sinonim ultim cu păcatul. «Tatăl minciunii» (cum va spune Isus despre diavol) acționează pentru a răspândi posibilitatea rațională a idolatriei.

Noi putem doar să zicem: păcatul este orice acțiune în care posibilitatea de a spune: «Dumnezeu e totul» devine obiecție, păcatul este oricare aspect al acțiunii care ar putea să nu fie coerent cu «Dumnezeu este totul».

Astfel omul, fie încercă să se sustragă, să se ascundă din calea prezenței Ființei (la fel ca primii doi, la început, Adam și Eva), fie, în ultimă instanță, se lasă pradă disperării: «Vor spune munților „Acoperiți-ne!” și dealurilor „Cădeți peste noi!”»,¹⁴ în cea din urmă zi.

În locul familiarității cu Dumnezeu, care se plimbă cu Adam și Eva în aerul serii, avem posibilitatea de a alege înstrăinarea. În loc de a merge cu El, Adam și Eva au urmat un străin, ceva străin însăși experienței lor, au urmat străinul, tatăl minciunii, Satana, a cărui unică definiție este aceea de «a fi contra». Libertatea lui se existențializează prin «a fi contra»: nu prin demonstrarea faptului că Dumnezeu nu e totul, ci prin faptul că e contra evidenței că Dumnezeu e totul. Aceasta e natura lui, la fel ca natura oricărui păcat. Contra evidenței, contra a ceea ce arată experiența, Satana, la fel ca ispita, face ca Ființa să pară sursa minciunii și a răului, ca o viziune iluzorie. Astfel tatăl minciunii își demonstrează minciuna. De aceea, în experiența umană apare ca fiind ceva contra adevărului și a binelui omului: ca un *străin*, pentru că Adam și Eva nu știau că acela era diavolul, sub înfățișarea unui șarpe era un străin, străin experienței lor.

Omul, revoltându-se, aderă la o realitate străină de ființa sa, aderă la «lume», cum spune Isus, adică la suma puterii, care are o formă normală (la fel cum șarpele lui Adam și Eva are forma normală a unui animal), dar în interior nu e ceea ce spune că este, nu e ceea ce arată că ar fi, în interior «nu e». Inclusiv Satana este o ființă părtașă lui Dumnezeu, drept pentru care e a lui Dumnezeu; și tocmai neacceptarea, nerecunoașterea acestui lucru, îl face nefericit pe Satana și, deci, pe omul păcătos.

Asta explică, pe de-o parte, de ce acela care trăiește în sensul unei morale concepute ca recunoaștere a lui Dumnezeu este pe deplin bucuros, găsește de-a dreptul bucurie și, oricum, pace chiar și în situațiile cele mai triste. Pe de altă parte, cel care-l urmează, cel care cedează în fața tatălui minciunii, în fața diavolului, care nu recunoaște că Dumnezeu este totul, deși a fost creat de el, cel care cedează în fața unui străin este victimă, sclav și victimă, a unui principiu care-l urăște, care nu-l iubește, și care este lumea: devine sclavul lumii, și, cu cât înaintează mai mult în carieră, cu atât devine mai evidentă această sclavie. «Uitați cât de mulți stăpâni au cei care nu vor să aibă pe unicul Stăpân»,¹⁵ spune sfântul Ambrozie.

¹⁴ Os 10,8.

¹⁵ «*Quam multos dominos habet qui unum refugerit*» (Sfântul Ambrozie, «Epistulae extra collectionem traditae, 14,96», în *Tutte le opere di sant'Ambrogio - Discorsi e Lettere II/III. Lettere (70-77)* [Opera sfântului Ambrozie – Discursuri și Scrisori II/III. Scrisori (70-77), n. tr.], Biblioteca Ambroziană – Città Nuova Editrice, Milano – Roma 1988, p. 312-313).

«CRISTOS TOTUL ÎN TOȚI»

1. Natura și destinul omului

«Cristos e totul în toți».¹⁶ Această propoziție a sfântului Paul merită să fi fost citată de sfântul Maxim Confesorul în lucrarea sa intitulată *Mistagogia*. «Cristos», spune, «este [...] totul în toți, El care cuprinde totul în sinea sa, după puterea unică, infinită și preaițeleaptă a bunătății sale – ca un centru spre care converg [toate] liniile – astfel încât creaturile lui Dumnezeu cel unic să nu fie străine și în dușmănie unele față de altele, ci să aibă un loc comun în care să-și arate prietenia și pacea».¹⁷ Este sinteza originii a tot ceea ce gândim și simțim în convingerea noastră de credință.

Mai ales, propoziția sfântului Paul. Dacă «Dumnezeu e totul în toate», ce anume înseamnă «Cristos e totul în toți»? Teologia încearcă adesea să considere identice aceste două afirmații, înlocuind în prima «totul» cu «toți». Dar, în Prima Scrisoare către Corinteni (15,28) spune: «Iar când toate îi vor fi supuse, atunci și el, Fiul, se va supune celui care i-a supus lui toate, pentru ca Dumnezeu să fie totul în toți [*hína ê(i) ho theós pánta en pâsin*]».¹⁸ Grecesul *en pâsin* e atât masculin, cât și neutru. În acest caz, însă, având în vedere contextul formulării sfântului Paul, termenul nu poate fi tradus decât la genul neutru: «Toate îi vor fi supuse [...] i-a supus toate, pentru ca Dumnezeu să fie totul (*pánta*) în toate (*en pâsin*)». «Dumnezeu totul în toate» este versiunea nu doar posibilă, ci necesară, ținând cont de contextul ultim și mai total al formulării.

În Scrisoarea către Coloseni (3,11) apare cealaltă formulare: «Nu mai este nici grec, nici iudeu, nici circumcizie, nici necircumcizie, nici barbar, nici scit, nici sclav, nici liber, ci Cristos care este totul în toți» (*allá tá pánta kái en pâsin Christós*). Aici *en pâsin* e un masculin plural; contextul subliniază acest lucru și îl motivează și, deci, traducerea corectă este «totul în toți».

Diferența are o semnificație esențială.

În primul rând, «Cristos totul în toți» este, în valoarea sa ontologică, legătura dintre misterul persoanei lui Cristos și natura și destinul persoanei oricărui om: aceasta este valoarea reală, ontologică, a lui «Cristos totul în toți». De aceea, Isus, la ultima sa cuvântare înainte de moarte, la Cina cea de taină, adresându-i se Tatălui, spune: «Mi-ai dat putere asupra oricărei fapturi umane [literalmente: „fiecare carne”] pentru ca eu să dau viață veșnică tuturor celor pe care tu mi i-ai dat».¹⁹

Dar, în al doilea rând, «Cristos totul în toți» înseamnă că Cristos, nu doar din punct de vedere ontologic, dar și datorită autoconștiinței omului, este sursa originară, exemplul ultim și potrivit pentru ca omul să conceapă și să trăiască raportul său cu Dumnezeu (Creatorul) și cu celălalt om (creatură), raportul său cu cosmosul, cu societatea și cu istoria.

2. A-l imita pe Cristos

De ce raportul cu Dumnezeu este raport cu Isus? Pentru că Isus este dezvăluirea, revelarea lui Dumnezeu ca Mister, a Trinității ca Mister. De aceea «morală» pentru om este imitarea comportamentului lui Isus Cristos, a omului Isus, a lui Isus om-Dumnezeu, om în care Dumnezeu este.

¹⁶ Col 3,11.

¹⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, I.

¹⁸ 1Cor 15,28.

¹⁹ Cfr. In 17,2.

El este pentru toți Învățătorul (*Magister adest*: «Învățătorul este aici».²⁰ «Voi să nu vă numiți Rabbi: fiindcă unul singur este Învățătorul vostru»²¹), Învățătorul ce trebuie descoperit, ascultat și urmat: «Ferice de cei care mai degrabă ascultă Cuvântul lui Dumnezeu și-l pun în practică».²² Imitarea lui Cristos înseamnă cunoașterea adevărului, practicarea adevărului pentru toți oamenii.

Isus Cristos continuă să existe în istorie, în toate vremurile, în cadrul misterului Bisericii, Corpul său, alcătuit din toți cei pe care Tatăl i-a pus în palmele ei, cum spune El însuși, și cu care, prin puterea Spiritului său, s-a contopit prin Botez, ca și cum i-ar fi membre ale propriului Corp. Magisterul lui Cristos este – și de aceea coincide cu – cel al Bisericii, pentru că de către aceasta este citit și simțit în mod autentic.

Aici aș vrea să fac o observație. Ceea ce am spus mai devreme despre putere e valabil, ca aspect amețitor, pentru autoritate așa cum ar putea fi ea trăită în Biserică. Dacă ea nu este paternă, și deci maternă, poate deveni izvor de echivoc suprem, instrument subtil și distructiv în mâna minciunii, a lui Satana, tatăl minciunii.²³ În schimb, întotdeauna, într-un mod cutremurător, autoritatea Bisericii trebuie mereu ascultată în ultimă instanță, paradoxal.

Din punct de vedere instituțional, ea trebuie urmată întrucât ceea ce spune este instrument și mijloc al Tradiției, întrucât, cu alte cuvinte, din punct de vedere formal e ortodoxă în credință și devotată autorității Papei la nivel de practici. De aceea, din punct de vedere instituțional, autoritatea este forma contingentă pe care prezența lui Isus cel înviat o folosește ca expresie operativă a prieteniei sale cu omul, cu mine, cu tine, cu fiecare dintre noi. Acesta este aspectul cel mai impresionant al misterului Bisericii, care lovește cel mai mult omul în amorul propriu, în rațiunea însăși a omului.

Semnificația imitației lui Cristos, a imitării lui Cristos, e pentru toți oamenii, dar inițial și în primul rând este pentru cei botezați, pentru credincioși, indicată în mod autentic de către Biserică. Biserica este, așadar, izvorul cu care se compară toată morala, definirea moralei vieții ca și conștiința a datoriei și năzuința a împlinirii acesteia, în lumina conștiinței lui Cristos, unicul învățător al umanității (*Unus est enim Magister vester*)²⁴. În Botez, gestul fundamental prin care, în viața Bisericii, un om devine immanent misterului lui Cristos, ia naștere «făptura cea nouă».²⁵ Aceasta este ontologia cea nouă, ființa nouă, părtășia nouă, inimaginabilă, la Ființă, la Ființă ca Mister. De aici se naște morala cea nouă.

Dar cum se poate să-l imităm pe Cristos, pe omul Isus din Nazaret, în infinita diferență a misterioasei identități a fiecărui om care crede în El? Ce identitate misterioasă trăiește în fiecare om care crede în El!

Isus este omul pe care Spiritul lui Dumnezeu l-a făcut să se nască – la fel ca pe fiecare om – dintr-o femeie, l-a făcut să trăiască și să moară ca fiul unei mame; eul său, personalitatea lui s-a identificat cu natura însăși a Misterului, astfel încât ceea ce s-a putut cunoaște și se poate cunoaște din Mister a fost revelat de către El în mod imediat.

Astfel am aflat că omul Isus este immanent Cuvântului lui Dumnezeu, Fiu al Tatălui. Drept pentru care, imitarea lui Cristos e posibilă dacă omul se recunoaște pe sine ca «fiu adoptiv» al lui Dumnezeu ca Tată, în mod misterios părtăș la natura lui Dumnezeu, ales de Isus, om-Dumnezeu, să fie parte din El prin misterul bapismal, transformat în membru al Trupului Său.

²⁰ In 11,28.

²¹ Cfr. Mt 23,8.10.

²² Cfr. Lc 11,28.

²³ Cfr. In 8,44.

²⁴ Mt 23,8.

²⁵ Gal 6,15; cfr. 2Cor 5,17; Ef 4,23; Col 3,9-10; Gc 1,18; 1Pt 1,23.

Pentru toate acestea Biserica folosește definiția «fiu adoptiv», a fost inspirată de Spiritul lui Isus să numească „adoptivă” filiația noastră. «Dar când a venit împlinirea timpului, Dumnezeu l-a trimis în lume pe Fiul său, născut din femeie, născut sub Lege, ca să-i răscumpere pe cei care sunt sub Lege ca să primim înfierea. Și pentru că sunteți fii, Dumnezeu l-a trimis pe Spiritul Fiului său în inimile noastre, care strigă: „Abbá, Tatá!” Așa încât nu mai ești sclav, ci fiu; iar dacă ești fiu, ești și moștenitor prin Dumnezeu, comoștenitor cu Cristos». ²⁶ De aceea Apocalipsul spune la sfârșit: «Cel care învinge [cel ce-l va urma pe Cristos în cruce, în acea cruce care-l conduce până la Înviere și până la stăpânirea lumii întregi] va moșteni acestea. Eu îi voi fi lui Dumnezeu, iar el îmi va fi fiu». ²⁷ Aici vorbește despre om, despre omul chemat și credincios chemării. ²⁸

Dacă pentru om morala înseamnă a-l urma pe Cristos, să ne întrebăm acum: care este comportamentul lui Cristos față de Dumnezeu, față de om ca aproape, adică față de cealaltă creatură a Tatălui, față de societate și, deci, față de istorie, față de întreaga istorie a umanității?

3. Dumnezeu e Tată

Înainte de toate, comportamentul lui Isus, al omului-Dumnezeu față de Dumnezeu, e complet marcat de recunoașterea că Dumnezeu, Misterul, este *paternitate*. În conștiința lui Isus trăiește totalitatea intruziunii Tatălui, a «Dumnezeului care este totul în toate». «Adevăr, adevăr vă spun: Fiul nu poate face nimic de la sine dacă nu-l vede pe Tatăl făcând, căci tot ce face el, face și Fiul la fel. Pentru că Tatăl îl iubeste pe Fiul și îi arată toate câte le face și-i va arăta lucruri și mai mari decât acestea, ca să vă mirați». ²⁹

Isus îl introduce pe om în recunoașterea acestei paternități, a familiarității supreme cu Misterul care îl constituie, care face toate lucrurile. «Când vă rugați», spune Isus, «nu spuneți multe ca păgânii care cred că vor fi ascultați pentru vorbăria lor! Așadar, să nu vă asemenați cu ei, căci Tatăl vostru știe de ce aveți nevoie înainte ca să-i cereți! Voi, deci, să vă rugați așa: „Tatăl nostru care ne ești în ceruri” [adică în profunzimea radicală, generativă a lucrurilor]». ³⁰

«Eu sunt», va spune Isus despre sine, «calea, adevărul și viața. Nimeni nu vine la Tatăl decât prin mine. Dacă m-ați cunoscut pe mine, îl veți cunoaște și pe Tatăl meu; de pe acum îl cunoașteți și l-ați văzut”. Filip i-a zis: „Doamne, arată-ni-l pe Tatăl și ne este de ajuns!”. Isus i-a spus: „De atâta timp sunt cu voi, și tu nu m-ai cunoscut, Filip? Cine m-a văzut pe mine l-a văzut pe Tatăl”. ³¹

Domnul singur, Misterul care face toate lucrurile și tot timpul în care există lucrurile, în care subzistă lucrurile, devine familiar pentru noi prin Isus (om ales de El și făcut parte, adică părtaș imediat la natura sa divină, la natura Misterului însuși). În acest om noi vedem definindu-se ceea ce, din punct de vedere uman, ar fi o aroganță să definești (ar putea fi expresie a unei culmi a dorinței, a dorinței originare a propriei conștiințe, dar cât de incert ar fi, cât de rar și incert și plin de eroare, de motiv sau de criteriu fugar al gândirii omului!): Dumnezeu este Tată, Misterul e patern. Ce există mai familiar decât pozitivitatea radicală, decât binele al cărui izvor e tatăl la nivelul experienței umane?

²⁶ Gal 4,4-7; cfr. Rm 8,14-17.19-23; Gal 3,26.

²⁷ Ap 21,7.

²⁸ Cfr. Ef 1,5; Evr 2,10; 12,5-8.

²⁹ In 5,19-20; cfr. Lc 2,49.

³⁰ Mt 6,7 și urm.

³¹ In 14,6-9.

4. Comportamentul lui Isus față de Tatăl

Care este, așadar, comportamentul lui Isus față de Tatăl? Dacă El ne revelează mai ales că Dumnezeu este Tată, că Misterul e Tată, cum decurge comportamentul său față de El?

a) Isus subliniază forța creatoare a acestui Tată, a acestui Mister ca Tată: este comportamentul față de un tată care este *Creatorul*. El este Creator al unei existențe umane care e parcurs către o perfecțiune, este Creator al unei vieți umane care e slăbiciune, fragilitate, incoerență și vertij, este Creatorul a toate astea, inclusiv a toate astea, inclusiv al făpturii sale care se află în aceste condiții, El este Mântuitorul, răscumpărătorul.

Cristos i se adresează Tatălui în calitate de Creator.

El este primul om care conștientizează, în mod adecvat și perfect, că întregul său conținut de om este prezență a Tatălui. Meditând unele capitole din Evanghelia după sfântul Ioan (cum ar fi al cincilea, al șaselea, al șaptelea și al optulea) ne dăm seama că în cuvintele lui Cristos există un gând predominant: El face ceea ce vrea Tatăl. El îl vede pe Tatăl, El nu face nimic altceva decât ce-l vede pe Tatăl făcând. Când vedea pasărea căzând, când observa crinii de pe câmpuri, grânele, firele de păr de pe capul oamenilor, ce anume îi dădea certitudinea de a folosi din toate prilejul pentru a ajunge la semnificația lumii, la sensul vieții sale? Ceea ce făcea să înflorească atare certitudine era raportul său cu Tatăl, compania Tatălui.³²

Pentru noi, a-l imita pe Isus înseamnă, deci, a trăi înainte de toate religiozitatea fiecărui gest. Această primă flexiune, acest punct incontestabil al moralei e clar pentru noi: a trăi religiozitatea în fiecare gest. Sfântul Paul o spune de mai multe ori: «Fie că veghem, fie că dormim, să trăim împreună cu El»;³³ «Fie că mâncați, fie că beți, fie că faceți altceva, toate să le faceți spre gloria lui Dumnezeu!»,³⁴ sau pentru gloria lui Cristos, deoarece Dumnezeu ni se comunică prin cuvântul lui Isus, prin persoana lui Isus.

Legea dinamică a existenței este, pentru Cristos, ascultarea (a trăi totul pentru rațiunile Altuia); pentru noi, această ascultare se exprimă cel mai mult prin ofertă. Oferta este a recunoaște că, la fel ca Dumnezeu, tot așa Cristos este *substantia* întregii vieți, adică, este consistența și sensul, adică valoarea, a raportului dintre om și orice situație din viață. Valoarea raportului dintre om și orice situație din viață este Cristos, despre orice raport ar putea fi vorba. Sensul este Cristos: de aceea ascultarea, oferta înseamnă a trăi pentru rațiunile care converg în cuvântul Cristos, așa cum Cristos trăiește pentru rațiunile Tatălui. De aici, așadar, religiozitatea fiecărui gest, a fiecărei acțiuni, a fiecărui raport.

b) În al doilea rând, comportamentul lui Isus este față de Dumnezeu Tatăl ca *perfecțiune supremă*, și asta caracterizează viața ca o tensiune continuă spre El: «Fiți desăvârșiți precum Tatăl vostru ceresc este desăvârșit!». ³⁵ Drumul de perfecționare este sensul existenței omului. Scopul existenței este ca creatura să trăiască viața cât mai mult posibil ca tensiune spre perfecțiunea Misterului.

Astfel, moralitatea e trăită nu ca o definiție a unei măsuri sau a unor legi, ci ca tensiune spre imitarea lui Cristos și spre consecințele ei: «Mai înainte de a trece cerul și pământul, nicio iotă și nicio linioară nu va trece din Lege». ³⁶ «Să nu socotiți că am venit să desființez Legea sau Profeții!

³² Cfr. L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [În căutarea chipului uman, n. tr.]*, Bur, Milano 2007, p. 59 e 79.

³³ 1Tes 5,10.

³⁴ 1Cor 10,31.

³⁵ Mt 5,48; cfr. Lc 6,36.

³⁶ Mt 5,18.

Nu am venit să desființez, ci să împlinesc»,³⁷ adică, în această tensiune, pentru a o face posibilă. «Oricine are această speranță în el devine curat, așa cum el este curat»: ³⁸ aceasta e moralitatea ca tensiune continuă spre imitarea lui Cristos în ascultarea sa față de Tatăl.

În ce sens «nu am venit să desființez, ci să împlinesc», adică pentru a face posibil? Tensiunea e ca expresia ultimă și permanentă a libertății către «Dumnezeu care e totul în toate». De fapt, e un har ca această tensiune să devină coerentă în om. Firul moralității, este, deci, cererea sinceră a acestui har. Cererea sinceră este forma fundamentală a rugăciunii: e cerșirea. Ca cea a vameșului: «Doi oameni au urcat la templu ca să se roage: unul era fariseu, iar celălalt, vameș. Fariseul, [stând] în picioare, se ruga în sine astfel: „Dumnezeule, îți mulțumesc că nu sunt ca ceilalți oameni: hrăpăreți, nedrepti, adulteri, sau chiar ca vameșul acesta. Eu postesc de două ori pe săptămână, dau zeciuală din ceea ce câștig”. Vameșul, în schimb, stând departe, nici măcar nu îndrăznește să-și ridice ochii spre cer. Își bătea pieptul, zicând: „Dumnezeule, îndură-te de mine păcătosul!”. Vă spun că a coborât la casa lui îndreptățit mai degrabă acesta decât celălalt; căci oricine se înalță pe sine va fi umilit, iar cel care se umilește va fi înălțat».³⁹

Celui care spune «eu sunt în stare», «eu am puterea», «eu am forța», i se va demonstra că nu de la sine, ci numai de la un Altul, de la care cere, le va putea avea pe toate acestea.

În sfârșit, în morală cererea și cerșirea predomină asupra reușitei intenției: ar fi îngâmfare, o non-intenție, dacă nu ar fi cerere. Ce mare adevăr ne repropune această parabolă din Evanghelie!

c) Ca ultim punct să vedem comportamentul lui Isus față de Dumnezeu Tatăl ca Mântuitor, și, deci, ca *îndurare*.

«Într-adevăr, [atât de mult] a iubit Dumnezeu lumea, încât l-a dat pe Fiul său, unul născut, ca oricine crede în el să nu piară, ci să aibă viața veșnică».⁴⁰ Deci semnificația acestui Fiul, a acestui Cuvânt devenit trup, identificat cu un om născut dintr-o femeie, este aceea de a dezvălui pe deplin iubirea Misterului, iubirea pe care Misterul o are pentru creația sa: aceea de a dezvălui pe deplin iubirea lui Dumnezeu Tatăl.

Cristos, acest om născut la Betleem, care a trăit la Nazaret, în acel moment precis și trecător al istoriei, este Destinul nostru devenit prezență și companie, este misterul lui Dumnezeu devenit prezență și companie perpetuă, pentru toate timpurile creaturii sale. «Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul lumii»;⁴¹ afirmație supremă a Creatorului ca iubire.

În Isus se dezvăluie raportul lui Dumnezeu cu creatura sa sub forma iubirii și, deci, a îndurării.

Ce anume ar putea adăuga cuvântul îndurare la cuvântul iubire, sau iertare, e greu de înțeles, deoarece la cuvântul iubire nu se poate adăuga nimic; dar percepției noastre asupra semnificației acestui cuvânt, cuvântul îndurare îi adaugă factorul Misterului, drept pentru care toate măsurile noastre și închipuirile sar în aer. Îndurarea este poziția Misterului, arată poziția Misterului față de orice slăbiciune, greșală și uitare umană: Dumnezeu, în fața oricărei erori a omului, îl iubește.

Acceptarea acestei îndurări, recunoașterea acestei îndurări este suprema moralitate, apogeul moralității; această acceptare este profunzimea autenticității recunoașterii pe care omul, libertatea omului, o împlinește față de Mister, față de Mister ca origine a toate, a lui «Dumnezeu totul în toate».

---

³⁷ Mt 5,17.

³⁸ 1In 3,3.

³⁹ Lc 18,10-14.

⁴⁰ In 3,16.

⁴¹ Mt 28,20.

Nu e posibil a cerși ceva de la Dumnezeu Tatăl decât sub forma abandonării în mâinile unei îndurări.

5. De la prietenie, la moralitate

Pe scurt, comportamentul lui Isus față de Dumnezeu Tatăl este recunoașterea și acceptarea Misterului ca Îndurare. *Deci, raportul dintre Isus și Tatăl reprezintă înfăptuirea supremă a prieteniei.*

Isus ca om recunoaște și acceptă să fie El îndurarea Tatălui. Astfel El acceptă să moară: «Tată, iartă-i căci nu știu ce fac».⁴²

Așa cum pentru omul Isus ascultarea față de Tatăl reprezintă sursa și apogeul virtuții, tot așa pentru om, moralitatea se naște ca simpatie prevalentă, irezistibilă față de o persoană prezentă: față de Isus. Dincolo de toate – atractivitate, durere și delict – atașamentul față de Isus predomină. Atunci, moralitatea omului se naște ca prietenie cu Dumnezeu Mister și, deci, cu Isus, prin intermediul căruia și în care Misterul se dezvăluie, se revelează, se comunică.

Prietenie adevărată este fiecare raport în care nevoia celuilalt e împărtășită la nivelul semnificației sale ultime, adică e împărtășită în acel destin spre care suscită orice nevoie și care constituie sfârșitul setei și a foamei omului. Pentru om, a accepta iubirea care se exprimă în voința lui Dumnezeu, a Misterului, care, întrupându-se în Isus acceptă moartea, moartea sa pentru toți fiii, este izvorul moralității, care se naște, într-adevăr, ca prietenie cu Dumnezeu. Așa cum pentru Isus moralitatea se naște din acceptarea faptului că este subiectul propriu al îndurării Tatălui – El acceptă acest Mister care I se comunică, îl acceptă murind pentru oameni – tot așa pentru om, pentru fiecare om, moralitatea se naște ca prietenie cu El, cu Dumnezeu în Isus.

Moralitatea se naște ca prietenie cu Dumnezeu ca Mister, și, deci, cu Isus. Raportul omului cu Dumnezeu ca Mister, și, deci, cu Isus pornește și se împlinește, în toată măreția sa, în toată simplitatea sa, în tot adevărul său și în toată siguranța sa, în *da*-ul pe care sfântul Petru i l-a spus lui Isus care l-a întrebat: «Simone, mă iubești tu?».

Datorită *da*-ului lui Petru, moralitatea este surpriza unei Prezențe la care se aderă, astfel încât toată viața tinde să fie concepută de ea, la nivel de detalii, în totalitatea ei, așa încât să fie pe placul chipului acelei Prezențe. Drept pentru care, moralitatea, pentru creștin, este o *adeziune iubitoare*.

6. Lumină, forță și ajutor pentru om

Să vedem acum mai detaliat comportamentul lui Isus față de celălalt, adică față de om ca aproape.

Pe scurt, comportamentul lui constă în împărtășirea vieții omului, propunându-se ca sursă de lumină, adică de claritate și adevăr, de forță și de ajutor.

a) Ca sursă de *lumină*: «Lumina adevărată care, venind în lume, luminează pe orice om»⁴³ sau, așa cum Isus va spune la Cina cea de taină: «Am revelat numele tău oamenilor pe care tu mi i-ai dat din lume. Ai tăi erau și mi i-ai dat, iar ei au ținut cuvântul tău. Acum au cunoscut că tot ce mi-ai dat este de la tine, căci cuvintele pe care mi le-ai dat, le-am dat lor».⁴⁴

⁴² Lc 23,34.

⁴³ In 1,9.

⁴⁴ In 17,6-8.

De aceea, pentru noi, pentru omul pe care El îl alege, valorile cu care trebuie să judecăm sunt cele care țin cont de vorbele Cuvântului pentru că sunt prezența lui Isus: pentru că este Prezență acum. Dar aceasta este comunitatea Bisericii de care aparținem; ea este chipul acelei Prezențe, sau acel ceva în care chipul acelei Prezențe devine sensibil, devine *semn*, dar un semn care conține acel ceva al cărui indiciu este. Comunitatea Bisericii este locul în care evenimentul prezenței lui Cristos se reînnoiește, e nou, renaște.

Metoda pe care Misterul a folosit-o ca să se dăruiască, pentru a i se revela propriei creaturi, este metoda sacramentală: semn care conține Misterul al cărui indiciu este. Comunitatea Bisericii este înfățișarea acestui semn, este înfățișarea vizibilă a acelui chip; este veșmântul acelei Prezențe, cum era veșmântul lui Isus pentru copiii mici care stăteau pe lângă El. Cei mici mici, de patru-cinci ani, care-l încercuiau și i se agățau de picioare, își băgau nasul printre veșmintele sale, și nu-i vedeau fața, nu-i rețineau fața, nici măcar n-o vedeau, poate. Dar erau acolo, la El. Astfel că haina, tunică fără cusături cu care era îmbrăcat Isus, era mai prezentă în ochii copiilor decât chipul lui. În mod similar, pentru noi, Isus se face vizibil, perceptibil în comunitatea eclezială ca și cum aceasta ar fi veșmântul prin care micimea noastră ia legătura cu prezența sa reală.

A asculta vocea autorității, adică a Papei și a documentelor oficiale ale Bisericii, e ca antidotul pentru beția cu sloganele mass-mediei.

«Nu vă conformați lumii acesteia, ci schimbați-vă prin înnoirea minții, ca să discernați care este voința lui Dumnezeu, ce este bun, ce este plăcut, ce este desăvârșit!». ⁴⁵ Un mare persecutat al Cehoslovaciei de acum câteva zeci de ani, părintele Josef Zvěřina, ⁴⁶ cita, în *Scrisoarea către creștinii din Occident* ⁴⁷ acest fragment din Scrisoarea sfântului Paul către Romani.

Judecata care determină faptele și zilele umane este cunoașterea adevărului prin Biserică întrucât ea e prezență a Adevărului. Nu Biserica «teologilor», ci Biserica sacramentelor, a cuvântului Papei și a episcopilor în măsura în care sunt uniți cu el, Biserica celor care recunosc, în umilința și suferința mării așteptări (care învinge suferința prin bucuria speranței), cuvântul Papei și a episcopilor, care călăuzesc această realitate de Biserică adevărată.

Poate că în anumite momente din viața lui Isus, vreo femeie pioasă sau vreun discipol mai evoluat și mai sensibil din punct de vedere uman o fi spus: «Bietul Isus!». Prin analogie, noi putem spune, cu aceeași pioșenie, datorită aceluiași motiv și din aceleași cauze: «Biata Biserică!». Nu ca o judecată negativă, ci ca o constatare melancolică, și totuși plină de certitudinea Învierii în viața Bisericii de azi.

b) Isus ca sursă de *forță*: «Fără mine nu puteți face nimic». ⁴⁸ Cine știe cum o fi simțit propoziția asta apostolii în seara aceea, la cina aceea cea din urmă, în acea seară care era deja atât de plină de tremur și groază: «Fără mine nu puteți face nimic». De aceea suntem niște cerșetori, iar forma cerșirii iluminate de Cristos este constituită de sacramente. Sacramentul, ca formă supremă de rugăciune, «trebuie să fie cererea pe care omul, chiar dacă este îngropat în propriile mizerii, o adresează lui Dumnezeu ca printr-o mică fisură de dorință de a fi eliberat». ⁴⁹

⁴⁵ Rom 12,2.

⁴⁶ Josef Zvěřina (1913-1990), preot, teolog și istoric de artă cehă.

⁴⁷ J. Zvěřina, «Lettera ai cristiani d'Occidente» [«Scrisoare către creștinii din Occident», n. tr.] , în *Scritti per una "Chiesa della compassione"* [«Scrieri pentru o „Biserică a compasiunii”», n. tr.], îngrijit de M. Guidetti, Jaca Book, Milano 1971, p. 177-178.

⁴⁸ In 15,5.

⁴⁹ L. Giussani, *De ce Biserica*, Nemira, București 2005, p. 249.

c) În fine, ca sursă de *ajutor*: «Eu sunt în mijlocul vostru ca unul care slujește».⁵⁰ «Fiul Omului nu a venit ca să fie slujit, ci ca să slujească și să-și dea viața».⁵¹ Devine slujitorul tuturor, tocmai pentru că El îi dă omului energia pentru drumul către Destinul său, adică spre El.

Astfel, toate relațiile cu ceilalți în Isus sunt împărtășire. Nu există un raport corect decât în funcție de Destin: spre acest punct tinde, de fapt, orice nevoie a ființei umane, a ființei părtașe care se numește om. Când un om trăiește asta, când acceptă asta, când caută în toate relațiile destinul celuilalt, atunci toate relațiile sunt bune și în toate relațiile omul acceptă *ajutorul* care îi vine de la Mister prin celălalt, puțin sau mult, oricât ar fi; fiindcă prin intermediul celuilalt Misterul îl ajută pe om, atunci când omul trăiește relațiile – raportul cu colegul, cu celălalt – cu conștiința Destinului.

În orice raport se pornește atunci cu o ipoteză pozitivă. Sufletul tainic al fiecărui raport este prietenia: a dori destinul celuilalt, a accepta că celălalt dorește destinul meu. Dacă recunosc și accept că celălalt acționează pentru destinul meu, asta e prietenie.

Prietenia, din punct de vedere creștin, înseamnă prietenie fraternă, e prietenia cea mai familiară. Sfântul Bernard o descrie foarte frumos: «Caritatea generează prietenia, e ca un fel de mamă a acesteia [caritatea este iubirea pentru celălalt ca afirmare a destinului său bun, ca dorință de afirmare să se împlinească destinul său drept, deoarece Cristos este Misterul din care e parte și la care participă]. E dar al lui Dumnezeu, vine de la El, fiindcă noi suntem carnali. El face ca dorința noastră și iubirea noastră să pornească de la trup. În inima noastră, Dumnezeu înscrie o iubire pentru prietenii noștri pe care ei n-o pot citi, dar pe care noi le-o putem arăta. De aici rezultă o afecțiune, mai des un *affectus*, un atașament profund, imposibil de exprimat, care face parte din categoria experienței și care îi stabilește prieteniei drepturi și obligații».⁵²

Aceasta e prietenia sfântului Petru, a lui Simon fiul lui Ioan, cu Isus, pe vremea când încă nu știa, când nu-și dăduse seama, nu devenise pe deplin conștient de ceea ce voia Isus să spună despre sine.

«Caritatea e cea care generează prietenia, e ca un fel de mamă a acesteia». Caritatea este raportul în care se caută destinul celuilalt cu conștientizarea celui care a fost chemat la acest raport, în certitudinea conștiinței că destinul celuilalt este Isus, Dumnezeu devenit om, întrucât prin acel om Dumnezeu este cel care ia legătura cu noi.

7. Înăuntrul istoriei lumii: ecumenism și pace

În cele din urmă, comportamentul lui Isus față de societate, chiar ca instituție.

a) Înainte de toate vedem comportamentul lui Isus față de locul instituțional care se numește Stat, națiune sau, și mai bine, patrie, în mod original popor, poporul în acea patrie. Din acest punct de vedere, există niște citate impresionante.

«Nu am fost trimis decât la oile pierdute ale casei lui Israel».⁵³ Aici se subliniază valoarea patriei, sau a societății care exprimă poporul, în trăsăturile lui specifice și în delimitările lui. Dar

⁵⁰ Lc 22,27.

⁵¹ Mt 20,28.

⁵² Cfr. Bernard din Clairvaux, «Lettera 11,2.8. Ai monaci della Certosa e al priore Guigone», *Lettere. Parte prima 1-120* [«Scrisoarea 11,2.8. Fraților de la Certosa și priorului Guigone», *Scrisori. Prima parte 1-120*, n. tr.], în *Opere di san Bernardo VI71* [Operele sfântului Bernard VI71, n. tr.], Scriptorium Claravallense. Fondazione di Studi Cistercensi, Milano 1986, pp. 103, 107, 111

⁵³ Mt 15,24.

această iubire față de patrie are un destin de utilitate pentru întreaga lume: «Să fie predicată tuturor neamurilor iertarea păcatelor, începând cu Ierusalimul».⁵⁴

Într-o seară, Isus își vede orașul de pe deal și plânge asupra lui, gândindu-se la distrugerea sa: «Ierusalim, Ierusalim, care omori profeții și-i bați cu pietre pe cei trimiși la tine, de câte ori am vrut să-i adun pe copiii tăi așa cum găina își adună puii sub aripi, și n-ai voit! Iată, casa voastră va fi părăsită! Și vă spun: nu mă veți mai vedea până când veți zice: „Binecuvântat este cel care vine în numele Domnului!”».⁵⁵ Orașul acela urma să-l ucidă câteva săptămâni mai târziu. Dar pentru El asta n-are nicio importanță, adică nu contează ca definiție. Într-o altă seară, chiar înainte de a fi prins, în strălucirea aurului templului iluminat de soarele care apunea, *edákruse*, spune textul grec, Isus a suspinat în fața destinului orașului său. O milă ca cea a unei mame care-și îmbrățișează fiul ca să nu-l lase să meargă spre pericolul mortal spre care se îndreaptă.⁵⁶

Iubirea de patrie e o implicație profundă a *pietas* creștine. Dar este așa în măsura în care patria este în funcție de bunăstarea pământească și în funcție de binele etern al întregii umanități.

b) În al doilea rând, atitudinea lui Isus față de societate ca putere politică, puterea politică romană și iudaică de pe vremea sa.

«Pilat a intrat din nou în pretoriu, l-a chemat pe Isus și i-a zis: „Tu ești regele iudeilor?”. Isus a răspuns: „De la tine însuși spui aceasta sau ți-au spus alții despre mine?”. Pilat a răspuns: „Oare sunt eu iudeu? Neamul tău și arhieriei te-au dat pe mâna mea. Ce ai făcut?”. Isus a răspuns: „Împărăția mea nu este din lumea aceasta. Dacă împărăția mea ar fi fost din lumea aceasta, slujitorii mei s-ar fi luptat ca să nu fiu dat pe [mâna] iudeilor. Dar acum împărăția mea nu este de aici”. Atunci Pilat i-a zis: „Așadar, ești rege?”. Isus i-a răspuns: „Tu spui că eu sunt rege. Eu pentru aceasta m-am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie despre adevăr. Oricine este din adevăr ascultă glasul meu”. [...] Când a auzit Pilat cuvintele acestea, s-a înspăimântat și mai mult. A intrat iarăși în pretoriu și i-a zis: „De unde ești tu?”. Dar Isus nu i-a dat niciun răspuns. Atunci Pilat i-a zis: „Mie nu-mi vorbești? Nu știi că eu am putere să te eliberez și am putere să te răstignesc?”. Isus i-a răspuns: „Nu ai avea nicio putere asupra mea dacă nu ți-ar fi fost dată de sus. De aceea, cel care m-a dat în [mâinile] tale are un păcat mai mare [mai mare decât al tău]”».⁵⁷ Chiar și puterea politică își trage eventuala sa pozitivitate pământească doar în funcție de un univers, în funcție de toți oamenii din lume. Dacă nu e așa, atunci «cel care m-a dat în [mâinile] tale are un păcat mai mare».

Un alt fragment din Ioan vorbește despre relația lui Isus cu puterea politică iudaică: «Unul dintre ei, Caiafa, care era marele preot în anul acela, le-a zis: „Voi nu știți nimic, nici nu înțelegeți că este mai bine pentru voi ca să moară un singur om pentru popor și să nu piară întregul neam”. Însă nu a spus aceasta de la sine, ci, fiind mare preot în anul acela, a profețit că Isus avea să moară pentru popor. Și nu numai pentru popor, ci și pentru a-i aduna laolaltă pe fiii risipiți ai lui Dumnezeu».⁵⁸

c) În sfârșit, atitudinea și comportamentul lui Isus față de istorie.

Noi trebuie să-l imităm pe Isus în comportamentul lui față de istorie, pentru că gloria umană a lui Cristos e recunoscută de noi ca sens al istoriei, al existenței noastre personale și al contextului

⁵⁴ Cfr. Lc 24,47.

⁵⁵ Lc 13,34 și urm.

⁵⁶ Cfr. L. Giussani, *Se poate trăi așa?*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș 2010, p. 268 și urm.

⁵⁷ In 18,33-37; 19,8-11.

⁵⁸ In 11,49-52.

ei total care se numește istorie: «Tată, a venit ceasul: glorifică-l pe Fiul tău ca Fiul să te glorifice pe tine, pentru ca, precum i-ai dat putere asupra fiecărui om, să dea viață veșnică tuturor aceluia pe care i-ai dat lui!».⁵⁹ Așa cum pentru Isus sensul istoriei era împlinirea voinței Tatălui («Iar viața veșnică aceasta este: să te cunoască pe tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe cel pe care l-ai trimis, pe Isus Cristos»)⁶⁰, pentru om, sensul istoriei este Cristos, gloria umană a lui Cristos; a-l imita pe Isus, așadar, este scopul fiecărei acțiuni ca afirmare a sensului istoriei, care este Isus Cristos însuși, gloria umană a lui Cristos.

A trăi pentru gloria umană a lui Cristos se numește mărturie. Este fenomenul prin care oamenii recunosc – datorită unui mare har, a unui mare dar – din ce anume e făcută realitatea, oamenii și lucrurile: e făcută din Cristos, și le-o strigă tuturor, o demonstrează prin propria existență, cu modalitatea transformată a existenței lor. Sfârșitul tuturor timpurilor va fi în ziua în care întreg universul uman va fi constrâns să recunoască asta.⁶¹

Orice vreme a istoriei, orice măsură de timp «merită», adică se raportează la etern, în măsura în care trăiește memoria lui Cristos. De aceea, moralitatea creștină presupune ca implicarea socială, culturală și politică să fie educată, adică să se maturizeze, în idealul concret al unei rechemări și al unui ajutor la memoria lui Cristos, și deci la sensul istoriei, ca semnificație a timpului și a relațiilor.

Nu poate fi morală creștină cea care nu ne face să trăim fiecare gest – de la spălatul vaselor, la slujba de parlamentar – în dimensiunea sa cosmică de ofertă pentru Cristos. Oferta înseamnă a recunoaște că *substantia*, consistența ființei, care trăiește și se exprimă într-un raport, este Cristos; recunoaștere care nu poate fi susținută decât de rugăciunea ca El să se facă văzut, să se arate, să se demonstreze.

De aceea, conviețuirea umană trăiește ca ideal propriu ceea ce exprimă Scrisoarea către Evrei: «Îndemnați-vă unul pe altul în fiecare zi cât timp se mai poate spune „astăzi”, ca să nu se împietrească vreunul dintre voi, prin înșelăciunea păcatului». Îndemnați-vă unul pe altul în fiecare zi: rechemați la memoria lui Cristos în fiecare zi, rechemați-vă la memoria lui Cristos. «Pentru asta am devenit părtași ai lui Cristos cu condiția să păstrăm neclintită până la sfârșit încrederea noastră de la început».⁶²

De aici, ascultarea care salvează ordinea în societate.

Dar cine salvează ordinea în societate este autoritatea: «Oricine să se supună autorităților rânduite, pentru că nu există autoritate decât de la Dumnezeu, iar cele existente sunt rânduite de Dumnezeu. [...] Conducătorii nu sunt de temut pentru vreo faptă bună»;⁶³ «De dragul Domnului, supuneți-vă oricărei autorități omenești».⁶⁴ Nu poate fi contradictoriu ceea ce trăim!

Așa ia naștere angajamentul de a servi comunitatea umană până la cultură, economie, chiar și la politică, în funcție de toată capacitatea gratuității noastre, nu numai în timpul liber, ci, mai ales, la muncă.

Ecumenism și *pace* sunt rezultatul favorizat de toate acestea. În ele se afirmă ca principiu al fiecărui raport, ca aport suprem la orice conviețuire, înfăptuirea unei prietenii predominant universale în care istoria umană găsește cel mai bun ajutor.

Asta înseamnă că *prietenia creștină e părtașă la generarea realității sociale ca popor*. Din înfăptuirea acestei prietenii, adică, ia naștere un popor, fiindcă numai în reciprocitate un om devine

⁵⁹ In 17,1-2.

⁶⁰ In 17,3.

⁶¹ Cfr. L. Giussani, *Si può (veramente?) vivere così?* [Se poate (cu adevărat) trăi așa?, n. tr.], Bur, Milano 2020, p. 275 urm.

⁶² Cfr. Ev 3,13-14.

⁶³ Rom 13,1-3.

⁶⁴ 1Pt 2,13.

tată, dobândește o paternitate, adică generează. Paternitatea se află la acel nivel în care natura e autoconștientă, e nivelul uman. Animalul e generator – reproducător, nu tată. Tatăl este ajutorul suprem la claritatea sensului vieții și companie în drumul către această claritate.

Orice raport, în măsura în care apare într-o iubire reciprocă, adică în măsura în care e prietenie, generează ceva uman. Aceasta e contribuția noastră, contribuția moralei Bisericii la pacea de aici și de oriunde. În schimb, conținutul lumesc în raporturi e violență, împinge spre violență, insinuează violența, chiar și în formele cele mai ascunse, mai șiret și inconștient de înșelător de multe ori, cu excepția raporturilor, a zvâcnirilor spontane ce au loc în centrul de greutate originar: tată, mamă și fiu. Aceste zvâcniri ale umanului se reduc, cu toate astea, la niște tresăriri care n-au prea multă putere, care n-au nicio influență asupra curentului, asupra copleșitorului flux lumesc și deci asupra violenței, asupra hybris-ului care intervine inevitabil atunci când Dumnezeu devine străin, străin de concepția și factura raportului.

În schimb, din evenimentul prieteniei creștine, trăite ca ecumenism și pace, se naște un popor: este producerea unei concepții de viață, a unui sentiment al realității, a unei onestități în fața circumstanțelor, a unui răspuns intens în fața unei provocări în funcție de o viziune și de o percepție a propriului destin de adevăr și fericire. Nu e doar un singur individ care mai apoi, crescând, întemeiază o familie, în care se nasc doi sau șase copii. Să ne imaginăm sutele de călugărițe ale lui Hildegard von Bingen și, actualmente, frații Venerabilului Petru, de la Cluny și toți oamenii care mergeau acolo. A fost modul în care, încet, încet, de la barbarismele care dominau în secolul al V-lea și al VI-lea a rezultat familia creștină, cu tandrețea sentimentelor, cu capilaritatea atențiilor, cu claritatea poruncilor, a legilor care o caracterizează; «familia creștină ca organism-sălaș, ca un adevărat sălaș pentru om: ajutor, adăpost, ospitalitate, cântec».⁶⁵

Contradicția la toate astea rezidă în identificarea într-o putere pământească a unor idealuri care se concentrează în cuvintele ecumenism și pace. Puterea face ca aceste idealuri în sine să devină violență: ecumenismul devine afirmare a propriei poziții închise, violente, sau o negare de nestăpânit a oricărei semnificații, a oricărui reper, a oricărei stime; și pacea devine o formulă înălțată la rang de lozincă pentru a învinge propria luptă.

Violența presupune întotdeauna încercarea de a distruge un popor: violența armatelor, a magistraților sau chiar și a unor realități religioase în care religiozitatea nu găsește o adeziune deschisă și nu este o reală consecință.

Și toată educația puterii face ca acțiunea omului, concepția familiei și a conviețuirii sociale, metoda de raportare la ceilalți să tindă spre violență. Puterea înghite toate formele de înstrăinare ultimă, care sunt începutul violenței în lume.

În schimb, pentru omul care-l urmează pe Cristos nicio prezență nu-i devine străină. «Dacă veți fi ceea ce trebuie să fiți, veți da foc întregii Italii».⁶⁶ «Nu vă mulțumiți cu lucrurile mărunte: El, Dumnezeu, le vrea mărețe».⁶⁷ Așa scria Caterina, tânăra incultă din Siena.

Dar Misterul ca îndurare rămâne ultimul cuvânt chiar și asupra tuturor posibilităților urâte ale istoriei. Misterul ca îndurare. Aceasta e îmbrățișarea cea mai irezistibilă, în mila ei evidentă, a Ființei, sur-să, scop, natură a întregii existențe; este raportul Ființei cu nimicul meu, cu mine, pe care m-a creat și m-a făcut părtăș la Sine. Aceasta e îmbrățișarea ultimă a Misterului, împotriva căreia omul – chiar și cel mai îndepărtat și cel mai pervers sau mai obscur, cel mai tenebros – nu-i poate opune nimic, nu-i poate aduce nicio obiecție: poate dezerta din această îmbrățișare, dar renunțând la sine și la propriul bine. Misterul ca îndurare rămâne ultimul cuvânt chiar și asupra tuturor posibilităților urâte ale istoriei.

⁶⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, op. cit., p. 420.

⁶⁶ Santa Caterina da Siena, *Lettera a Stefano di Corrado Maconi*, n. 368.

⁶⁷ Cfr. Santa Caterina da Siena, *Lettera a fra Bartolomeo Dominici e fra Tommaso d'Antonio*, n. 127.

Întâlnire de întrebări și discuții

Stefano Alberto (don Pino): Pentru femeia aceea, începutul fiecărei zile, începutul fiecărui gest, fiecare acțiune era marcată, traversată, plină de conștiința acelei Prezențe, a prezenței umane a acelui copil, la început, și apoi a acelui bărbat: compania Misterului la destinul Fecioarei, companie umană a Misterului în drumul nostru.

*Angelus*⁶⁸

*Laude*⁶⁹

Giancarlo Cesana: Întrebările au sosit cu sutele, așa cum deja a devenit o tradiție. Din întrebări se înțelege un lucru, și anume că ne-am trezit în fața unei propuneri noi, și în sensul de neașteptată, la care trebuie să lucrăm și să reflectăm, și asta nu trebuie să ne mire, fiindcă Exercițiile sunt un antrenament în vederea atingerii obiectivului care e viața; nu sunt obiectivul, sunt un antrenament care ne introduce în marele curs al vieții.

Atunci, aș vrea să continuăm așa: i-aș pune lui don Pino câteva întrebări referitoare la fragmente preponderent semnalate de diferitele grupuri de discuție și, apoi, două întrebări de fond lui don Giussani.

Prima întrebare (întrebările pe care i le adresez lui don Pino se referă mai ales la tema libertății): «Ar putea fi reluată problema libertății explicând ce anume înseamnă că libertatea e singurul punct ce nu poate fi atacat de către rațiune?».

Don Pino: Singurul punct care nu poate fi atacat de către rațiune înseamnă, în primul rând, că este singurul punct în care Misterul rămâne mister, totalmente mister. Deoarece – acesta e pasajul pe care don Giussani l-a subliniat în lecție – faptul că lucrurile nu se fac de la sine îi e evident rațiunii, faptul că în clipa asta eu nu mă creez singur, îi e evident rațiunii. Rațiunea nu înțelege cum se întâmplă asta, nu poate înțelege așa ceva, dar că lucrurile în acest moment sunt ale Altuia, asta e ceva evident.

Dar există un punct care e chiar inatacabil de către rațiune: rațiunea nu poate înțelege faptul specific libertății precum posibilitate de a recunoaște sau de a nu recunoaște Misterul. În acest punct Misterul rămâne inatacabil ...

Luigi Giussani: Ființei ca atare nu i se poate adăuga nimic, nici nu i se poate lua nimic: dar pare că libertatea ar fura ceva din Misterul ființei, i-ar fura ceva lui Dumnezeu, fiindcă libertatea înseamnă inclusiv posibilitatea ca făptura, ființa părtașă, să devină diavol, minciună, să fie renegat aspectul primi-

⁶⁸ Străvechea rugăciune *Angelus* amintește Bunavestire, momentul în care «Cuvântul s-a făcut trup». (Îngerul Domnului a vestit Mariei. / Și ea a zămislit de la Spiritul Sfânt. / Iată roaba Domnului! / Fie mie după cuvântul Tău. / Și Cuvântul s-a făcut trup. / Și a locuit între noi. / *Bucură-te, Marie ...* / Roagă-te pentru noi, Sfântă Născătoare de Dumnezeu! / Ca să ne facem vrednici de făgăduințele lui Cristos. // Te rugăm, Doamne, să reverși harul Tău în inimile noastre, pentru ca noi, care am cunoscut, prin vestirea Îngerului, Întruparea lui Cristos, Fiul Tău, să ajungem prin patima și crucea Lui la slava Învierii. / Prin Cristos, Domnul nostru. / Amin / *Mărire ...*)

⁶⁹ Laudele de dimineață sunt rugăciunea (din *Liturgia Orelor* a Bisericii catolice) care deschide ziua prin recitarea psalmilor; lăudarea caracterizează o personalitate comunitară: inițiativă originală a individului, chiar și în corul adunării, și expresie comunitară, chiar și în solitudinea propriului cămin. Fiecare zi a Exercițiilor spirituale începe cu recitarea comunitară a Laudelor din *Cartea orelor*, păstrând ceea ce se numește *recto tono*: recitare rectilinie, uniformă, în care toți, în șoaptă, țin o singură notă.

rii, să se poziționeze împotriva lui Dumnezeu, posibilitatea ca părtășia ființei să devină contradicție, negare și combatere a lui Dumnezeu ca sursă, ca sursă comunicativă a ființei.

Cesana: Cea de-a doua întrebare vine de la Madrid: «Ce ai vrut să spui când ai afirmat că trebuie să ascultăm de autorități (de autoritățile civile, mă gândesc)? Și în ce sens asta nu contrazice cele spuse de tine cu privire la Stat ca Dumnezeu-idol?».

Don Pino: Nu este o contradicție între cele două pasaje, pentru că ceea ce s-a dorit a se puncta este pretenția idolatrică a oricărei autorități care vrea să-și bazeze autoritatea pe ea însăși, adică să fie unica sursă exclusivă care să decidă asupra eului. Ceea ce se dorește a puncta este pretenția Statului de a fi sursa exclusivă a ceea ce este eul și a ceea ce poate face eul.

Orice autoritate – nu doar cea a Statului, inclusiv cea a Bisericii, sau cea dintre soț și soție, cea dintre părinți și copii, cea a școlii, inclusiv cea dintre prieteni –, orice autoritate, orice putere care pretinde că se poate baza doar pe ea însăși are în ea – mult sau puțin – o minciună, inevitabilă deci, tocmai pentru că tinde să fie pretenție absolută, orice astfel de autoritate e o violență.

Autoritatea adevărată, în schimb, e punctul căruia îi pasă de destinul celuilalt; autoritatea e bună în măsura în care – s-a spus ieri în fragmentul de la sfârșitul lecției – ține la binele comun și la posibilitatea destinului, deci în măsura în care acceptă că destinul eului este un Altul, acceptă că eul se naște din alt punct, că este constituit de Altceva, că este raport originar cu Misterul.

Doar recunoașterea acestui lucru poate învinge inevitabila minciună care – mult sau puțin – stă la baza oricărei puteri.

Cesana: Cea de-a treia întrebare este: «Ce anume înseamnă că păcatul este a urma un străin?».

Don Pino: Păcatul înseamnă a urma un străin, adică a urma o atractivitate care nu duce la destin, un răspuns care e în afara drumului. Păcatul înseamnă tocmai a urma un răspuns care nu corespunde dorinței de fericire, dorinței de împlinire care îmi constituie inima. Pare ceva normal, pare ca ceva ce ar putea răspunde, dar, de îndată ce urmează acea atractivitate, descopăr că idolul are gură și nu vorbește, nu menține ceea ce promite. Înstrăinarea se referă tocmai la destin, la țință, la fericire: ceva ce e în afară, e în afara fericirii noastre, n-o poate împlini.

Cesana: Și, în sfârșit – Pino – o întrebare practică: «Imitarea lui Cristos coincide cu imitarea carismei?».

Don Pino: Imitarea lui Cristos este imitarea lui Cristos, a persoanei sale. Dar asta ar rămâne, pentru mine, în fond, conținutul unei devoțiuni sau al unui sentiment dacă nu ar trece prin „aici” și „acum” ale unui chip, ale unui temperament, ale unei istorii. Pentru mine, întâlnirea cu Cristos a fost cu un chip, cu o persoană. Cristos, omul Isus, în contemporaneitatea sa, în al său „aici” și „acum” este, pentru noi, carisma, punctul istoric prin care Cristos spune: «Vino și vezi!».

Cesana. Iată, acum două întrebări de fond adresate lui don Giussani, care pornesc de la o solicitare foarte frecventă în faxurile pe care le-am primit, și anume raportul dintre titlu – *Tu sau despre prietenie* – și lecțiile dezvoltate apoi.

Mulți doresc să înțeleagă mai mult, și am ales două întrebări care ni se par deosebit de semnificative din acest punct de vedere.

Prima e: «Ne-a impresionat mai ales judecata dată asupra faptului că punctul de salvare a eului ar fi în primul rând ontologic și nu etic, așa cum puterea încearcă să ne facă să credem. Se poate aprofunda asta?».

Cealaltă întrebare este: «Pare că ceea ce ne revine ar fi rugăciunea definită ca cerere de a fi. Mă rog pentru multe lucruri pe care le am la suflet, dar ce înseamnă „cererea de a fi”?».

Giussani: Prima întrebare: ce legătură există între ontologie și etică ... Ontologic: se spune că e ontologic un lucru care e real, văzut așa cum e de fapt, cum e real un lucru.

Dacă eu trebuie să folosesc o lingură, scuzați-mi comparația, n-o pot lua dându-i un șut cu piciorul: trebuie s-o iau cu mâna, s-o apuc bine; nu pot – de exemplu – s-o iau din partea lată, de la capătul lat, și apoi să mănânc cu mânerul. De fapt, etica derivă din observarea sau din conștiința realității, dintr-un lucru în realitatea sa, fiindcă ne face să ne purtăm așa cum ea impune, altfel un lucru îl putem trata greșit, să luăm licurici în loc de lanterne, să luăm un gol în loc de esența problemei.

Care era cea de-a doua întrebare?

Cesana: Ne rugăm pentru multe lucruri, dar ce înseamnă să cerem să fim, să ne rugăm ca să fim? «Mă rog pentru multe lucruri pe care le am la suflet, dar ce înseamnă „cererea de a fi”?»?

Giussani: Ceea ce ai la suflet – prietene –, ceea ce îți este la suflet, e un răspuns care nu va avea o împlinire definitivă decât la sfârșit. Ceea ce ai la suflet este o modalitate prin care tu recunoști, într-o realitate parțială și efemeră, trecătoare, non definitivă, incompletă, ceea ce e dorința ta unică, sau valoarea dorinței tale, care e fericirea.

De aceea, cererea de a fi subliniază faptul că ceea ce vrei tu, ceea ce îți dorești tu, pentru care ceri, nu e nimic altceva decât o cerere de satisfacție care tu te aștepti să fie totală, într-un aspect particular al persoanei tale, al vieții tale. Dacă aștepti *toto*-ul, totul de la detaliu, de la avea în mână detaliul, greșești.

CRISTOS VIAȚA VIETII

1. «A făcut și a învățat»

Am plecat de la aceste două întrebări; ce este Dumnezeu pentru om și cum putem să-l cunoaștem așa, pentru ce spunem că-l cunoaștem?

Primul răspuns este ontologic, adică pleacă de la realitate așa cum este ea, de la realitatea lui Dumnezeu așa cum e, de la ceea ce e Dumnezeu, ca să ne sugereze cum să ne comportăm cu El. Așadar, cum putem să-l cunoaștem astfel încât realitatea lui Dumnezeu să dobândească o semnificație etică pentru noi, să ne arate cum să ne comportăm și ce comportament trebuie să avem față de El?

Punctul de pornire e ontologic, se pleacă de la realitate ca atare. Pentru om, Dumnezeu este totul! Iar ființa, ceea ce există, este Dumnezeu, pentru că «Dumnezeu este totul», toată ființarea. În afara lui Dumnezeu nu există nimic, nu e altceva, nu e ceva altceva.

Atunci, omul recunoaște cu adevărat ceea ce este Dumnezeu, numai dacă, în tot ceea ce face, îi cere lui Dumnezeu să fie, și dacă fiecare acțiune a sa e cerere către Dumnezeu de a fi, cerere de fericire (fiecare are o linie de finis în care va fi, în sfârșit și pe deplin, el însuși). Fiecare acțiune e cerere de a fi adresată lui Dumnezeu, adică e rugăciune, pentru că fiecare acțiune a eului, ca fenomen prin care se adeverește, prin care încearcă să se adeverească existența ființei create, e tentativă de a afirma propria împlinire.

«Voi [creștinii]», spunea Péguy, «îl atingeți pe Dumnezeu peste tot».⁷⁰ Orice atingem, cu orice intrăm în raport, noi căutăm propria împlinire. De aceea, orice conștientizare a acțiunii, atunci când se împlinește acțiunea, e cerere de a fi adresată Ființei, e cerere din partea ființei părtașe de a fi, de a exista mereu, pentru tot ceea ce a primit, pentru tot ceea ce este.

Al doilea răspuns derivă din descoperirea ontologică – Dumnezeu e totul și omul este ființa părtașă, e o comunicare de Sine pe care o face Ființa ca Mister – o problemă de conștiință etică, adică de comportament. De fapt, dacă Dumnezeu este totul (nu se pot folosi alte cuvinte), dacă Dumnezeu pentru om este totul și îi apare rațiunii ca fiind sursa ființei, dar omul nu vrea să înțeleagă și nu-și aduce aminte, e ca și cum Dumnezeu n-ar fi. Pentru majoritatea dintre noi, fiecare zi care trece e un pic plină de acest păcat. Unde termenul «păcat» e precis în sine, și are în el nu bonomia, ci melancolia momentelor în care omul spune: «Uite, ăla a făcut așa și așa: ce păcat, și-a pierdut bunul simț!». La fel în privința lui Dumnezeu: «N-a fost recunoscut: ce păcat!».

Cum putem să-l cunoaștem așa pe Dumnezeu? Cum putem să cunoaștem cu siguranță și claritate că El e totul, drept pentru care omul nu poate acționa decât cerând ceea ce a primit deja de la El: ființa, participarea la ființă, ființarea creată, adică ființa părtașă?

Cum putem cunoaște acest lucru? Trebuie să devenim conștienți de asta. Acest lucru se referă la forța cognitivă a omului rațional. Rațiunea e conștientizare a realității în funcție de totalitatea factorilor săi. De aceea, a deveni conștient de un lucru înseamnă să descoperi acel lucru conform totalității sale. În cazul nostru, obiectul despre care vorbim, obiectul care ne interesează, obiectul pus în discuție este Dumnezeu: cum îl concepe omul pe Dumnezeu și cum îi rezultă Dumnezeu, cum trebuie să-i rezulte omului.

⁷⁰ Cfr. Ch. Péguy, *Véronique. Dialogo della storia e dell'anima carnale* [Veronica. Dialogul dintre istorie și sufletul trupesc, n. tr.], Piemme, Casale Monferrato-(AL) 2002, p. 256.

Astfel rațiunea, dându-și seama că Dumnezeu este izvorul a toate, că Misterul se află la originea tuturor lucrurilor, este, de asemeni, în tensiune ca să descopere cum să se comporte cu Dumnezeu, cum să-l trateze pe Dumnezeu, și de aceea să descopere itinerariile de la care derivă legile morale.

Dar, aici am fost nevoiți să semnalăm un salt calitativ cu adevărat enigmatic.

Misterul, sursă și destin al întregii realități create, a vrut să existe un om născut dintr-o femeie, care a parcurs o carieră a umanului la fel care oricare alt om, omul Isus din Nazaret, și, dorind să li se comunice oamenilor prin acest om, l-a făcut al său chiar din prima clipă a concepției sale, asumându-și, în mod misterios, eul în Cuvânt, în cea de-a doua persoană a Sfintei Treimi, făcându-l astfel părtaș direct la natura lui Dumnezeu: suprem mister în istoria omului și a cosmosului. De aceea Isus din Nazaret este «Isus zis Cristosul».

A-l vedea, a-l asculta și a-l urma pe acest om e întreg izvorul moralei creștine. Misterul l-a dorit pe omul Isus astfel încât să fie, înainte de toate, instrument de învățatură pentru toți oamenii – al învățaturii supreme a vieții, care este învățătura despre Dumnezeu –, unic Învățător («Dar voi să nu fiți numiți „rabbi”, pentru că unul este învățătorul vostru, iar voi toți sunteți frați!»)⁷¹ și, deci, exemplul prin fapte al lucrurilor pe care le spunea cu măiestrie, pe care le comunica sub formă de învățatură: a făcut și a învățat. Domnul Isus a făcut și a învățat.

Vorbind despre Dumnezeu nu se poate oferi ca învățatură decât ceva ce a pre-ocupat, adică a ocupat înainte propriul suflet, tot sufletul.

Lucrul cel mai sublim al unei atitudini morale, ca cea pe care ne-o oferă ca învățatură Cristos, este că fiecare acțiune, ca raport cu Dumnezeu, cu Isus, cu umanitatea individului și a societății, este prietenie. Fiecare raport uman, de fapt, ori e prietenie, ori e deficitar, defectuos, mincinos.

De aceea, omul Isus a spus: «Tată, dacă se poate, fie ca eu să nu mor așa, dar nu voia mea, ci a ta să se facă».⁷² Și așa a fost maestru și profesor, învățător pentru toți oamenii, trecând prin propria moarte, acceptând moartea pentru oameni. «El m-a iubit și s-a dat pe sine pentru mine»,⁷³ spunea sfântul Paul.

Fiecare raport e prietenie întrucât e un dar, reprezintă sau are posibilitatea de a fi un dar, care vine de la Dumnezeu, sau de la Cristos, sau de la Biserică, sau de la istoria omului: e un dar, prietenia, pe care noi o găzduim. Tot ceea ce ne este dat de Dumnezeu, de Cristos, de Biserică, sau de istoria omului ca și comunicabilitate înspre toți oamenii, pentru toți oamenii, e un dar pe care noi îl găzduim, îl acceptăm. Iar a accepta și a găzdui acest dar face reciprocă iubirea pe care o are, o demonstrează, cel care a dăruit-o: acceptarea acestui dar este iubirea pe care i-o arătăm celui care ne-a făcut darul.

În acest sens, prietenia este o reciprocitate a dăruirii, a iubirii, fiindcă pentru o ființă creată, cum e omul, forma supremă a iubirii de Dumnezeu este aceea de a accepta că este făcut de El, să accepte să fie, să accepte ființarea care nu-i e proprie: îi e dată.

2. Un Eveniment prezent

Prezența lui Isus Cristos, care e ceva de fiecare zi și de fiecare oră în viața celui botezat, adică a celui care a fost ales de El însuși, căruia Tatăl i-a încredințat toți oamenii, este un eveniment.

Această prezență este, așadar, pentru întreaga umanitate, fiindcă cel botezat este cel ales ca punct de trecere și de comunicare a ceea ce Dumnezeu îi oferă omului, a dăruirii de Sine pe care i-o oferă omului,

⁷¹ Cfr Mt 23,8.10.

⁷² Cfr. Lc 22,42.

⁷³ Cfr. Ef 5,2.

întregii umanității. Să ne gândim, de exemplu, la acest detaliu: dacă eu am fost botezat e pentru că forța Misterului, care m-a transformat prin Botez, voia să treacă, prin mijlocirea mea, prin multe itinerarii și ocazii, la alții. Aceasta e ontologia raportului cel nou cu tot: raportul dintre cel botezat și toți oamenii derivă din acest scop pe care Misterul ni l-a comunicat prin Botez. Și, Misterul a început să ne facă să cunoaștem, prin energia pe care ne-a dat-o odată cu Botezul, scopul pe care-l avea pentru noi atunci când ne-a ales. De aici izvorăște etica, de aici izvorăște comportamentul care trebuie urmat, pe care eu trebuie să-l urmez atunci când îmi dau seama de Botezul meu, care nu poate fi uitat în nicio acțiune; în nicio zi și în nicio clipă, omul nu are dreptul să uite acest fapt de a fi fost ales. Scopul său trece dincolo de toată organicitatea fenomenului uman, a gestului și a implicării omului, le depășește pe toate părțile. În acest sens, am spus mereu că clipa are o valoare eternă, e raport cu Infinitul înfăptuit, ca cea mai mare acțiune, cea mai măreață epopee, cea mai măreață istorie.

Acum, *prezența lui Isus Cristos este un eveniment*, după cum carisma care ne-a fost dăruită ne sensibilizează să percepem (și de care suntem convingși!), este un Eveniment care poate fi întâlnit în prezent, în acum, în circumstanțe care dilată evidența unei companii vocaționale ca înfățișare a misterului Bisericii, Trup misterios al lui Cristos.

Supranaturală, am spus-o de multe ori, este acea realitate umană în care e prezent misterul lui Cristos, e o realitate naturală – în sensul că se demonstrează și se arată în chip uman – în care e prezent misterul lui Cristos. Este Biserica ce își face apariția alături de mine. Și-a făcut apariția alături de mine în diferite împrejurări, prin tatăl meu și prin mama mea, apoi la seminar, apoi când am început să găsesc persoane care-mi deveneau prieteni și începeau să fie atenți la mine fiindcă spuneam anumite lucruri și, în sfârșit, am fost cumva canalizat spre o companie care făcea și care face ca misterul Bisericii să fie nemijlocit pentru mine; de aceea e o emersiune a Trupului lui Cristos. Este compania „vocațională”, cu alte cuvinte, compania care ne implică, întrucât generează experiența și e generată de experiența în care carisma ne-a atins.

Spunea sfântul Augustin: «*In manibus nostris sunt codices, in oculis nostris facta*». ⁷⁴ *In manibus nostris sunt codices*, Evangheliile de citit, Biblia de citit; dar n-am ști cum să le citim, fără cealaltă clauză: *in oculis nostris facta*. Prezența lui Isus e alimentată, susținută, demonstrată de lectura Evangheliilor și a Bibliei, dar e asigurată și devine evidentă între noi printr-un fapt, prin niște fapte ca prezențe. Pentru fiecare există un fapt care a avut o semnificație, o prezență care le-a influențat întreaga viață: a iluminat modul de a concepe, de a simți și de a face. Asta se numește eveniment. Acel aspect în care suntem introduși rămâne cu adevărat viu, se adevărește în fiecare zi; de aceea în fiecare zi devenim conștienți, trebuie să conștientizăm evenimentul așa cum ni s-a întâmplat, întâlnirea avută.

Închei această subliniere a preocupărilor mele, spunând: Cristos, acesta e numele care arată și definește o realitate pe care am întâlnit-o în viața mea. Am întâlnit: am auzit vorbindu-se despre, la început când eram mic, apoi copil mai mare etc. Se poate ca oamenii să ajungă mari și acest cuvânt să le fie arhicunoscut, dar pentru mulți dintre ei nu e întâlnit, nu e realmente experimentat ca prezent; în timp ce Cristos s-a ciocnit de viața mea, viața mea s-a ciocnit de Cristos tocmai pentru ca eu să învăț să înțeleg în ce mod este El punctul nevralgic al tuturor lucrurilor, al întregii mele vieți. *Este viața vieții mele, Cristos*. În El se însumează tot ceea ce mi-aș putea dori, tot ceea ce caut, tot ceea ce sacrific, tot ceea ce în mine se dezvoltă din iubire pentru cei alături de care m-a pus.

Cum spunea Möhler într-o frază pe care am citat-o de multe ori: «Eu cred că n-aș mai putea trăi dacă nu l-aș mai auzi vorbind». ⁷⁵ E o frază pe care, când eram la liceu, o pusesem sub o ima-

⁷⁴ Sfântul Augustin, *Sermo 360/B,20: Sermo sancti Augustini cum pagani ingrederentur*.

⁷⁵ Cfr. A.J. Möhler, *Dell'unità della Chiesa* [*Despre unitatea Bisericii*, n. tr.], Tipografia e libreria Pirotta e C., Milano 1850, p. 52.

gine cu pictura lui Carracci care-l reprezenta pe Cristos. Poate e una dintre frazele pe care mi-am amintit-o cel mai mult în viața mea.

Cristos, viața vieții, certitudine a destinului bun și companie pentru viața de zi cu zi, companie familiară și care în bine preschimbă: asta reprezintă eficiența Lui în viața mea. Morala nu numai că pornește de aici, dar numai aici se atestă și se salvează firul moralității.

Sfântul Petru nu a motivat iubirea lui pentru Cristos prin faptul că a fost iertat pentru numeroasele sale defecte, pentru multiplele sale greșeli, pentru numeroasele sale trădări; nu a făcut o listă cu propriile greșeli. Când s-a trezit în fața Lui, după Înviere, în momentul acela când a dat nas în nas cu Cristos și Cristos l-a întrebat «Simone, mă iubești tu?», i-a spus: «Da». Raportul cu acest cuvânt al Său, care este cel mai uman și mai divin, este ceea ce ne face să îmbrățișăm, în existența noastră cotidiană, totul. Cotidiană trebuie să fie memoria lui, cotidian trebuie să fie elanul cu care El devine familiar, bucuroasă trebuie să devină compania cu El, iar memoria sa bucuroși trebuie să ne facă, în orice împrejurare, în orice situație, fiindcă în tine, o, Doamne, se întrupează binele pe care Misterul îl vrea pentru mine. Astfel putem avea certitudinea de a ajunge la destinul fericit și putem avea speranță pentru tot parcursul vieții.

«Da, Doamne, tu știi că eu te iubesc». Și de-am greșit și trădat de o mie de ori în treizeci de zile, asta rămâne, trebuie să rămână! Mi se pare că asta nu e aroganță, ci e un surprinzător, inimaginabil și inefabil har, cum spunea Michelangelo Buonarroti: «Dar ce pot, Doamne, când nu-ndrepti spre mine / nespusa floare-a voiei Tale bune?».⁷⁶

Cristos și da-ul față de El: paradoxal, din punct de vedere omenesc, acesta e aspectul cel mai ușor – o spun un pic cu înfumurare, un pic luat de entuziasm – sau, oricum, aspectul cel mai acceptabil din toată datoria noastră morală pe care o avem în lume. Deoarece Cristos este cuvântul care explicitează totul: Cristos este un om care a trăit acum două mii de ani ca toți ceilalți, dar care, înviat din morți, cu îndrăzneala forței Misterului în El, din a cărui esență făcea parte prin propria-i natură, ne cuprinde zi după zi, oră după oră, acțiune după acțiune.

Totalitatea prezenței și a pretenției Misterului față de viața noastră («Dumnezeu totul în toate») și a lui Cristos, a lui Isus din Nazaret, a tânărului bărbat din Nazaret, Isus, care este Misterul devenit Cristos, Cristosul Său, totalitatea mării figuri, a imensei figuri, a imensului indiciu că Dumnezeu, cuvântul Dumnezeu este în inima noastră și pe buzele noastre, totalitatea acestei prezențe familiare, cotidiene și eficiente, a acestei companii pe cât de ciudate, pe atât de evident inegalabile, această totalitate explică posibilitatea noastră de a spune «Tu»: «Tu» trebuie să-i spunem lui Dumnezeu și «Tu, o Cristoase» trebuie să-i spunem omului Isus din Nazaret.

Atât Misterul, cât și prezența sa fizică în viața noastră sunt izvor al raportului pe care-l avem cu adevărul și cu realitatea în întregimea ei, și toate astea devin izvorul inclusiv a ceea ce am spus că este prietenia. Nu există niciun raport în fața Ta, o, Cristoase, când te întâlnesc trăind memoria Ta, nu pot să am niciun raport uman, de niciun fel, cu nimeni, fără să țintesc subiectul, idealul prieteniei. Cum Tu-i priveai pe toți oamenii cu care vorbeai sau care-ți răspundeau sau cu care n-a existat nici urmă de dialog – inclusiv pe Pilat, pe preaiulții preoți –, dacă raportul pe care Tu-l aveai cu ei, care, așa cum se vede din toată pasiunea Ta, era plin de pasiune pentru destinul lor, pentru destinul persoanelor lor, plin de iubire față de ei, dacă iubirea Ta ar fi fost acceptată de ei, dacă s-ar fi pus în acord și în racord cu Tine, cuvântul prietenie ar fi fost unicul pe care l-ar fi putut folosi pentru a denumi raportul cu Tine. Cuvântul prietenie este unicul pe care-l putem folosi pentru raportul dintre noi și El.

⁷⁶ M. Buonarroti, *Rime*, Laterza, Bari 1967, n. 286, vv. 5-6, p. 136. *Michelangelo [Rime/Poezii. Opera Omnia]*, traducere de C.D. Zeletin, Humanitas, București, 2011].

Sfântul Maxim Mărturisitorul, un mare Părinte al Bisericii, sintetizează foarte frumos ceea ce am pomenit: «Cristos este [...] totul în toți [fie că suntem buni, fie că suntem răi, fie că suntem distrași, fie că suntem în afara jocului sau în joc]. El, care cuprinde totul în sinea sa, după puterea unică, infinită și preaînțeleaptă a bunătății sale – ca un centru spre care converg liniile [toate liniile creației: aceasta e nașterea ontologică, e privirea ontologiei de la care întreaga noastră atitudine în viață trebuie să izvorască] – astfel încât creaturile lui Dumnezeu cel unic să nu fie străine și în dușmănie unele față de altele, ci să aibă un loc comun în care să-și arate prietenia și pacea».⁷⁷ E sinteza spiritului în care am vorbit și am gândit zilele astea.

---

⁷⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, I.

MIRACOLUL SCHIMBĂRII (1998) *

Un început nou, era titlul revistei «Tracce», primul număr al anului, și se referea la prezentarea volumului *The Religious Sense la Biblioteca Națiunilor Unite de la New York*. Ca «sfântul Petru, la Roma»,¹ comenta don Giussani, subliniind dubla caracteristică a misiunii creștine: libertatea de a se expune chiar și în situațiile cele mai grele («în centrul imperiului») și reînnoirea eului, ca subiect care redă caracterul prezent al evenimentului lui Cristos.

Exercițiile Fraternității au fost dedicate convertirii care schimbă din rădăcină ființa umană. Aprofundarea autoconștiinței era astfel strâns legată de percepția unei judecăți a credinței în ceea ce privește lumea. Descifrarea modernității, în aspectele ei contradictorii – «primordialitatea eticii asupra ontologiei»,² nihilismul și scepticismul, violența și, pe de altă parte, ivirea continuă a posibilităților de bine și de adevăr, care solicitau un adevărat ecumenism –, era un subiect frecvent întâlnit în meditații, precum și în intervențiile publice din presă. De câțiva ani, de fapt, ziare naționale importante găzduiau, cu o anumită frecvență, articole și scrisori semnate de don Giussani și publicul cititor începuse să-l cunoască mai îndeaproape, apreciindu-i valoarea și depășind prejudecăți nefondate.

Pasiunea pentru întâlnire și dialogul cu ceilalți a dat naștere unei serii de texte, în colecția «QuasiTischreden», care repropunea un clasic al literaturii europene: conversații spontane și libere cu prietenii, pe tema vieții, a credinței, a implicării în societate.

Iubirea pentru muzică – «fiind crescut într-o casă în care pâinea era puțină, dar era multă muzică»³ ar fi urmat să spună cardinalul Ratzinger despre copilăria lui Giussani – l-a condus la inaugurarea unei fericele serii de cd-uri muzicale (Spirto Gentil), care le-a permis multora să cunoască cele mai frumoase și mai intense momente ale cântecului, ale melodiei, ale operei muzicale.

În aprilie, don Giussani participă pentru ultima dată la Equipe a studenților, după ce s-a îngrijit, pentru mai mult de douăzeci de ani, de ceea ce el considera a fi punctul cel mai viu al experienței mișcării. Vorbește despre «călătoria lui Leopardi»⁴ și lansează o invitație, care sună ca o înmânare: «Împliniți voi toată dinamica [...] motivului principal al prieteniei noastre, [...] care este împlinirea inimii, a exigențelor inimii, fără de care nihilismul ar fi singura consecință posibilă».⁵

Această înflorire a unei umanități și a unor angajamente era surprinzătorul „salt înapoi”, la niște condiții de sănătate tot mai șubrede, care, printre altele, îngreunau exercițiul vorbirii. Erau circumstanțe concrete care ar fi putut pune capăt, ar fi putut constitui o piedică sau chiar o obiecție,

* Exerciții spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione, 24-26 aprilie 1998, Rimini.

¹ A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1010.

² L. Giussani, *Luomo e il suo destino. In cammino*, op. cit., p. 63

³ J. Ratzinger citat în A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1188.

⁴ Cfr. A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1018.

⁵ L. Giussani, *In cammino (1992-1998) [Pe drum (1992-1998)]*, n. tr., Bur, Milano 2014, p. 344.

dar care, în schimb, erau privite ca «factor esențial, și nu secundar, al vocației noastre».⁶ Boala l-a apropiat și mai mult pe don Giussani de Ioan Paul al II-lea, pe care, cu mai multe ocazii, publice și private, l-a considerat «tată și maestru» și pe care l-a susținut cu ocazia marelui Jubileu din 2000, eveniment care devenise obiectul polemicilor și criticilor din presă.

Meditațiile Exercițiilor au fost, și de această dată, înregistrate cu câteva zile înainte. Reflecțiile despre esența credinței și despre conținutul intelectual al epocii moderne ating o profunzime și o claritate surprinzătoare: cele «trei reducții» ale creștinismului și cei cinci «fără» ai raționalismului modern vor deveni capitole esențiale pentru autoconștiința creștină.

Don Giussani a fost prezent la Exerciții și a participat la întâlnirea de întrebări și discuții, răspunzând la întrebări și explicând fragmente care nu se înțeleseră bine. Era începutul unei îndelungate munci de înțelegere care urma să continue ani de zile.

Aproape zece țări europene au urmărit meditațiile și discuțiile în direct, prin satelit; alte douăzeci și patru de țări din afara Europei, cu fus orar diferit, au văzut și au ascultat înregistrările cu câteva ore după.

De câțiva ani, și pentru mai mulți ani de atunci încolo, celebrarea euharistiei, în ziua de sâmbătă, era prezidată de președintele Pontificium Consilium Pro Laicis, care ținea inclusiv predica: la început cardinalul Eduardo F. Pironio, apoi cardinalul James F. Stafford, și, în sfârșit, monseniorul Stanisław M. Ryłko. Era un semn important al atenției pe care Biserica și, mai ales, Papa o aveau față de mișcări și al valorizării, din partea autorității ecleziale, a ceea ce se naștea de jos, ca dar, deloc secundar, pentru întreaga Biserică.

La finele lunii mai s-a desfășurat la Roma Congresul mondial al mișcărilor ecleziale și, la sfârșitul întâlnirii, a avut loc, în piața Sfântul Petru, întâlnirea cu Papa. În conferința sa de deschidere a Congresului, cardinalul Joseph Ratzinger a vorbit despre «evenimentul minunat» al întâlnirii sale cu mișcările, în anii de «iarnă» ai Bisericii.⁷ Ioan Paul al II-lea a subliniat coesențialitatea dimensiunii instituționale și a celei carismatice. În mărturia sa din piața Sfântul Petru, don Giussani a subliniat că «adevăratul protagonist al istoriei este cerșetorul: Cristos cerșetor al inimii omului și inima omului cerșetore de Cristos.»⁸ Va aminti ziua de 30 mai ca fiind «cea mai importantă zi din istoria mișcării».⁹

⁶L. Giussani, *L'uomo e il suo destino. In cammino*, op. cit., p. 63.

⁷J. Ratzinger, «I movimenti ecclesiali e la loro collocazione teologica» [«Mișcările ecleziale și poziția lor teologică», n. tr.], în Consiliul Pontifical pentru Laici, *I movimenti nella Chiesa* [Mișcările în Biserică, n. tr.]. Acte ale Congresului mondial al mișcărilor ecleziale, Roma 27-29 mai 1998, LEV, Città del Vaticano 1999, p. 23-24.

⁸L. Giussani-S. Alberto-J. Prades, *Generând urme în istoria lumii*, Fraternità di Comunione e Liberazione 2019, p. 10.

⁹L. Giussani, «Milano, 3 iunie 1998», în Id., *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione* [Opera mișcării. Fraternitatea Comunione e Liberazione, n. tr.] , San Paolo, Cinisello Balsamo (MI) 2002, p.271-271.

DUMNEZEU ȘI EXISTENȚA

1. O problemă de cunoaștere

«Dumnezeu e totul în toate».¹⁰ Cum poate deveni valabil acest lucru, cum poate avea impact asupra vieții? O afirmație care nu are impact asupra vieții e abstractă, rămâne abstractă, sau pare un pic absurdă. «Dumnezeu totul în toate» este consecința impresionantă la care conduce rațiunea, atunci când e înțeleasă în funcție de experiența realist-naturală pe care noi o încercăm, și, deci, așa cum e afirmată de o filosofie sănătoasă și adecvată omului. Rațiunea, amintim, este exigența unei semnificații totale, deschidere în fața realității în funcție de totalitatea factorilor săi. Că «Dumnezeu este totul în toate» este, pentru noi, expresie profundă a rațiunii, ocazie pentru a afirma pe deplin valoarea acesteia; nu e o formulare absurdă, nici o afirmare abstractă, e pur și simplu ceva judecabil și comprehensibil – sau incomprehensibil – ca un factor real al vieții.

Dacă «Dumnezeu este totul în toate», trebuie să vedem cum ne influențează asta viața. Cum putem deveni conștienți de asta? Ce anume înseamnă să devenim conștienți? Înseamnă, înainte de toate, să-l cunoaștem pe Dumnezeu astfel încât să ne influențeze viața. Ființa se revelează în măsura în care acționează în prezentul nostru: există, dacă acționează în fața ochilor noștri. De aceea, a-l cunoaște presupune o schimbare, a cărei prime conotații este schimbarea imaginii însăși a inteligenței umane în activitatea sa. Primul lucru important pentru o construcție respectabilă din punct de vedere etic, primul factor pentru o voință de transformare a sinelui, pentru ca prezența noastră să fie mai utilizabilă în lume și de către lume, acest prim factor se află așadar în ordinea cunoașterii. Chiar înainte de a fi o problemă ce are legătură cu a face sau a acționa, e o problemă de cunoaștere. Activitatea inteligenței exprimă *mintea* unui subiect în măsura în care creează un punct nou și precis de abordare a tuturor lucrurilor, făcându-le să fie noi; în acest sens se poate spune *facta sunt omnia nova*.¹¹

Trebuie să devenim conștienți de consecințele etice ale faptului că «Dumnezeu este totul în toate» și, chiar înainte de asta, să conștientizăm forța estetică pe care o are «Dumnezeu este totul în toate». Din această forță estetică, de fapt, izvorăște posibilitatea însăși a unei etici; numai dacă Ființa este atractivă poate fi în stare să obțină de la om o atenție până la sacrificiu. De aceea, omului nu i se cere nimic altceva decât să păstreze, în sinea sa, fidel și sincer, dorința și voința de a fi umil și ascultător în fața măreției Ființei care îl creează. Acum, pentru a deveni conștienți de aceste consecințe etice, trebuie să *devenim conștienți de o mentalitate* care, chiar dacă aparent proslăvește o renaștere religioasă, de fapt vrea chiar să cenzureze că «Dumnezeu este totul în toate», făcându-l să pară abstract, uitându-l sau, și mai mult, negându-l. Trebuie să conștientizăm realitatea în care trăim, momentul «cultural», în sensul propriu al termenului, momentul drumului nostru.

E imposibil să trăiești într-un context general fără să fi influențat de el; noi înșine participăm la acea mentalitate conform căreia Dumnezeu e conceput abstract sau uitat sau chiar negat. Astfel, la nivel practic, existențial, noi ajungem să negăm că «Dumnezeu este totul în toate». În spiritul nostru neliniștit și confuz e prezentă minciuna mentalității de azi, la care noi înșine participăm, întrucât suntem fiii realității istorice care este umanul, și trebuie să trecem prin toate momentele

¹⁰ 1Cor 15,28.

¹¹ Cfr. 1Cor 2,12; 2Cor 5,17; Col 1,16.

de disconfort, tentații, eșecuri, păstrându-ne speranța care e viața vieții. Să vedem, așadar, cum se măsoară în noi minciuna care ne parvine din lumea în care ne aflăm.

2. *Experiență și rațiune*

Negarea faptului că «Dumnezeu este totul în toate» a fost determinată de o ireligiozitate străină formării popoarelor europene. Există o ireligiozitate în lumea noastră care începe, fără ca cineva să-și dea seama, de la o separare care se înfiripă între Dumnezeu ca rațiune și sens al vieții (și deci pertinent cu privire la lucrurile care se întâmplă, cu privire la împrejurările omenești) și Dumnezeu ca fapt de gândirii, fapt al gândirii, conceput după exigențele gândirii omului. Asta conduce din nou la o *separare a sensului vieții de experiență*. Negarea lui Dumnezeu, până la negarea consecinței, în mod rațional extremă și evidentă, că «Dumnezeu este totul în toate», implică o desprindere a sensului vieții de experiență: sensul vieții este Dumnezeu și experiența este raportul dintre libertatea omului și realitatea de care el este înconjurat. Dacă Dumnezeu e conceput ca fiind desprins de experiență, dacă nu are impact asupra vieții, are loc o dezlipire a sensului vieții de experiență. Sensul vieții, adică, nu mai are nicio legătură sau are o legătură greu de definit cu momentul existenței în care cineva totuși continuă să avanseze. Dar nu se poate rupe legătura dintre pasul pe care-l face omul acum și motivul pentru care se mișcă! Mergi înainte pentru ce? Se îndreaptă încotro? Înaintează spre sensul vieții și spre destinul propriu.

Separarea sensului vieții de experiență presupune inclusiv o separare a moralității de acțiunea omului: moralitatea, astfel concepută, nu are aceeași rădăcină cu acțiunea. În ce sens? În sensul că, într-adevăr, morala are legătură cu acțiunea omului, are legătură cu experiența, dar fără să aibă aceeași rădăcină cu acțiunea; nu răspunde fizionomiei, chipului pe care ni-l dă experiența.

Astfel, printre altele, se înțelege apariția moralismului: e moralitatea care, în mod paradoxal, nu are legătură cu acțiunea, în sensul că nu se naște deodată cu ea. Moralismul este un ansamblu de principii care precedă și învăluie acțiunea omului judecând-o la nivel teoretic, abstract, fără a motiva de ce ar fi corect sau nu, de ce omul ar trebui să facă sau să nu facă o anumită acțiune. Definind a priori acțiunea pe care o săvârșește omul, se judecă ceea ce face omul, fără ca el să fi fost conștient, sau fără ca el să fi conceput că acțiunea sa în lume și peregrinarea sa pe căile timpului și ale spațiului ar putea fi realizabile. Moralitatea, astfel, nu are aceeași rădăcină cu acțiunea. Drept pentru care ea sfârșește prin a sublinia niște valori comune, valori general admise; de aceea, principiile sale sunt fie derivate din mentalitatea comună, fie impuse de către Stat.

Esența problemei se clarifică prin lupta care se desfășoară în privința modului de a înțelege *legătura dintre rațiune și experiență*. Pentru a înțelege atare legătură, ar fi suficient să ne uităm la formula «Dumnezeu este totul în toate», care zguduie formularea cea mai comună cu privire la existența lui Dumnezeu («Dumnezeu există»). De fapt, afirmarea unei Entități supreme, a existenței lui Dumnezeu, închis în sine însuși, care nu are nicio legătură cu acțiunea omului, decât la sfârșit, ca judecător care distruge sau aprobă ceea ce omul a săvârșit, e întotdeauna lipsită de frământări. În modul de a concepe legătura dintre rațiune și experiență, ordinea planului marelui Dumnezeu, care este cosmosul, poate fi subminată din temelie. Moralitatea redusă la moralism scoate în evidență relația dintre ordinea planului lui Dumnezeu și evenimentul gestului uman în termenii unei preconcepții ideale. În schimb, omul își dezvăluie adeziunea prin experiență, adică se dezvăluie fie racordând propria acțiune la planul total, la totalitate, fie nerăspunzând în fața acestui punct de referință categoric ultim și decisiv.

Jean Guilton, susținându-ne în apăsarea noastră zbuciumată, ne-a oferit consolarea de a ne face să simțim dreptatea atitudinii noastre cu privire la legătura dintre rațiune și viață atunci când a spus că «„re-

zonabil” înseamnă a supune rațiunea experienței». ¹² Experiența înseamnă ieșirea la suprafață a realității în fața conștiinței omului, e devenirea transparentă a realității în privirea omului. Astfel, realitatea este ceva de care te ciocnești, e un dat, iar rațiunea e acel nivel al creației în care aceasta devine conștientă de sine. Nu e în primul rând o filosofie, ci e o urgență existențială. De ce e «rezonabil să supunem rațiunea experienței»? Pentru că experiența ne arată realitatea despre noi și realitatea în care se află prezența noastră, e o realitate care ne e dată, de care ne ciocnim, nu e creată de noi, nu e inventată de noi. Pe de altă parte, rațiunea e acel nivel al creației în care aceasta e conștientă de sine, devenind conștientă de dat, de acel «ceva» de care se ciocnește omul. Această autoconștiință dă naștere definiției rațiunii.

Pentru a-l apăra pe Dumnezeu în adevărul său și pentru a apăra necesitatea ca omul să conceapă viața ca fiind a Sa și deci în toate să tindă a fi pe placul acestui suprem creator și gestionar a tot ceea ce există, se cere, înainte de toate, recuperarea cordială a cuvântului «rațiune», care este cuvântul cel mai confuz din discursul modern. Dacă se folosește greșit rațiunea, adică dacă rațiunea se traduce ca «măsură» a realității – și asta implică întotdeauna rațiunea ca idee preconcepută, ca ceva care intervine în mod straniu în experiență pentru a diminua și pentru a nu recunoaște ceea ce e prezent în viața noastră –, există trei posibile grave reducții care influențează toate comportamentele vieții. Tocmai în această triplă reducție putem vedea și înțelege diferența profundă dintre o cultură creștină și o cultură profană, ne creștină.

A vorbi despre cultură, de fapt, înseamnă a vorbi despre tot cadrul uman al prezenței noastre în lume, deoarece cultura nu e un rezultat căutat de cei pasionați sau de cei competenți: cultura este acel punct din care omul își ia integral comportamentul, din care se inspiră în comportamentul său ca origine a toate, în formularea și explicitarea căruia urmează evoluția lucrurilor și a vieții, și afirmă scopul ultim al lucrurilor pe care le face, adică scopul destinului său.

Dacă se folosește greșit rațiunea, dacă se folosește ca măsură, se produc, așadar, trei posibile reducții grave care influențează toate comportamentele. Pentru a vorbi despre morală e foarte important, deci, să înțelegem și să devenim conștienți de tipul de cultură căreia îi aparținem, să înțelegem dacă e mondenă sau creștină.

3. Trei reducții grave

a) Prima reducție – descriu geneza comportamentului nostru în aspectul său dramatic și contradictoriu –: *în locul unui eveniment, o ideologie.*

Raportul cu realitatea pe care omul o trăiește de dimineața până seara poate fi o inițiativă continuă, o tentativă continuă în fața a ceea ce se întâmplă și a ceea ce el experimentează; sau, omul poate fi mișcat, poate lăsa să fie mișcat de ceva, poate asculta de ceva care nu se naște, nu izvorăște dintr-un mod al *său* de a reacționa la lucrurile pe care le întâlnește, de care se ciocnește, ci din *idei preconcepute.*

Punctul de pornire al creștinului este un eveniment. Punctul de pornire pentru tot restul gândirii umane este o anumită impresie și evaluare a lucrurilor, o anumită poziție pe care cineva o adoptă «înainte» de a înfrunța lucrurile, mai ales înainte de a le judeca: inclusiv nevoile omului, pe care omul le interceptează și pe care încearcă să le împărtășească în concretețea lor, pot fi gândite și concepute într-un mod preconcepuit. De exemplu, are loc un dezastru într-o mină sau la căile ferate: abordarea acestor fapte, care interpelează omul, tinde să nu fie rodul unei reflexii umane, a ceea ce omul simte ca om în fața acestor evenimente. Fără ca omul să-și dea seama, e ca și cum

¹² Cfr. J. Guitton, *Arte nuova di pensare [Arta nouă de a gândi, n. tr.]*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 1991, p. 71.

ar apărea în judecata sa o preconcepție, astfel încât ziarul republicanilor sau cel al liberalilor va da un anumit ton, în schimb, ziarul unui partid din guvern va ataca altceva. Și preconcepția – adică punctul de pornire de la care cineva începe să se miște – ca să facă istorie, ca să învingă timpul, ca să-și croiască drum printre gândurile lumii și printre părerile societății, trebuie să fie dezvoltată. Dezvoltarea sa este logica unui discurs care devine ideologie. Logica unui discurs care pornește de la o idee preconcepțată și vrea s-o susțină și s-o impună se numește ideologie.

Dacă, în schimb, originea, temelia, principiul fondator al întregii experiențe umane este un eveniment – unica adevărată alternativă la preconcepție, ceva ce se întâmplă și de care omul se ciocnește –, dacă criteriul care sugerează comportamentul omului este un eveniment, el se reconstituie, se repropune încontinuu în istorie, în timp, zi de zi, clipă de clipă: acest eveniment se înțelege pentru că «se întâmplă ceva» acum. Memoria este contrariul ideologiei.

Viața noastră de credință, de creștini în fața lumii rezidă în această importantă alternativă, de care nu ne dăm seama dacă nu suntem atenți la cei pe care Dumnezeu i-a pus să fie căpetenia Bisericii sale. O pagină celebră scrisă de Alexis Carrel ne amintește: «Multă observație și puțin raționament conduc la adevăr [adică păstrează un contact real cu ceea ce există], în timp ce mult raționament și puțină observație conduc la eroare [și la destrămarea]». ¹³ Viața noastră creștină, credința noastră și morala noastră concretă, poziția noastră în fața vieții este determinată fie de ideologiile curente, fie de factualitate, de supremația existenței noastre, a lucrurilor așa cum se întâmplă ele, a lucrurilor de care ne lovim, a lucrurilor la care reacționăm într-un anumit fel, a faptelor: fapte ca evenimente. Nașterea unui copil, de exemplu, este un eveniment. Există evenimente mari și evenimente minuțios de mărunte ca semnificație.

Atunci, dacă originea, temelia, principiul fondator al întregii experiențe umane este un eveniment, el poate fi înțeles, se face înțeles, deoarece într-un anumit fel se întâmplă acum, în clipa asta. Nu se poate vorbi despre un trecut care să fie determinant pentru cineva care trăiește azi, dacă într-un anumit fel acest trecut nu devine prezent. Dacă e pură amintire – dar e imposibil să fie pură amintire – nu lasă urmă; dar, dacă nu e pură amintire, e ceva din trecut care influențează prezentul. Astfel, creștinismul este un eveniment și de aceea e prezent, e prezent acum, iar caracteristica sa este că e prezent ca memorie; unde memoria creștină nu e același lucru cu amintirea, ba dimpotrivă, nu este amintirea, ci e reîntâmplarea Prezenței înseși.

Numai recunoașterea acestui eveniment ne împiedică să fim sclavii unei ideologii. Să ne amintim că toate ideologiile au un sistem discursiv și în logica ce le susține tind spre putere sau dețin o putere (oamenii pot fi blocați de ideologie), care este prevalența, într-un moment precis, a unei ideologii asupra altor ideologii.

În schimb, creștinismul se naște ca eveniment care se întrupează în prezent ca memorie.

b) Această observație introduce cea de-a doua reducere semnificativă, din punct de vedere cultural, și gravă, din punct de vedere etic. Din punct de vedere etic deoarece etica, în măsura în care derivă de la estetică, în măsura în care e lansată în elanul traiectoriei ei, a călătoriei ei, de un factor estetic, presupune o definiție mare a conceptului de Ființă, adică a conceptului de Dumnezeu.

Dacă omul cedează în fața ideologiilor dominante, izvorâte din mentalitatea comună, apare o luptă, o diviziune, o separare între semn și aparență; de aici derivă *reducția semnului la aparență*. Cu cât cineva e mai conștient de ceea ce este semnul, cu atât mai mult înțelege falsitatea și dezastul unui semn redus la aparență.

¹³ Cfr. A. Carrel, *Riflessioni sulla condotta della vita* [Reflecții despre comportamentul uman, n. tr.], Cantagalli, Siena 2004, p. 35; cfr. L. Giussani, *Sensul Religios*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București 2000, p. 13.

Semnul este experiența unui factor prezent în realitate care mă trimite spre altceva. Semnul este o realitate experimentabilă al cărei sens este o altă realitate; el își arată semnificația conducând spre o altă realitate.¹⁴

Nu ar fi rațional, uman, așadar, a epuiza experiența semnului la aspectul său imediat perceptibil sau la *aparență*. Aspectul imediat perceptibil al unui lucru oarecare, aparența, nu exprimă totalitatea experienței pe care o trăim cu privire la acel lucru, pentru că nu exprimă valoarea de semn al acestuia.

Marea ispită a omului este aceea de a epuiza experiența semnului, a unui lucru care e semn, interpretând-o doar prin aspectul ei imediat perceptibil. Nu e rațional, dar toți oamenii sunt înclinați, datorită greutății păcatului originar care îi apasă, să fie victime ale aparenței, a ceea ce apare, fiindcă pare forma cea mai ușoară a rațiunii. O anumită atitudine a spiritului procedează cam așa cu realitatea lumii și a existenței (circumstanțele, raportul cu lucrurile, o familie de întemeiat, copiii ce trebuie educați...): resimte impactul, însă blochează capacitatea umană de a se adânci în căutarea semnificației, spre care, în mod incontestabil, însuși faptul raportului nostru cu realitatea ne solicită inteligența umană. Adică se blochează capacitatea însăși a inteligenței umane de a pătrunde în căutarea semnificației, semnificație înspre care ne solicită incontestabil raportul nostru cu ceea ce ne atinge. În schimb, inteligența umană nu se poate ciocni de un lucru fără să sesizeze că acesta, în vreun oarecare fel, e semn al unei alte realități, recuperează insinuarea unei alte realități.

Un ecou al acestor concepte poate fi regăsit într-o afirmație a lui Finkielkraut care reia o idee a lui Hannah Arendt: «Ideologia [...] nu e acceptarea naivă a vizibilului, ci este destituirea inteligentă a acestuia».¹⁵ Ideologia este distrugerea vizibilului, eliminarea vizibilului ca sens al lucrurilor care se întâmplă, golirea lucrurilor pe care le vedem, le atingem, le percepem. Astfel, nu mai există niciun fel de raport cu nimic. Atunci când Sartre vorbește despre mâinile sale – «Mâinile mele, ce sunt mâinile mele?» – le definește ca «distanța incomensurabilă care mă desparte de lumea obiectelor și mă separă de ele pentru totdeauna»,¹⁶ realizând astfel o destituire a vizibilului, a aspectului contingent. Destituirea contingentului, este, de exemplu, a afirma că ceea ce se întâmplă «se întâmplă pur și simplu», evitând astfel impactul și exigența de a privi prezentul, un anumit prezent, în raportul său cu totalitatea.

Idea de semn, în schimb, face ca semnificația lucrurilor să pătrundă eficient în viață.

Misterul (adică Dumnezeu) și semnul (adică realitatea contingentă în măsura în care trimite mereu spre altceva; chiar și o piatră foarte micuță, ca să fie ea însăși, trimite spre izvorul Ființei), Mister și semn, într-un anumit sens, coincid: în sensul că Misterul este profunzimea semnului, semnul indică prezența Misterului profund, a lui Dumnezeu creator și mântuitor, a lui Dumnezeu Tatăl. Semnul sugerează, în ochii noștri, prezența Altuia, a Misterului profund, pentru toate lucrurile, o semnaleză ochilor noștri, urechilor noastre, mâinilor noastre. Misterul devine experiență prin intermediul semnului.

Sensibilitatea de a sesiza toate lucrurile ca semn al Misterului este adevărul netulburat al ființei umane. Acestea i se opune tirania celor care dețin puterea, putere motivată printr-o ideologie, care neagă această observație pe care omul o face despre un lucru. Inclusiv faptele care se întâmplă și evenimentele devin atunci atât de nestatornice în contingența lor, încât nu determină nicio schimbare a vieții, nu mai sugerează nimic expresiv în viață.

¹⁴ Cfr. L. Giussani, *Sensul religios*, op. cit., p. 173.

¹⁵ A. Finkielkraut, *L'umanità perduta. Saggio sul XX secolo [Umanitatea pierdută. Eseu despre secolul XX, n. tr.]*, Liberal, Roma 1997, p. 88; cfr. H. Arendt, *Le origini del totalitarismo [Originile totalitarismului, n. tr.]*, Edizioni di Comunità, Milano 1996, p. 645, 649.

¹⁶ Cfr. J.-P. Sartre, *Greața*, Einaudi, Torino 1990, p. 166, traducere a noastră.

Ideologia tinde să afirme ca fiind concretă aparența, și că aparența se rezumă doar ceea ce se vede, se simte, se atinge. Dar modul specific omului de a privi este rațiunea, care (lăsându-l intact) învâluie contactul eului cu lucrurile de care acesta se ciocnește, clarificându-le și judecându-le, adică recunoscând lucrurile respective prin referința lor la altceva; se poate judeca, de fapt, doar dacă există o profunzime ce ar putea fi ipotizată.

Misterul și semnul, așadar, într-un anumit sens, coincid și Misterul devine experiență prin semn. Iar atunci când creștinul descoperă că toată realitatea e construită de această metodă a lui Dumnezeu, cuprinde mai bine valoarea sacramentelor. Realitatea provine de la Creator, poartă în sine trimiterea către Creator și Îl demonstrează; realitatea face să iasă la iveală, în adâncul raportului nostru cu lucrurile, percepția a ceva altceva, a unui Altul.

Sacramentul se deosebește de toate celelalte semne. În sacramele, care au fost inventate, create de Cristos pentru a da naștere unui popor nou în lume – popor care să curgă asemeni unui râu spre apele mării umanității, ca dezvăluire inițială, în istorie, a Misterului infinit spre care se îndreaptă omul la sfârșitul zilelor sale: este începutul, în istorie, a veșniciei –, în sacramele, create de Cristos, de omul Dumnezeu, de Dumnezeu devenit om, Isus din Nazaret (le-a construit El, le-a sugerat El), semnul ajunge până la identificarea completă cu Misterul. La fel ca în Euharistie. Dar, în toate sacramele există această referire totalizantă: semnul coincide cu Misterul în sens propriu. Sacramele fac ca acest lucru să devină prezent: de la Botez, care este transformarea totală a ființei noastre, la Euharistie, care este plinătatea expresivă a acestei coincidențe, la Penitență, la identificarea cu o misiune în Ordin și în Căsătorie. Astfel, în sacrament, omul rămâne spălat de solzii care-l țin prizonier și tind să-l facă să trăiască precum un animal.

De aceea, în viața noastră jucăm în avantajul unui triumf ratat al aparenței asupra perspectivei transmise de semn; se joacă în favoarea unei moralități noi, a unei moralități mai perfecte, cea despre care Isus zice: «N-am venit în lume ca să abolesc legea, ci ca s-o susțin, pentru ca ea să fie mai completă».¹⁷ Este salvarea umanului: «Dacă nu te-aș fi întâlnit, Cristoase, nu aș mai fi om», s-ar putea spune. «Când l-am întâlnit pe Cristos mi-am dat seama că sunt om»,¹⁸ spune retoricianul Marius Victorinus.

Sacramentalitatea este modul prin care Misterul se dăruiește pe sine, i se oferă nimicului, creând cosmosul său, persoana și cosmosul. Metoda prin care Dumnezeu își comunică existența, își dăruiește ființa, împărtășește lucrurilor propria ființare, este sacramentalitatea: comunicarea Misterului presupune o metodă sacramentală. Totul este semn al Lui, iar marginea extremă a acestei metode, conform analogiei dintre lucruri, este sacramentul prezenței sale în lume, fiindcă fiecare sacrament este prezența în lume a lui Cristos mort și înviat. Se numește Biserică, Trup mistic al lui Cristos, ceea ce este generat și schimbat sub impulsul, lumina și duiosia Botezului și a celorlalte sacramele.

Dumnezeu a conceput raportul cu creația ca raport cu o armată imensă de semne: totul este semn al Lui. Cristos a venit să ne spună asta, fiindcă Dumnezeu voia totul de la noi. De aceea, realitatea făcută ca semn al lui Dumnezeu se reconduce în întregime la vederea lui Cristos. A trata bine creația, a folosi bine creația înseamnă a-l cunoaște pe Cristos pentru a-l cunoaște pe Dumnezeu. Acesta e începutul unei schimbări în om.

c) Eliminarea valorii de semn include, pe de-o parte ca și cauză, iar pe de altă parte, ca și consecință, *reducția inimii la sentiment*.

¹⁷ Cfr. Mt 5,17.

¹⁸ «Cum cognoscimus Christum, viri efficitur et iam non parvuli» (Gaius Mario Vittorino, *Commentarii in epistulas Pauli ad Galatas, ad Philippenses, ad Ephesios*, cartea II, cap. 4, v.14).

Noi considerăm sentimentul, în loc de inimă, ca fiind motorul ultim, ca fiind rațiunea ultimă a acțiunilor noastre. Ce anume înseamnă asta? Responsabilitatea noastră e zădărnicită tocmai de faptul că cedăm acceptând întrebuițarea sentimentului ca și cum ar fi superior inimii, reducând astfel conceptul de inimă la conceptul de sentiment. În schimb, inima reprezintă și acționează ca factorul fundamental al personalității umane; sentimentul nu, fiindcă, luat de unul singur, sentimentul acționează ca reactivitate, în fond e animalic. «N-am înțeles până acum», spune Pavese, «care este tragedia existenței [...]. Și totuși e atât de clar: trebuie să învingi tentația de-a te lăsa pradă voluptății, să încetezi de-a considera stările sufletești ca niște scopuri în sine».¹⁹ Starea de spirit are cu totul și cu totul alt scop pentru a putea fi respectabilă: are scopul unei condiții impuse de Dumnezeu, de Creator, prin intermediul căreia suntem purificați. În timp ce inima indică unitatea dintre sentiment și rațiune. Inima presupune un concept de rațiune neblocată, o rațiune conformă cu deplina amploare a posibilității sale: rațiunea nu poate acționa fără ceea ce se numește afecțiune.

Inima – ca rațiune și afectivitate – este condiția unei concretizări sănătoase a rațiunii. Condiția pentru ca rațiunea să fie rațiune e ca afectivitatea s-o cuprindă și, astfel, să miște omul în întregul lui. Rațiune și sentiment, rațiune și afecțiune: aceasta e inima omului.

4. Coruperea religiozității

Până acum am dorit să insist asupra faptului că, într-un anumit fel, concepția despre viață după care noi trăim, sau ceea ce ne inspiră să acționăm într-un anumit fel sau să ajungem la o anumită edificare cu privire la existența noastră și la conviețuirea noastră cu ceilalți, în rațiune își găsește arma de atac și de apărare. Noi nu putem pleca decât de la iubirea pentru rațiune, de la încrederea în rațiune. Asta ne-a făcut să sesizăm, de la începuturile mișcării noastre, valoarea rațiunii ca prim lucru de clarificat.

Am vrut, de asemeni, să subliniez atitudinea lumii de azi, acea lume pe care Isus o definește «lumea întreagă zace în minciună».²⁰ Minciuna înseamnă să spui: «Dumnezeu există, dar „Dumnezeu totul în toate” e ceva abstract». Asta înseamnă, în fond, să-l refuzi, fiindcă toți cei care neagă «Dumnezeu totul în toate», îl neagă, de fapt, pe Dumnezeu. Această situație, descrisă mai sus, caracterizează tendința culturală, și, deci, socială, a politicii din vremurile noastre. Este vorba despre un parcurs îndelungat care, încet, încet, dar în mod inevitabil, a reușit să înghesuie în toate sufletele anumite preconceptii, atât ca principii, cât și ca indicii de acțiuni preconceptuate.

La finele unui îndelung parcurs marcat de uitarea lui «Dumnezeu totul în toate», în ultimul nostru secol, *sentimentul religios*, caracteristic naturii umane, se afirmă cu o libertate absurdă, corupându-se în ascendentă *eliminarea religiozității proprii lui Cristos*, și, deci, a religiozității pe care, în mod admirabil, a avut-o în istoria poporului evreu manifestarea sa, exemplificarea adevărului său, a implicației sale ultime. Așa cum poporul evreu a fost combătut de cei care nu-l primeau pe Dumnezeu, Dumnezeul unic care a creat toate lucrurile, tot așa situația de azi luptă împotriva religiozității specifice a lui Cristos, moștenitor al întregului fenomen imposibil de înțeles, din punct de vedere uman, al poporului evreu – istoria poporului evreu a fost rânduiala profetică a ceea ce Cristos ar fi urmat să lămurească prin sine însuși. Aceasta e religiozitatea care ne mișcă. Lupta este, așadar, în noi, între religiozitatea specifică lui Cristos și Bibliei, a tradiției creștine și a tradiției ebraice, și dumnezeul anticreștinului.

¹⁹ C. Pavese, *Meseria de a trăi. Jurnal 1935-1950*. Ed. Allfa, București 2015, p. 74.

²⁰ Cfr. 1In 5,19.

Negarea lui «Dumnezeu totul în toate» revelează prezența unui anticreștinism în formarea omului și, deci, a societății; această negare duce la eliminarea sensului religios specific lui Cristos și Bisericii și, deci, a umanității pe care aceasta o îmbracă și care o primește.

Inclusiv în Biserică a fost favorizată această neînțelegere, din cauza că păstorii ei și botezații ei au fost influențați și se lasă influențați de o altă cultură. Asta se vede chiar din propaganda misionară, atât în privința persoanei, cât și a societății. Propaganda misionară, care, în fond, este scopul ultim al existenței individului creștin și al tendinței tuturor schimbărilor societății, a ajuns la un impas, care a atins apogeul în criticarea pre și post Conciliu, a unui Conciliu sau a altuia, moment în care s-a ajuns până la a afirma că acțiunea misionară ar fi împotriva libertății omului, în timp ce acțiunea misionară este rodul extrem al fidelității față de Cristos.

În lucrarea sa *Scrisoare către creștinii din Occident*, care nu va fi niciodată îndeajuns de citită și recită, Josef Zvěřina, marele teolog ceh, condamnat mulți ani de regimul de la Praga, unul dintre cei mai valabili teologi și, din păcate, nu foarte numeroși, pe care Biserica i-a avut ca apărători ai săi, a scris în 1970: «Fraților, voi aveți îngâmfarea de a crede că sunteți utili Împărăției lui Dumnezeu asumându-vă, pe cât posibil, *saeculum*-ul, viața sa, cuvintele sale, sloganele sale, modul său de a gândi. Dar, vă rog, gândiți-vă, ce anume înseamnă a accepta acest cuvânt. Poate înseamnă că v-ați pierdut încet în el? Din păcate, pare că chiar așa și faceți. A devenit de-a dreptul greu să vă reperăm și să vă deosebim în această lume ciudată a voastră. Probabil încă vă recunoaștem pentru că în acest proces vă tot lungiți, datorită faptului că vă asimilați cu lumea, încet sau rapid, dar mereu în întârziere. Vă mulțumim pentru multe, ba chiar aproape pentru tot, dar într-un anumit aspect trebuie să ne distingem de voi. Avem multe motive pentru care să vă admirăm, de aceea putem și trebuie să vă adresăm acest avertisment: „Nu vă conformați lumii acesteia [spune sfântul Paul], ci schimbați-vă prin înnoirea minții, ca să discernați care este voința lui Dumnezeu, ce este bun, ce este plăcut, ce este desăvârșit!” [«Dumnezeu totul în toate», spunem și sugerăm noi].

«Nu vă conformați! *Mé syskhematizesthe!* Cât de bine se vede, în acest cuvânt, rădăcina verbală și veșnică: schemă. Ca să spunem pe scurt, e vană orice schemă, orice model exterior [care nu provine din credință, care nu se naște din experiența credinței]. Trebuie să ne dorim mai mult, apostolul ne impune: „Schimbați propriul mod de a gândi cu o formă nouă!” [...]. La polul opus al *skhēma* sau *morphé* – forma permanentă – se află *metamorphé*, schimbare a creaturii [*skhēma* sau *morphé* înseamnă o formă permanentă, afirmă o formă permanentă; *metamorphé* afirmă ceva care e destinat schimbării, care se schimbă, care produce o schimbare continuă în creatură]. Schimbarea nu are loc în funcție de un model oarecare, care oricum e în afara modei, ci e o noutate deplină cu toată bogăția sa [așa cum este Cristos]. Nu se schimbă vocabularul, ci semnificația.

«[...] Nu putem imita lumea tocmai pentru că trebuie s-o judecăm, nu cu orgoliu și superioritate, ci cu iubire, așa cum Tatăl a iubit lumea și de aceea și-a dat verdictul cu privire la ea [Cristos, verdictul lui este Cristos. Și Papa, în enciclica sa *Dives in misericordia*, spune că îndurarea în istoria omului are un nume: Isus Cristos. Verdictul lui Dumnezeu este îndurare].

«Scriem asemeni unor oameni lipsiți de înțelepciune, vouă, înțelepților, precum niște neputincioși celor puternici, precum niște sărmani, vouă, care sunteți și mai sărmani. Și asta e o prostie pentru că, în mod cert, printre voi există bărbați și femei excelente [există cineva excelent printre voi, care rămâne în credință, nu aleargă după noutățile mondene]. Dar tocmai pentru că există măcar cineva trebuie să scriem proteste, așa cum ne învață apostolul Paul atunci când reia cuvintele lui Cristos, că Tatăl a ascuns înțelepciunea celor care știu multe despre asta».²¹

²¹ J. Zvěřina, «Lettera ai cristiani d'Occidente», în *Scritti per una "Chiesa della compassione"*, op. cit., p. 177 urm.

Asta explică, aşadar, cât de facilitată este în Biserică neînţelegerea problemei: problema educaţiei creştine, a misiunii, a convertirii, a construirii Bisericii. Aceste probleme pretind şi pornesc de la o schimbare care trebuie să aibă loc în om: prin schimbarea care a avut loc în alţi oameni peste care dă, creştinul este ajutat să sesizeze şi să progreseze într-o schimbare de sine însuşi. Miracolul este această schimbare de sine.

5. Tradiţie şi carismă

E nevoie ca *fidelitatea faţă de Cristos şi faţă de Tradiţie* să fie susţinută şi întărită de un mediu eclezial cu adevărat conştient de această fidelitate necesară. Aceasta e concluzia tuturor observaţiilor mele.

Mediul bisericesc necesar pentru a fi susţinuţi şi întăriţi trebuie să fie cu adevărat conştient de ce anume înseamnă fidelitate faţă de Cristos şi faţă de Tradiţie, de cum trăieşte cu adevărat memoria creştină – şi nu memoria sărmanilor decedaţi –. De aici seriozitatea morală a participării la o mişcare eclezială ca *apartenenţă* la un context în care darul Spiritului Sfânt provenit prin Botez se concretizează în forme demonstrative şi persuasive. Acest dar al Spiritului se numeşte *carismă*. Dar nu e carismă dacă nu e recunoscut de autoritatea Bisericii, adică de Papa.

Această invitaţie de a trăi conştient darul pe care noi l-am primit are ca primă consecinţă morală aşteptarea cu toată disponibilitatea inimii a indicaţiei mişcării: apartenenţa la mişcare, trăită cu simplitate şi generozitate, e sursă de lumină şi consolare pentru întreaga noastră viaţă, introduce, facilitează şi asigură o mentalitate diferită şi implică o moralitate diferită. Apartenenţa la mişcare, având în vedere că mentalitatea nouă în Cristos şi morala nouă este o experienţă existenţialmente concretă a vieţii, introduce în noutatea credinţei, acea credinţă care tinde să dispară din inima oamenilor pe măsură ce persoanele care au o responsabilitate faţă de aceştia, trădează: este *trahison des clerics*, cum spunea Julien Benda, trădarea intelectualilor – intelectualul este cel care predă, care educă, medicul care ajută şi intervine.

Nu există un alt mod prin care Spiritul să poată ajunge la noi mai simplu, mai convingător, mai puternic, decât printr-o realitate prezentă, printr-un context prezent.

Asta nu prezintă nimic contradictoriu faţă de obedienţa pe care o datorăm episcopului sau parohului, ba dimpotrivă, este un factor iluminant al acestei ascultări, e un punct de sprijin pentru această obedienţă; obedienţă, printre altele, care este inerentă dinamicii însăşi a fidelităţii faţă de Cristos şi de Tradiţie. O carismă recunoscută de Biserică este dar al Spiritului lui Cristos care ne îndrumă să trăim instituţia în mod total, ca locul în care Cristos este eveniment prezent. «O mişcare autentică», a spus Ioan Paul al II-lea, «există aşadar ca un suflet alimentator în cadrul Instituţiei. Nu e o structură alternativă la cea din urmă. Este, în schimb, izvorul unei prezenţe care, în mod neconţinut, regenerează autenticitatea existenţială şi istorică a Instituţiei».²² Un preot, care trăieşte această apartenenţă la mişcare în mod vivace şi inteligent, cu modul său de a trăi şi de a consolida parohia cu ajutor de la alţii, o face să devină frumoasă şi simplă.

Cu o altă ocazie, Papa a ajuns la esenţa acestei judecăţi: «În Biserică, atât aspectul instituţional, cât şi cel carismatic [...], sunt coesenţiale şi contribuie la viaţă, la reînnoire, la sfinţire, chiar şi în modalităţi atât de diferite».²³ Carisma, urmată cu fidelitate, introduce în fidelitatea faţă de Cristos prin fidelitatea faţă de instituţii. Carisma şi instituţia sunt coesenţiale în definirea vieţii creştine

²² Ioan Paul al II-lea, *Discurs adresat preoţilor care iau parte la experienţa «Comunione e Liberazione»*, 12 septembrie 1985, 3.

²³ Ioan Paul al II-lea, *Discurs adresat mişcărilor ecleziale reunite pentru al II-lea colocviu internaţional*, 2 martie 1987, 3.

în Biserică, a vieții ecleziale. De aceea, chiar în dieceze și parohii o mișcare este exemplară și ilustrativă, e convingătoare și utilă pentru viața pastorală.

Modalitatea de a trăi darul Spiritului Sfânt trebuie să ajungă în mod capilar la personalitatea fiecărui individ în parte. Tocmai pentru a ține cont de asta, Spiritul cheamă pe unul la o carismă, pe altul la alta. Toate carismele recunoscute de Sfânta Biserică sunt coesențiale instituției creștine.

Cineva trăiește cu adevărat o carismă cu cât își compară mai mult propria viață, în totalitatea ei, cu însuși idealul carismei, așa cum îl afirmă cei pe care Biserica îi recunoaște ca garanți ai adevărului darului Spiritului Sfânt; a-i urma pe aceștia este o ultimă ascultare care încearcă să întrupeze până la ultimele capilare imitarea lui Cristos și fidelitatea față de Biserică. Credința se manifestă astfel într-un izvor continuu și în termen continuu al Întrupării ca metodă ultimă a Misterului. Din moment ce misiunea există și trăiește ca mărturie, doar credința trăită realizează misiunea, fiindcă numai credința trăită schimbă, cu acea schimbare de care se poate ciocni oricine și, astfel, simțindu-se șocat de ea, se pune și-o urmează. Asta ne face să înțelegem cum deschide credința spre o mentalitate și spre o moralitate diferite, atât în fața lumii, cât și în fața Bisericii însăși ca realitate umană, și, deci, influențabilă de către context.

Ceea ce se schimbă în noi, datorită intervenției mișcării în viața noastră și a coerenței cerute de aceasta, trebuie să pornească în mod conștient, rațional, adică să aibă cunoașterea ca prim loc al evenimentului, deoarece tot ceea ce face omul depinde de modul în care concepe lucrurile. Prin urmare e un mod de cunoaștere care poate delimita sau elimina concepția pe care lumea ne-o transmite, conform căreia Dumnezeu e tratat rău, nu e afirmat așa cum dorește el să se afirme, fiindcă Dumnezeu se afirmă în Cristos. Noi nu putem cunoaște Misterul dacă nu ni-l comunică Cristos. Iar Biserica – este o comparație și nu o blasfemie – prin mișcări îl redă pe Cristos cu o mai mare claritate, cu persuasivitate și cu susținere pentru realizarea vieții. Spiritul lui Cristos, care a creat Biserica și a trimis-o în lume, o consolează, o edifică și o întărește prin carisme: pune mâna pe anumite persoane, printr-o carismă sau prin alta, pentru ca întreaga Biserică să-și recapete vigoarea și să renască în mod conștient în ochii tuturor.

CREDINȚĂ ÎN DUMNEZEU ÎNSEAMNĂ CREDINȚĂ ÎN CRISTOS

1. O mentalitate nouă

Credința deschide spre o «mentalitate diferită» de cea în care pătrundem în fiecare dimineață, atunci când ne sculăm și ieșim din casă (dar și în casă): o mentalitate diferită (mentalitatea este punctul de vedere de la care pleacă omul în toate acțiunile sale) și, deci, o «moralitate diferită», deoarece acțiunea prin care se realizează omul poate fi mai mult, mai puțin sau complet nimic, în raport cu totalitatea lucrurilor. Și, așa cum rațiunea este conștientizarea realității în funcție de totalitatea factorilor săi, tot așa, moralitatea este raportul acțiunii singulare cu totalitatea factorilor implicați de univers. Așa cum s-a spus deja, credința generează o mentalitate și o moralitate diferită, atât în fața lumii, cât și a Bisericii ca realitate umană și, care este deci influențabilă de realitatea mondenă.

«Cristos totul în toți»; reluăm această formulă tematică întrebându-ne ce influență are asupra vieții. «Cristos totul în toți» înseamnă: comportamentul lui Isus din Nazaret – atitudinea sa în raportul cu Tatăl, cu misterul Tatălui, care pornea de la o cunoașterea a lui Isus față de Tatăl – trebuie să aibă un impact în viața tuturor, trebuie să fie imitat, afirmat de fiecare om.

La fel ca Isus, așa trebuie să fim și noi în fața Tatălui. Aceasta este de asemeni tema generală: «Cristos totul în toți» pentru ca «Dumnezeu să fie totul în toate». Atunci, formula sintetică pe care trebuie s-o dezvoltăm este: *credință în Dumnezeu înseamnă credință în Cristos*. Trebuie să vedem în ce fel are un impact asupra vieții semnificația gravă a acestei afirmații. Ca să înțelegem ce anume înseamnă ea pentru viața omului și a istoriei umanității, trebuie ca fiecare dintre noi să ajungă să afle, să încerce să se identifice, să-l imite și să-l urmeze pe Isus Cristos. Primul impact în viața omului pe care îl are imitarea lui Cristos (Cristos trebuie să fie «totul în toți») este o *mentalitate nouă*, o conștiință nouă, care nu poate fi redusă la niciun fel de lege a Statului sau la niciun fel de obișnuință socială, o conștiință nouă ca sursă și ca reverberație a unui raport autentic cu realul, în toate detaliile pe care le presupune existența.

Mentalitatea mondenă acționează asupra orizontului total către care omul, crescând, se educă. Mentalitatea nouă înlocuiește această mentalitate mondenă cu efort și prin luptă: conștiința nouă a creștinului, a imitatorului lui Cristos, este solicitată să iasă cu totul la iveală în fața a ceea ce spune mentalitatea dominantă. Cea din urmă își pune în acțiune, de fapt, toată înșelăciunea ei pretinzând că se poate vorbi despre Dumnezeu făcând abstracție de Cristos. Acesta e principiul raportului cu realul care definește opoziția dintre Cristos și lume. «Cristos a intrat în lume în polemică cu lumea»,²⁴ spunea monseniorul Garofalo. Sau, mai bine zis: nu a intrat în lume «în polemică» cu lumea, a intrat în lume expunându-se și comunicându-se pe sine, misterul său, și, în consecință, cu o propunere: lumea e cea care se ridică împotriva.

Pretenția mentalității dominante e că se poate vorbi de Dumnezeu făcând abstracție de Cristos. Dar, despre Mister, ceea ce ne-a fost comunicat de Mister însuși, ceea ce ni s-a dat prin Revelație este omul Isus Cristos. Acest om este sinteza și centrul întregii comunicări de sine pe care Misterul a dorit să i-o manifeste creaturii umane. De aceea, Cuvântul s-a făcut trup. «Filipe, cine mă vede pe mine, îl vede pe Tatăl».²⁵ Noi nu-l putem cunoaște pe Dumnezeu decât prin Cristos.²⁶

²⁴ Cfr. S. Garofalo, *Il regno che non è di questo mondo* [Împărăția care nu aparține acestei lumi, n. tr.], Vita e Pensiero, Milano 1962, p. 25-33.

²⁵ Cfr. In 14,9.

²⁶ Cfr. In 1,18.

Nu există cunoaștere a Misterului, care să nu fie o interpretare reductivă a omului, decât prin acel Om, Isus din Nazaret, în care Dumnezeu s-a înveșmântat în natura sa ca să i se declare omului, ca i se comunice omului ca Mister. Om și Mister: asta a fost Isus, este Isus, va fi Isus. «Cristos [...] ieri, azi și întotdeauna».²⁷

Credința, ca atitudine reală pe care omul o trăiește în privința lui Dumnezeu, nu e generică: e *credință în Cristos*, Semnul tuturor semnelor, Omul prin care Misterul s-a revelat. Isus era un om ca toți ceilalți, era un om care nu făcea excepție de la definiția de om; dar omul acela a spus despre sine lucruri pe care alții nu le spuneau, vorbea și se purta altfel decât toți ceilalți. Semnul semnelor. Existența sa, odată cunoscută, era resimțită, privită și tratată, de cei care fuseseră pătrunși de pretenția sa, ca semn al unei alte existențe, trimiterea spre altceva. Așa cum reiese clar din Evanghelia după Ioan, Isus nu concepea atractivitatea sa asupra celorlalți ca o referință ultimă la sine, ci la Tatăl: la sine pentru ca El să poată conduce la Tatăl, ca ascultare și cunoaștere.

În acest sens, credința în Cristos depășește și face mai clar sensul religios al lumii. Credința dezvăluie obiectul sensului religios, la care rațiunea nu poate accede.

Rațiunea singură nu poate cuprinde tot ceea ce Cristos spune, fiindcă Cristos revelează, dezvăluie noul și inimaginabilul, și îl dezvăluie după ce oamenii s-au atașat deja de El: «A venit în locul acela și n-a făcut multe miracole». De ce? «Erau oameni cu puțină credință».²⁸ Găsea puțină credință; astfel, acolo unde nu există ascultare, e inutil să vorbești. Credința în Cristos, așa cum e evident de la începuturile faptului creștin, înseamnă a cunoaște o Prezență ca fiind excepțională, a fi impresionați de ea, și, deci, a adera la ceea ce spune despre ea însăși. E un fapt: e un fapt cel care a făcut posibilă apariția creștină în lume. Acum, noi nu vrem altceva decât să cunoaștem și să trăim ceea ce s-a întâmplat, așa cum spunea Eremitul Laurentius în îndepărtatul Ev Mediu Timpuriu, când sintetizează motivul vieții sale și modul său de a trăi prin următoarele cuvinte: «Atunci am înțeles că toată viața mea ar fi urmat să se deruleze încercând să-mi dau seama de ceea ce se întâmplase. Și „cuvântul” Tău mă umple de tăcere».

Credința înseamnă a recunoaște o prezență excepțională, a fi mișcați de ea, a fi atinși de ea, fără termen de comparație cu alte situații deja trăite și posibile inclusiv în viitor, și a adera la ceea ce ea spune despre sine, fiindcă dacă nu s-ar adera, ar fi o contradicție cu verdictul de excepționalitate care a fost dat, pe care suntem constrânși să-l dăm. Credința, așadar, e un gest care are ca punct de pornire rațiunea. Rațiunea nu ca putință sau pretenție de a-l descrie pe Dumnezeu, de a vorbi despre Dumnezeu, luând astfel locul Revelației, ci rațiunea în măsura în care afirmă că Misterul este o realitate existentă, fără de care omul nu poate avea o privire rațională asupra realității. Adică, punctul de pornire al credinței este rațiunea în calitatea ei de conștiință a realității, adică sensul religios al omului.

Credința este o judecată și nu o emoție; nu este un sentiment schimbător care identifică existența lui Dumnezeu după cum i se pare și care trăiește religiozitatea după cum are chef. Ea e o judecată care afirmă o realitate, Misterul prezent.

Credința e rațională, întrucât înflorește, la limita extremă a dinamicii raționale, ca o floare de har, la care omul aderă cu libertatea sa. Dar cum poate omul să adere cu libertatea sa la această floare de neînțeles ca origine și ca factură? A adera cu propria libertate înseamnă, pentru om, să accepte cu simplitate ceea ce rațiunea percepe ca fiind excepțional, să accepte cu acea promptitudine certă, cum se întâmplă în fața evidenței incontestabile și indestructibile a unor factori și momente ale realității, așa cum apar în orizontul propriei persoane. E un fenomen care face parte

---

²⁷ Ev 13,8.

²⁸ Cfr. Mt 13,58.

din dinamica omului. Conștientizarea și cunoașterea realității are diferite modalități de evoluție, în funcție de relațiile care se stabilesc. O judecată adevărată se naște dintr-o simplitate a inimii. Astfel, evenimentul lui Cristos este imediat experimentat ca ceva excepțional pentru că este excepțional; dar pentru a-l sesiza în diversitatea sa e nevoie ca rațiunea, cu simplitate, să accepte imediat, să recunoască ceea ce are loc, ceea ce a avut loc, cu promptitudinea certă pe care cineva o are în fața oricărei evidențe a realității. Fiindcă, înainte de toate, înainte de verdictul pe care Ioan îl dă despre acel Om, pe care Petru îl dă despre acel Om, înainte de verdictul lor și de adevăratul lor, înainte există această simplitate, această inimă simplă, sunt acești ochi simpli, această tensiune, această dorință simplă care e deschisă să capteze, care se află în posibilitatea de a capta cu claritate ceea ce a întâlnit, aspectul realității peste care a dat.

În acest sens, Ratzinger, mare apărător al credinței în aceste vremuri întunecate, scrie: «Una din funcțiile credinței, și nu dintre cele mai irelevante, e aceea de a-i oferi o redresare rațiunii ca rațiune, de a nu fi violentă cu ea, de a nu fi străină de ea, ci de a o reconduce, din nou, la ea însăși. Instrumentul istoric al credinței poate elibera din nou rațiunea ca atare, astfel încât cea din urmă – așezată pe drumul cel bun al credinței – să poată vedea singură [...]. Rațiunea nu se redresează fără credință, dar credința fără rațiune nu devine umană [...] Cum de credința mai are succes?». Faptul că există tineri, avizați din punct de vedere cultural, care cred, nu poate să nu trezească această întrebare. «Aș spune», răspunde Ratzinger, «pentru că ea găsește corespondență în esența omului [...]. În om există o inepuizabilă dorință de infinit. Niciunul din răspunsurile căutate nu e suficient. Numai Dumnezeu care s-a făcut finit, pentru a înfrânge finitudinea noastră și ca s-o conducă în dimensiunea infinității sale, e în stare să vină în întâmpinarea exigențelor ființei noastre».²⁹

În epoca modernă, raționalismul, pierzând adevărata natură a rațiunii, face ca în mod obișnuit *sensul religios și credința să fie confundate*, eliminând astfel și adevărata natură a credinței. Acesta e argumentul care denunță cel mai mult originea și sintetizează dovezile întregii maladii pe care lumea modernă o trăiește din punct de vedere al raportului cu Dumnezeu și al istoriei religioase a umanității. Raționalismul modern, care i se impune omului de azi, în societatea de azi, ca criteriu privilegiat, face să pară normală confuzia dintre sens religios și credință, negând inclusiv adevărata natură a credinței, care e aceea a unei judecăți căreia i se alătură libertatea: afectivitatea desăvârșește conținutul acestei judecăți.

Confundarea sensului religios cu credința face ca totul să fie confuz. Prăbușirea credinței în esența sa adevărată, cum e în Tradiție, adică în viața Bisericii, prăbușirea credinței ca recunoaștere a lui «Cristos totul în toți», ca adecvare la Cristos și imitație a lui Cristos, a dat naștere *dezorientării moderne*, care se prezintă în modalități diferite și identificabile. Să detaliem acum aceste aspecte care, caracterizând dezorientarea modernă, pot revela dificultăți și greșeli pe care cu toții le facem.

2. O credință golită: cei cinci «fără» ai raționalismului modern

a) Prima consecință a raționalismului se poate sintetiza prin formula: *Dumnezeu fără Cristos*. E negarea faptului că doar prin Cristos e posibil ca Dumnezeu, Misterul, să ni se reveleze pentru ceea ce este. «Dumnezeu fără Cristos», sau *fideism*: acesta caracterizează toate pozițiile care, eliminând raționali-

²⁹ J. Ratzinger, «La fede e la teologia ai giorni nostri» [«Credința și teologia în zilele noastre», n. tr.], în *Enciclopedia del cristianesimo* [Enciclopedia creștinismului, n. tr.], De Agostini, Novara 1997, p. 30.

tatea credinței, pretind să îl definească pe Dumnezeu ca idolatrie a unui detaliu, resimțit sau moștenit de către o anumită tradiție etnică sau culturală, sau stabilit de propria imaginație sau de propriul gând. Fideismul goleşte, prin tehnici și argumentări raționale la nivel formal, temelia întregii experiențe creștine, a convertirii religioase a vieții noastre, a sensului de Dumnezeu pe care-l avem și a întregului nostru efort moral.

b) A doua consecință: *Cristos fără Biserică*. Dacă primul aspect putea fi identificat cu fideismul, cel de-al doilea aspect, care derivă imediat din primul, se poate numi *gnoză*, *gnosticism*, în orice versiune a sa.

Dacă se elimină din Cristos faptul că este om, om real, istoric, se elimină însăși posibilitatea unei experiențe creștine. O experiență creștină e o experiență umană, în consecință e alcătuită din timp și spațiu ca oricare realitate care e și materială. Fără acest aspect de materialitate, experiența de Cristos pe care o trăiește omul devine lipsită de posibilitatea de verificare a contemporaneității ei, adică a adevărului celor spuse despre sine chiar de El însuși. Într-un context influențat de raționalism, realitatea alcătuită din timp și spațiu e desconsiderată ca loc de obârșie al experienței sensului ultim al omului: sensul ultim al omului nu pătrunde în experiența cotidiană.

E imposibil să te gândești la Cristos fără o asemenea concretețe; ar însemna să reduci și să transformi ceea ce Cristos a spus despre sine, ceea ce Cristos este, ca revelator, în mâinile lui Dumnezeu. Tertulian afirmă: «*Caro cardo salutis*» («Trupul este fundamentul mântuirii»).³⁰ Introducerea și pilonul mântuirii se află în trup: Dumnezeu pătrunde odată cu Cristos în experiența umană. *Caro cardo salutis* înseamnă că, dacă fundamentul mântuirii se află în trup, dacă introducerea și pilonul mântuirii se află în trup (Cristos care moare și învie), Dumnezeu, sub formă de Cristos, sub formă de esență a lui Cristos, în măsura în care prin propria natură a pus «stăpânire» pe Isus din Nazaret, pătrunde în experiența umană: Dumnezeu intră odată cu Cristos în experiența umană.

Eliminarea carnalității implicate în orice experiență umană, inclusiv în experiența de Isus Cristos, îl amplasează pe El – și Biserica – într-o abstracție, reducându-l la unul dintre numeroasele modele religioase. Mai scrie Ratzinger: «Identificarea unei singure figuri istorice, Isus din Nazaret, cu *realitatea însăși* [realitatea este Ființa, drept pentru care aici e în discuție identificarea lui Isus din Nazaret cu Misterul, cu originea realității însăși], sau cu Dumnezeul cel viu, este respinsă ca o recădere în mit; Isus este în mod expres relativizat, fiind considerat unul dintre numeroasele genii religioase. Ceea ce e absolut, sau Cel care este absolutul, nu i se poate oferi istoriei, în care există numai modele, numai figuri ideale care ne trimit la complet altceva, care nu poate fi cuprins ca atare în istorie».³¹ Raționalismul susține, din punct de vedere «dogmatic», că Cristos Dumnezeu, ca atare, nu poate fi cuprins în materialitatea omului, adică în istorie (al cărei flux, însă, este condus de Mister).

Imposibilitatea de a accepta creștinismul în lumea de azi coincide, deci, cu această negație: Isus nu poate fi Dumnezeu, fiindcă nu se poate vorbi despre Dumnezeu devenit om. Aceasta este eliminarea creștinismului, care nu poate subzista într-o interpretare care limitează natura și consecințele acestei enorme afirmații: Dumnezeu s-a făcut om. De aceea, «Isus» este invocarea pe care, în modul cel mai pașnic, omul poporului, omul simplu, omul în simplitatea sa, o recunoaște: îl invocă pe Isus. Însă, dacă nu se ține cont de faptul că Isus este Cristos, Fiul lui Dumnezeu, omul consacrat, destinat ca natură, ca origine, să facă parte din misterul lui Dumnezeu, atunci invocarea «Isus», sau afecțiunea pentru Isus, se goleşte: Isus ca om nu devine «locul» unei atractivități

³⁰ Tertulian, *De carnis resurrectione*, 8,3.

³¹ J. Ratzinger, «Credința și teologia în zilele noastre», în *Enciclopedia creștinismului*, op. cit., p. 24.

care deschide, pe neașteptate, în mod inimaginabil, spre Infinit. «Da»-ul lui Petru este, în schimb, contrariul. «Da»-ul lui Petru se bazează pe atracția și afecțiunea pe care Isus le stârnea prin trupul său. Era un om în fața căruia Ioan și Andrei au rămas impresionați.

Spune sfântul Bernard: «Ceea ce prin natura sa cunoștea din eternitate, a învățat prin experiența umană». ³² E o frază care, în mod evident, îl sintetizează pe Isus ca «Dumnezeu făcut om». Cristos, ceea ce prin natura sa divină cunoștea din veșnicie, a învățat prin experiența umană. De aceea, de la experiența umană a lui Isus trebuie să pornim pentru a ajunge acolo unde El a vrut să ne conducă, pentru a ajunge la obediența sa față de Tatăl și la modul său de a privi și de a valoriza lucrurile, la modul său de a afirma frumusețea și bunătatea, deoarece, cum spunea *Ecleziastul*, «Dumnezeu iubește ceea ce a creat, orice creatură a sa este bună». ³³ Pornind de la experiența umană a lui Isus se poate ajunge la o imitare a lui Cristos ca ascultare față de Tatăl, ascultare față de Mister.

c) Cel de-al treilea aspect al impactului pe care lumea raționalistă l-a generat până în adâncul vieții noastre ecleziale, la nivel individual și colectiv, este o *Biserică fără lume*. De această poziție depind *clericalismul și spiritualismul*, ca dublă reducere a valorii Bisericii ca Trup al lui Cristos.

Viața religioasă creștină este determinată de etatism, care, în mod unilateral, este numit și «clericalism». Religiozitatea creștină se desfășoară astfel în cadrul unor reguli legalistic concepute (fariseism), prin care practic oamenii ajung să devină adepții unei puteri (civile, politice sau religioase). Pe vremea lui Isus erau fariseii (puterea religioasă) și romanii (puterea politică), azi *pax romana* are alte nuanțe și zăbovește asupra altor nume de popoare. Dar, azi, la fel ca atunci, toate religiile sunt acceptate, cu condiția să presupună adorarea imperatorului, adorarea puterii care guvernează.

De aceea ne identificăm total cu ironia cu care Péguy știe să vorbească despre adevărul care trăiește, la care încearcă să se adapteze: «Așa navigăm noi tot timpul între doi preoți, facem manevre între două bande de preoți: preoții laici și preoții ecleziastici; preoții clericali anticlericali, și preoții clericali clericali; preoții laici care neagă veșnicia din temporal, care vor să desfacă, să demonteze eternul din temporal, din interiorul temporalului; și preoții ecleziastici care neagă temporalul din etern, care vor să desfacă, să demonteze temporalul din etern, din interiorul veșniciei. Astfel, atât unii, cât și ceilalți nu sunt deloc creștini, întrucât tehnica însăși a creștinismului, tehnica și mecanismul misticii sale, al misticii creștine, e asta; e agățarea unei piese, de mecanism, de o altă piesă; această angrenare a două piese, această acroșare singulară, mutuală; unică; reciprocă, ce nu poate fi desfăcută: indemontabilă; [a uneia și a celeilalte] a uneia în cealaltă și a celeilalte în una, a temporalului în etern, și (*dar mai ales*, ceea ce se neagă cel mai des) (ceea ce e de fapt lucrul cel mai minunat), a eternului în temporal». ³⁴

«Biserică fără lume!» În schimb, cum afirmă sfântul Augustin, Biserica este lumea reconciliată cu Dumnezeu: «*Reconciliatus mundus, Ecclesia*». ³⁵ Pentru ca lumea să poată fi reînnoită, e nevoie ca misterul lui Cristos, prin prezența sa temporală, să intre în mod activ în lume sub toate aspectele sale, așa cum Învierea lui Cristos a implicat salvarea tuturor factorilor umanului. Învierea lui Cristos este salvarea omului ca atare, a omului în întregimea sa.

«Spiritualismul» este credința juxtapusă vieții; astfel, credința nu mai este rațiune iluminantă și forță operativă în viață. Orice spiritualism nu poate decât să vorbească de Învierea lui Cristos

³² «*Quod natura sciebat ab aeterno, temporali didicit experimento*», Bernardo din Clairvaux, *Tractatus de gradibus humilitatis et superbiae*, cap. III, par. 6.

³³ Cfr. Sir 39,33; 1Tm 4,4.

³⁴ Ch. Péguy, *Lui è qui* [El e aici, n. tr.], Bur, Milano 2009, p. 92.

³⁵ Sfântul Augustin, «Sermo 96,7.8», în *Sermones*.

în mod sentimental: devoțiune față de o amintire, nu memorie a unei prezențe. Astfel, Cristos n-ar fi modus înviat cu adevărat în trup: Învierea nu este un prezent, mântuirea nu a început deja (astfel încât viața prezentă să fie dezvoltarea seminței inițiale care este Cristos înviat). Modul sentimental, devoționist, cu care e tratată și redusă Învierea lui Cristos, este simptomul cel mai grav și semnificativ al spiritualismului în impactul său asupra poporului și a întregii Biserici. Dacă Învierea nu e prezentă, mântuirea nu poate fi deja prezentă și Învierea lui Cristos ar fi astfel ca un punct care vorbește despre un viitor, despre ultimul neștiut viitor, rezervat pentru cel din urmă pas al istoriei.

Observă cu profunzime Péguy: «Materialismul are o mistică, dar e o mistică ce nu e deloc periculoasă. [...] Ea nu e în stare să supere din cauza grosolăniei sale. [...] Cu totul diferită este mistica potrivnică, cea care neagă temporalul din etern, e cumva mai propriu-zis anticreștină. [...] A nega cerul nu e aproape sigur periculos. E o erezie fără viitor. A nega pământul, în schimb, e ispitiitor. Mai ales nu e puțin lucru. Ceea ce e mai rău. [...] Se ajunge astfel la aceste vagi spiritualisme, idealisme, imaterialisme, religiozisme, panteisme, filosofisme atât de periculoase din cauza faptului că nu sunt grosolane. [...] A nega temporalitatea, materia, grosolănia, impuritatea, a le nega, a renega temporalitatea, iată, acesta este scopul scopurilor: ceea ce e pur, puritatea, imaculatul sublim».³⁶

Mântuirea e concepută, din punct de vedere «escatologic», doar pentru ziua cea din urmă. În acest mod se elimină complet mântuirea umanului așa cum e definită ea de credință, deoarece credința anunță, tinde să realizeze și realizează, în limita posibilităților, mântuirea unui prezent. Dacă se limitează salvarea la clipa de sfârșit al vremurilor, se distruge de fapt raționalitatea credinței, adică umanitatea sa, concretețea umană a raportului nostru cu Cristos și, în cele din urmă, însuși motivul Bisericii în lume, acel «cine este» al creștinului în lume. Biserica ar deveni astfel nu protagonistă, ci curtezana istoriei culturale, sociale și politice. Individul creștin nu ar mai trăi o apartenență, ci o afiliere pentru recensăminte și voluntariate, adică uniformizarea despre care am vorbit mereu.

Se anulează astfel faptul că creștinismul este vestirea unei realități profund noi, care implică în sine sa toată natura umană cu o rezolvare ulterioară la un alt nivel, la un nivel neprevăzut și imprezibil, nici descifrabil, nici fezabil așadar în mod imediat, de către conștiința obișnuită a omului. În acest fel, ontologia creștină este distrusă de către o etică înțeleasă precum conștiință și folosire a realității care pornesc de la un concept privitor la ce anume este omul și de la o ontologie umană nestrăpunsă de mesajul creștin (așa cum se vede azi, de exemplu, din concepția dimensiunii politice desprinse de religiozitatea creștină). Așa cum natura omului e salvată de ceva mai mare decât el – în care omul e întreg, umanitatea este întreagă, dar poartă forța unui subiect incomparabil mai mare, infinit mai mare –, tot așa, concepția morală, care ia naștere ca aplicație a unei ontologii, e salvată de ontologia proprie discursului creștin, deoarece discursul adus de Cristos este un alt mod de a gândi, de a concepe și de a trăi realitatea. Etica ce derivă din naturalism și din raționalism, în schimb, devine distructivă pentru etica ce se naște și izvorăște din ontologia discursului creștin, care este vestea unei ființe noi, a unei ființe care este umanitatea nouă, a unei noi umanități.

Această distrugere ne readuce la etatism, în versiunea sa de clericalism. «Cei care se îndepărtează de lume», scrie Péguy, «cei care iau înălțime micșorând lumea, nu se ridică. Întrucât nu au forța și harul de a fi ai naturii, cred că sunt ai harului. [...] Întrucât nu au curajul temporalului, cred că au intrat deja în pătrunderea eternului. Întrucât nu au curajul de a fi în lume, cred că sunt

³⁶ Cfr. Ch. Péguy, *Véronique. Dialogo della storia e dell'anima carnale*, op. cit., p. 121-123.

ai lui Dumnezeu. Întrucât nu au curajul de a fi din unul din partidele omului, cred că sunt din partidul lui Dumnezeu. Întrucât nu iubesc pe nimeni, cred că îl iubesc pe Dumnezeu».³⁷

d) De la o «Biserică fără lume», la o *lume fără eu*: acesta e cel de-al patrulea «fără» în care concentrăm reflecțiile despre situația lumii de azi. Așa cum am observat, Biserica fără lume devine un «clericalism» – impunerea unor legi bine fixate pentru fiecare detaliu al vieții, care tind să descrie atitudinea ce trebuie avută în fiecare împrejurare, astfel încât să determine toate nuanțele chestiunii umane, așa cum se întâmplă azi –, sau un «spiritualism» – «Biserică fără lume» înseamnă, de fapt, «Biserica Trup al lui Cristos» și «Cristos» fără versiunea cotidiană în care se declină și ia formă eul uman: în acest sens, rămâne o Biserică abstractă sau o concepție abstractă a vieții. Dar, dacă Biserica e fără lume, această lume tinde să fie fără eu: adică e o *alienare*. Această lume are ca specific și ca rezultat alienarea – rezultat prevăzut sau neprevăzut, dorit sau nedorit, de obicei dorit de putere, de către cei care dețin puterea culturală la un moment dat –.

Astfel, pe scurt, lumea sfârșește prin a fi contextul existenței definit de putere și de legile acesteia. În timp ce lumea este contextul în care Cristos realizează în timp mântuirea omului și a istoriei. În disjunția sau în antiteza raționalistă, lumea e redusă la contextul existenței definit de putere și legile sale, care devin instrumente de violență. Acum câțiva ani, un magistrat a subliniat în intervenția lui principiul de legalitate ca «absolut», afirmând că Crăciunul n-ar fi trebuit să-l aibă ca subiect pe Cristos, ci legalitatea, ordinea Statului. Asta amintește un fragment din Milosz la care am meditat de multe ori: «Au reușit să-l facă pe om să înțeleagă / că, dacă trăiește, e doar datorită celor puternici. / Gândește-te, așadar să îți bei cafeaua și să mergi la vânatoare de fluturi. / Celui ce iubește res publica i se va reteza mâna».³⁸

Consecința evidentă și ultimă a acestui aspect este: pierderea libertății. O existență definită de putere și de legile ei are ca urmare ultimă pierderea libertății, desconsiderarea sau abolirea libertății, o abolire care nu e proclamată la nivel teoretic, ci, realmente înfăptuită: și cum libertatea, oricum ar fi ea definită, este chipul eului uman, este vorba despre pierderea persoanei umane. Se numește, întocmai, alienare.

«Lumea care se află în minciună» e lucrul pentru care Isus spunea că nu se roagă; Isus nu putea să nu se roage pentru lume ca creație care aștepta mântuirea;³⁹ el nu se ruga pentru «lume»⁴⁰ întrucât e dominată și se lasă dominată de o altă concepție, întrucât e invadată de minciună: «Credeți voi că va mai găsi Fiul Omului credință pe pământ când va veni?».⁴¹ Această «lume» este lumea negativă și alienantă, în care eul este negat și alienat, în care semnificația vieții, a timpului, a spațiului, a muncii, a afecțiunii, a societății nu se naște din apartenența la Cristos prin apartenența la Biserică, ci din altă cultură; o cultură care își are originile, pe care încearcă să le dezvolte până la a determina chipul unui ultim sens, într-o «naturalitate» care exclude (fiindcă «e prea greu») sau dezbate (pentru că «nu e clar» sau pentru că «vrea să fie liberă» în sens instinctiv) misterul lui Dumnezeu devenit om, evenimentul său prezent. Această naturalitate dăinuie, predominantă în lumea culturală în care trăim.

Apartenența nu la societate, nu la Stat, ci la Cristos în Biserica sa, apartenența la Cristos prin apartenența la Biserica sa, aceasta e originea inclusiv a modului de a concepe cum trebuie să fie o politică ce se definește a fi creștină sau care ar putea fi numită creștină.

³⁷ Cfr. Ch. Péguy, *Lui è qui*, op. cit., p. 485-486.

³⁸ C. Milosz, «Consigli» [*Sfaturi*], n. tr., în Id., *Poesie* [*Poezii*, n. tr.], Adelphi, Milano 2000, p. 116.

³⁹ Cfr. In 3,16 urm.

⁴⁰ Cfr. In 17,9.

⁴¹ Cfr. Lc 18,8.

e) Acest eu, eul alienat, este un *eu fără Dumnezeu*. Eul fără Dumnezeu e un eu care nu poate evita plictiseala și greața. De aceea se lasă în voia vieții: se poate simți ca o părticică a întregului (panteism) sau e prada disperării (triumful răului și al nimicului: nihilismul).

«Nimic nu e mai departe de mine», spune Claudel, «decât concepția panteistă, ideea de a fi ca un înecat într-o lume în care ne dizolvăm cu voluptate [pare definiția New Age]. Această concepție a fost întotdeauna străină de mine; am sentimentul foarte puternic al personalității mele, sentimentul că nu sunt creat pentru a fi înghițit de o masă, ci, dimpotrivă, pentru a o domina și pentru a extrage din ea sensul pe care l-ar putea avea».⁴²

3. Moralitatea nouă

Cele cinci aspecte conturate ale dezorientării moderne generate de prăbușirea credinței, de prăbușirea adevăratei sale naturi, explică, sau, mai bine zis, trebuie să lămurească inclusiv comportamentul nostru de viață, până la a fi subiectele unor examene de conștiință bine motivate («Gata oricând să dați răspuns oricui vă cere cont de speranța voastră»)⁴³.

Am văzut ce ne dictează credința în Cristos ca observație despre lumea în care trăim și ca posibilitate de a ne reconduce în ea la libertate, ca să ne facă din nou capabili de claritate și de coerență cu noi înșine. De fapt, consecințele situației în care ne aflăm sunt amare. Pentru asta am sintetizat în manieră exemplificativă cele cinci aspecte: «Dumnezeu fără Cristos»; «Cristos fără Biserică»; «Biserică fără lume»; «lume fără eu»; «eu fără Dumnezeu». Vrem acum să vedem pe scurt cum credința în Cristos produce nu numai o mentalitate nouă, ci și o *moralitate nouă*.

«Cel drept va trăi din credință»,⁴⁴ spune Scriptura. Cum determină credința, ca izvor de legi morale, o moralitate nouă? Cum se naște o morală nouă din apartenența la Cristos trăită în Biserică? Lumea folosește cu plăcere termenul «dreptate» pentru a identifica moralitatea. E ușor să apară tentația în acest sens, prin dreptate înțelegându-se acele valori stabilite în funcție de propria conveniență. Moralitatea nouă, care rezultă din evenimentul creștin, înseamnă recunoașterea plină de iubire a unei Prezențe legate de destin. Pe urmă se înțelege, odată cu maturizarea, rămânând în ea, că această Prezență e continuă. Moralitatea nouă este recunoașterea plină de iubire a unei Prezențe legate de destin care continuă în istorie. Toată istoria precedentă îi conferă forță acestei evidențe – pentru că e o evidență! –. Dintr-o evidență izvorăște, ia formă «da»-ul lui Petru.

În acest sens, cuvântul «caritate» este cel care definește conceptul de dreptate creștină. Prin caritate se determină în mod ultim valoarea adevărată a persoanei, corespondența sa cu Ființa: dacă o soție se poartă cu soțul fără să aibă această perspectivă, măcar la nivel implicit, n-are cum să se poarte bine cu el; dacă un fiu se uită la părinții lui fără această implicație, n-are cum să meargă bine relația cu ei. Este vorba de caritate în calitate de corespondență cu Ființa: a-l privi pe celălalt ca termen al raportului conceput ca fiind corespunzător Ființei și subiectul celeilalte persoane ca fiind corespondență cu Ființa. Așa cum i-a spus Isus lui Iuda: «Prietene, cu un sărut mă trădezi?».⁴⁵ Aceasta este dreptatea lui Dumnezeu. Ea e parte din Mister. Caritatea și dreptatea coincid, sunt un singur lucru în Mister, chiar dacă cele două cuvinte sunt, fiecare luat separat, adevărate.

Însă dreptatea lui Dumnezeu nu este dreptatea oamenilor (așa cum caritatea lui Isus este diferită de cea a oamenilor): ea înfăptuiește o schimbare. Dreptatea lui Dumnezeu, în caritatea

⁴² P. Claudel, *Mémoires improvisées* [Amintiri improvizate, n. tr.], Gallimard, Paris 1954, p. 290.

⁴³ 1Pt 3,15.

⁴⁴ Cfr. Hab 2,4; Rm 1,17.

⁴⁵ Cfr. Mt 26,50.

recunoscută în calitate de cuvânt expresiv suprem al atitudinii lui Dumnezeu față de om și a omului față de Dumnezeu, realizează o schimbare radicală, adică merge la rădăcina însăși a inimii: «Omul se uită la ce izbește ochii, dar Domnul se uită la inimă»,⁴⁶ dreptatea Sa nu limitează și nici nu întemnițează în aparențe. De aceea dreptatea lui Dumnezeu este întotdeauna o schimbare a exigențelor constitutive originare ale inimii în totalitatea lor, până la fericire și la perfecțiune.

Ceea ce a provocat «da»-ul lui Petru este caritatea lui Cristos, care a schimbat în durere pozitivă remușcarea trădării înfăptuite. Remușcarea trădării a fost învăluită de caritatea lui Cristos, iar schimbarea în durere pozitivă este caritatea așa cum a fost ea reverberată de Petru; reverberată în sensul că este acceptată de Petru, pusă în act, poate chiar fără să se gândească, de el însuși. «Da»-ul lui Petru este expresia cea mai măreață a lucrării mântuitoare a lui Cristos asupra omului, este explozia pozitivității Ființei asupra negativității minciunii acțiunii omului.

De aceea, schimbarea care demonstrează prezența lui Cristos se numește «mărturie»: este lucrarea eului ca lucrare a lui Dumnezeu, *opus Dei*, în funcție de libertatea pe care o pretinde Dumnezeu; se referă la viață, la timp și la spațiu, la iubire, la muncă și la societate: nu înseamnă a suprima ceva din eu, ci este pozitivitatea ultimă a întregului eu în ființarea sa.

Schimbarea este rod, lucrare a Misterului în timp – a planului lui Dumnezeu. Ceea ce îi revine libertății omului este cerșirea. Aceștia sunt factorii planului lui Dumnezeu. Libertății omului îi revine faptul de a cerși, fiindcă întreaga putere este a lui Dumnezeu. «Dumnezeu este totul în toate»: a creat natura, și-a împărtășit ființa cu o creatură care, asemeni lui Cristos, să fie reflexie, splendoare, conștiință a ceea ce este Tatăl, recunoaștere deplină a Tatălui; astfel cerșirea este expresia recunoașterii depline la care ajunge omul cu privire la dependența sa față de Dumnezeu, cerșirea înseamnă că omul recunoaște ceea ce este Dumnezeu.

Marea obiecție este că creștinismul nu și-ar ține promisiunea făcută. În rugăciunea *Angelus* răspundem la invitația celui care conduce rugăciunea, spunând: «Ca să ne facem vrednici de făgăduințele lui Cristos». Promisiunea este: *Mecum eris in paradiso* («Vei fi cu mine în paradiso»),⁴⁷ îi spune Cristos ucigașului răstignit alături de El, și «*însutitul* aici, jos»,⁴⁸ cum prorocise mai înainte. Obiecția se naște dintr-un alt aspect al conștiinței noastre, se naște din frica de sacrificiu. Eliot scrie: «Cred că timpul nașterii este timpul sacrificiului».⁴⁹ Timpul nașterii, pentru mamă și pentru ceea ce creează ea, este un sacrificiu. E un sacrificiu să dezvolți spre un adevăr afecțiunea pe care o ai pentru o persoană. E un sacrificiu să nu iei, printr-o escrocherie sau printr-o manevră, niște bani. E un sacrificiu poziția unui magistrat care, în căutarea indiciilor și, mai ales, în propunerea sa, în fața autorității societății, în care spune ce anume ar trebui să se întâmple cu un individ, ține cont de persoană; fiindcă un magistrat nu poate favoriza o tendință activă care masacrează speranța unui popor. Observă Mauriac: «Crucea [sacrificiul] se opune vieții [...] exact așa cum [noi] o visăm [...]». Nu se opune vieții *exact așa cum e ea*.⁵⁰ Sacrificiul se opune visului, nu se opune vieții așa cum e ea.

Sacrificiul: condiția posesiunii adevărate. Timpul care trece nu anulează, ci aprofundează adevărul posesiunii tuturor lucrurilor, în orice relație: nimic nu mai e obiecție. Dacă Dumnezeu a devenit om și a murit pe cruce pentru mine, unde mai pot găsi obiecția?

Estomparea sacrificiului deschide spre o imagine mai frumoasă. Ca și într-un film când, la un moment dat, se schimbă cadrul printr-o estompare și aceeași scenă devine mai clară. În timpul

⁴⁶ 1Sam 16,7.

⁴⁷ Lc 23,43.

⁴⁸ Cfr. Mt 19,29; Mc 10,30.

⁴⁹ T.S. Eliot, «Riunione di famiglia» [«Întâlnire de familie», n. tr.], în Id., *Opere 1939-1962* [*Opere 1939-1962*, n. tr.], vol. II, Bompiani, Milano 1993, p. 145.

⁵⁰ F. Mauriac, *Santa Margherita da Cortona* [*Sfânta Margareta de la Cortona*, n. tr.], Arnoldo Mondadori, Milano 1952, p. 84.

estompării, stai cu sufletul la gură, dar apoi apare un alt cadru în care imaginea de dinainte acum e și mai frumoasă. Acesta este, așa cum am meditat de multe ori, sensul poeziei *Mia giovinezza* [*Tineretea mea*, n. tr.],⁵¹ scrisă de Ada Negri care, în maturizarea experienței ei de credință, la vârsta de șaptezeci de ani, ne-a învățat și ne-a demonstrat cum misterul Ființei presupune această convertire a conceptului de sacrificiu și a atitudinii în fața lui. Misterul Ființei care se concretizează în această valorizare a sacrificiului, mai mult decât în oricare altă situație sau poziție, este confirmarea pozitivității a tot ceea ce are omul în fața sa. Simțim că cea mai bună exprimare a acestor lucruri ia naștere în noi atunci când citim Psalmul 8:

Doamne, Dumnezeul nostru,
cât de minunat este numele tău pe tot pământul!
Strălucirea ta se înalță mai presus de ceruri.
Din gura copiilor și a pruncilor
ți-ai pregătit laudă împotriva vrăjmașilor tăi,
ca să nimicești pe dușman și pe răzbunător.
Când privesc cerurile tale, lucrările mâinilor tale,
luna și stelele pe care le-ai stabilit,
[mă întreb]:
«Ce este omul, că te gândești la el,
sau fiul omului, că-l iei în seamă?».
L-ai făcut cu puțin mai mic decât pe
îngeri, l-ai încununat cu cinste și măreție.
L-ai făcut să stăpânească lucrările mâinilor tale,
toate le-ai pus la picioarele lui:
oile și boii laolaltă,
precum și animalele câmpului,
păsările cerului și peștii mării,
[tot ce] străbate căile apelor.⁵²

Omul e nimic, dacă își dă seama de raportul său cu Ființa. E nimic, și, cu toate astea Dumnezeu l-a făcut, el se simte făcut, se percepe făcut, construit, pentru ceva măreț («l-ai încununat cu cinste și măreție. L-ai făcut să stăpânească lucrările mâinilor tale»). Demonstrația, semnul că omul a fost încununat cu cinste și măreție, fără să le merite din punct de vedere ontologic, e că Tu, Doamne, «l-ai făcut să stăpânească lucrările mâinilor tale», să stăpânească toată creația: știința, orice nivel al științei și al puterii e dependent de asta: «Doamne, Dumnezeul nostru, cât de minunat este numele tău pe tot pământul!».

Fără pozitivitate, fără creativitatea neîmblânzită, neîntreruptă, ireductibilă, care în orice moment, în fața oricărei dificultăți, își găsește originea, izvorul, în realitatea lui Cristos prezent în Biserica sa, noi nu putem trăi. Din nesecata îndurare care e Cristos, speranța a drumului uman, să îi cerem împreună lui Dumnezeu să redevenim conștienți în fiecare zi de recunoștința pe care le-o datorăm lui Cristos și Bisericii, mama noastră, dar, mai ales, conștienți de abandonarea totală în mâna lui Dumnezeu, de acea abandonare totală care ne face să spunem în *Compieta*: «*In pace in idipsum dormiam et requiescam*».⁵³ În El ca Mister, în El ca Dumnezeu, în Cristos ca Dumnezeu,

⁵¹ A. Negri, *Mia giovinezza. Poesie* [*Tineretea mea*, n. tr.], Bur, Milano 2010, p. 78.

⁵² Ps 8,2-9.

⁵³ Cfr. Ps 4,9.

în Dumnezeu, un abandon total. Este ultima suflare posibilă a omului: în El, în pace mă liniștesc până ce adorm, până ce mă predau somnului. În somn omul află, în mod paradoxal, imaginea existenței sale, a conștiinței existenței sale, pentru gloria umană a lui Cristos în istorie. Faptul că în acțiunile noastre subiectul persoanei noastre trăiește abandonarea în mâna Misterului, a lui Cristos, a Misterului care s-a revelat în acel Om, și, în consecință, că simțim stupefiați cum «da»-ul sfântului Petru («Da, eu Te iubesc»)⁵⁴ iese la suprafață din adâncul inimii, această atitudine este admirabila noutate pe care creștinul trebuie s-o ateste oriunde merge, pentru gloria umană a lui Cristos în istorie: cu cât se va vedea mai mult această schimbare, cu atât mai mult i se va aduce slavă lui Cristos, slava lui Cristos în istorie va fi surprinsă, dorită, conștient iubită, mai presus de orice. Cum îmi spunea un prieten, gloria lui Cristos poate deveni de-a dreptul o pasiune pentru un tânăr sau pentru un om adult.

---

⁵⁴ Cfr. In 21,17.

Întâlnire de întrebări și discuții

Stefano Alberto (don Pino): Munca grupurilor de discuție din hoteluri a scos la iveală un dat foarte important: conținutul celor două lecții a avut un impact imediat și profund în viața fiecăruia dintre noi. Semn al acestui lucru a fost numărul foarte mare de întrebări pe care le-am primit, dar, aș vrea să spun, și calitatea lor, care se referă tocmai la punctele esențiale ale lecțiilor. Noi am ales câteva, patru, pe care am vrea să ți le punem.

Luigi Giussani: Foarte bine.

Giancarlo Cesana. Pare să se înțeleagă, din lucrurile pe care tu, don Giussani, ni le-ai spus, că nu mai este vremea lui a «face» pur și simplu sau a unei apartenențe formale: ce înseamnă această insistență a ta asupra schimbării ca schimbare a cunoașterii?

Giussani: Se înțelege dacă ne gândim la faptul că schimbarea este a eului, a persoanei mele, a persoanei tale; persoană înțeleasă în totalitatea relațiilor sale, a capacităților sale de relaționare cu totul, cu cerul și pământul, cu vremea urâtă sau frumoasă, cu prietenii și cu dușmanii, când este bună înțelegere sau când este supărare cu soția. Schimbarea este a unui eu responsabil: în mod diferit, dar întotdeauna responsabil. Acum, această schimbare, tocmai pentru că este a eului, începe la nivelul cunoașterii. Eul, de fapt, pentru a acționa și pentru a face să se acționeze, pleacă de la motive raționale, chiar dacă respectivele motive și principii raționale sunt, de cele mai multe ori, implicate, implicite, mai mult decât explicite și conștiente în mod critic. De aceea Isus a spus, referindu-se la cei care-l omorau, la cei care-l răstigneau: «Tată, iartă-i căci nu știu ce fac».⁵⁵

Schimbarea poate fi înțeleasă inclusiv ca împrejurare de viață; ba mai mult, noi tindem să concepem schimbarea eului nostru și a vieții noastre ca schimbare a circumstanțelor în care trăim. E adevărat că schimbarea implică întotdeauna niște circumstanțe, dar adevărata schimbare se află în implicarea noastră, în modul nostru de a le aborda. În consecință, fiind proprie eului, schimbarea nu poate să înceapă decât ca fiind dependentă de o cunoaștere. Schimbarea eului depinde de o cunoaștere diferită în care eul se aruncă, în care e introdus. De exemplu, ieri dimineață am vorbit despre aparență. Schimbare înseamnă, poate să însemne un mod diferit de a fi impresionați de aparențe. În fața aparențelor, omul poate asuma diferite comportamente; se poate gândi: «Acest lucru constă în ceea ce se vede» – este greșeala fundamentală pe care o fac oamenii –, sau, poate spune: «Lucrul acesta nu e pur și simplu ceea ce se vede». Aici e în joc schimbarea unei concepții despre lucruri, chiar a modului de a le concepe.

Astfel, Isus (cum spunea un superior de la Milano acum patruzeci de ani, în seminar), spunându-i acele cuvinte Tatălui – «Tată, iartă-i căci nu știu ce fac» –, în marja îngustă a ignoranței lor a construit apărarea lor, apărarea slăbiciunii acelor oameni, a limitei acelor oameni care-l omorau. Aceasta a fost ocazia datorită căreia Domnul, Tatăl, a transformat acea faptă a lor în început al misterului Bisericii.

Fără cunoaștere nu există experiență, lipsește nivelul uman al vieții (deoarece experiența este în mod propriu-zis și definitiv nivelul uman al vieții), și, în consecință, nu există schimbare a umanului. Circumstanțele ar putea fi schimbate pentru toți, Dumnezeu ar putea să se foloseas-

---

⁵⁵ Lc 23,34.

că de toți, dar, în eul responsabil, Dumnezeu nu poate să nu întrebuințeze, ca instrument al său pentru schimbare, o experiență nouă în vreun fel: o experiență. Așadar, întreaga metodă pedagogică a mișcării noastre, care încearcă să imite pe cât de mult posibil ceea ce Isus a folosit pentru a construi Biserica, e aceea de a ne introduce într-o experiență. Dacă nu ne introducem într-o experiență, o schimbare adevărată e imposibilă.

Don Pino: Mi se pare interesant și important să insistăm pe acest aspect al începutului schimbării modului de a cunoaște. În special, este o întrebare care tot revine. Într-un fragment de ieri, ai spus că unul dintre rezultatele cele mai impresionante ale mentalității moderne, ale raționalismului modern, este confuzia dintre sens religios și credință. Ai putea să ne ajuți să aprofundăm acest aspect?

Giussani: Dacă omul nu e solicitat să devină conștient de sine, dacă nu e educat, provocat și educat spre o conștiință de sine, dacă, așadar, nu este el însuși, atunci e în voia unor inputuri instinctive, a unor reacții, a unei reactivități, în care predomină aspectul animalic, nivelul de creatură. Raționalismul tinde să conceapă rațiunea ca loc al adevărului: adevărul este ceea ce admite rațiunea (unde a admite e mult mai mult ceea ce am spus mai devreme, care nici măcar nu este în mod necesar o judecată), și astfel ea sfârșește prin a idealiza ceea ce simte. Noi sfârșim mereu în tendința de a idealiza ceea ce simțim sau, mai mult, de a identifica adevărul cu ceea ce simțim. Sensul religios e identificat astfel cu un sentiment: e un sentiment, vag sau precis, dar e un sentiment, nu e o rațiune, nu are motive deosebite, adică nu e o realitate la care se ajunge prin cunoaștere, abandonând primii pași mai instinctivi, mai mecanici.

Sensul religios, în schimb, nu e un sentiment, nu e un complex de sentimente. Rațiunea are legătură, așadar. Sensul religios se află, în mod original, la începuturile vieții rațiunii, adică la începutul vieții conștiente a omului, se situează la început: e implicit în identificarea sa cu însăși natura omului. Sensul religios nu e un sentiment, iar rațiunea nu e o activitate străină de el.

Acum, credința este recunoașterea unei Prezențe. De o vreme ne-am obișnuit să spunem: credința este recunoașterea unei Prezențe, a unei prezențe excepționale. Credința este recunoaștere a Prezenței. Asta nu e un sentiment; chiar dacă presupune mult sentiment, nu se poate defini ca sentiment. Prezența se referă la ochi, la emoția pe care o provoacă: sunt la mijloc ochii, inima în ceea ce simțim; dar o evaluare a Prezenței, evaluarea cea mai importantă, mai determinantă pentru tot restul vieții, pentru expresia vieții în totalitatea ei, definiția recunoașterii unei Prezențe aparține aceluși stadiu original al conștiinței umane datorită căruia, în fața unui spectacol al naturii, chiar și copilul spune: «Ce frumos!». Spunând «Ce frumos!», exprimă nu un mod al său de a simți, ci un mod al său de a vedea, care este rațional, este începutul unei vieți, al unui drum rațional.

Cesana: Întrebările pe care le-am primit, așa cum bine a spus don Pino la început, au atins un pic toate punctele. Însă, în mod cert, cele mai frecvente erau cele cu privire la problema sacrificiului, arătând astfel că, în pofida lucrurilor pe care le spunem, continuăm să avem o problemă de etică. Am ales o formulare pe care acum o va citi don Pino și care ni se pare cea mai potrivită pentru felul în care definește care este problema.

Don Pino: Ultimul punct al lecției de sâmbătă dimineața rechemă la apartenența la mișcare. Ce înseamnă a aparține în viața cotidiană? Iese la iveală ca frică de promisiuni nerespectate. Cum să ne ajutăm să depășim această frică? În acest sens, ce înseamnă că sacrificiul este condiție a acestei depășiri?

Giussani: Acesta e cuvântul cel mai interesant și care determină cel mai mult stările noastre de spirit sau impresiile noastre sau definițiile mișcării noastre: este sacrificiul care are loc când inserăm propria viață în realitatea unei companii – a familiei, prin natură, sau a unei companii de oameni –. Deoarece familia și compania oamenilor indică fiind condiție a vieții ceva Altceva. De aceea noi am spus că «nu există sacrificiu mai mare decât a-ți da viața pentru lucrarea Altuia».

«A-ți da viața pentru lucrarea Altuia» este un sacrificiu mare: este sacrificiul cel mai mare. Însă există ceva mai mult ce îmi vine să spun în fața acestor cuvinte: dacă este în mod esențial a-ți da propria viață pentru lucrarea Altuia, sacrificiul este un act de iubire. Pentru că asta e iubirea: să-ți dai viața pentru lucrarea Altuia e iubire. Sacrificiul este un act de iubire, întrucât este afirmare a pozitivității întregii viețuiri, atât ca recunoaștere a Entității supreme, cât și în faptul de a recunoaște propria viață ca reflexie asupra întregului univers. A-ți trăi propria viață ca reflexie asupra întregului univers pretinde un act de iubire: a concepe toată viața, propria viață, ca reflexie asupra întregului univers, ca punct de referință a tuturor inputurilor pe care universul i le dă conștiinței omului, e un act de iubire, e a afirma pe un Altul.

Spațiul și timpul codifică analogia acestei caracteristici a existenței: spațiul și timpul codifică toate dificultățile ca afirmare pozitivă a Ființei. Sacrificiul nu este dificultatea, ci e punctul de plecare pentru a aborda toate lucrările noastre, în relația cu lucrurile și cu oamenii. Sacrificiul, insist, nu e greutatea, ci un punct de pornire pentru a aborda toate greutățile, adică e afirmare pozitivă a Ființei. Pentru a face un sacrificiu e nevoie să vezi, să întrezărești o pozitivitate. Sacrificiul de dragul sacrificiului, ca negare, ca mutilare, e de neconceput. Că de cele mai multe ori noi toți simțim că asta (mutilarea) predomină, e pentru că nu suntem conștienți...

Cesana: ... și așa nu facem sacrificiul!

Giussani: Dar cine nu face sacrificiul într-o relație nu are în mână relația, încă nu a înfăptuit-o!

De ce apartenența la o mișcare favorizează evoluția conștiinței noastre, trezirea conștiinței noastre, astfel încât conștiința să poată privi sacrificiul nu ca pe un fenomen negativ al vieții? Apartenența la o mișcare, sau la o realitate socială în măsura în care e interesantă pentru viață și «pretinde» că determină viața, face posibilă o educație (o dezvoltare a conștiinței omului) pentru a înțelege că realitatea, în solicitarea ei sau în provocarea ei, țintește spre o pozitivitate: pozitivitatea Ființei. A urma carisma face mai posibilă recunoașterea acestei pozitivități. O carismă care pornește, ca origine, de la sensul religios realizat, transpus în real, împlinit de întâlnirea cu Cristos, face evident mai posibilă recunoașterea acestei pozitivități a toate, a toate, chiar și a morții. Chiar și moartea: unica posibilitate, unica eventualitate ca moartea să fie extrema pozitivitate a lucrurilor e dată de Ființă ca Mister. Sfântul Paul o spune în multe pagini de-ale sale, o spune dezinvolt, așa cum se povestește o succesiune de întâmplări, de cazuistici, de greutăți sau de nedreptăți suferite, printre care și moartea: «Fie că trăim, fie că murim, suntem ai lui Cristos».⁵⁶

Oricum, factorul obiectiv pe care Misterul îl amplasează în dinamica lucrurilor, modalitatea prin care Misterul comunică dinamica tuturor lucrurilor, e tocmai sacrificiul. Sacrificiul trăit asigură – așa cum îi e clar tocmai conștiinței umane – pozitivitatea vieții, a ființei, a existenței.

«Dacă nu veți deveni asemenea copiilor, nu veți intra niciodată»:⁵⁷ nu veți cunoaște și nu veți deține niciodată nimic. A urma carisma face ca această invitație a Evangheliei să fie actuală. Fiindcă modalitatea prin care Misterul comunică dinamica pe care o au lucrurile nu poate să nu

⁵⁶ Rm 14,8.

⁵⁷ Mt 18,3.

plece de la ochii copilului. Privirea copilului se prezintă cu un a-priori pozitiv, care încă nu e dezvoltat, încă nu e conștientizat, dar se transmite ca pozitivitate (o pozitivitate din care imediat se poate naște o mușcătură, un pumn, o rană mică).

De aceea sacrificiul înseamnă a asculta: în sensul că realitatea nu o fac eu, ceea ce sunt n-am făcut eu, tot ceea ce îmi este dat (de Mister, la fel cum mi-e dat de mama) e condiție pentru o conștiință mai mare, mai profundă a tot ceea ce facem. De asta sacrificiul înseamnă a asculta, și pleacă de la acest «pre-concept» sau «pre-judecată»: «datul», lucrarea Altuia.

«*In simplicitate cordis mei laetus obtuli universa*»:⁵⁸ în simplitatea inimii mele, cu bucurie, Ți-am oferit totul. «Oferit» înseamnă, așa cum spunem în definiția noastră, că nu există sacrificiu mai mare decât să-ți dai viața pentru lucrarea Altuia.

Recunoașterea pozitivității existenței, a tuturor lucrurilor, ca prim indiciu sau început al unei conștiințe pe care începem s-o avem despre lucruri, înseamnă în mod precis a intui ceea ce mai apoi se va numi «ascultare»: pe măsură ce creștem, înțelegem că e o ascultare. De aceea, «dacă nu veți fi asemeni copiilor» nu înseamnă «dacă nu veți fi inconștienți sau incapabili să înțelegeți», ci «dacă nu veți fi așa cum sunteți făcuți», adică dacă nu stați în fața lucrurilor, a vieții, așa cum sunteți voi făcuți: făcuți de un Altul, de ceva Altceva. Astfel, inclusiv faptul că mama ta ți-a dat viața și durerea acestei vieți, a vieții pe care ai trăit-o, nu sunt în primul rând o ură stârnită în tine împotriva mamei tale. Observația despre copii este realmente interesantă, fiindcă toată împotrivirea lor la durerea care derivă nu elimină primul impact pe care îl resimt în fața lucrurilor: pătrund în lucruri cu ochii larg deschiși, cu tot elanul lor, iar când durerea îi lovește, nu în mod necesar renunță la această simplitate de la început. Dacă cresc se lamentează, dar când sunt mici se plâng fără ...

Don Pino: ... fără să se plângă.

Giussani: Nu, se plâng chiar plângându-se, dar ...

Cesana: ... nu disperă.

Giussani: Nu sunt disperați.

Don Pino: Mai este o ultimă întrebare. Am vrea să ne vorbești despre gloria lui Cristos: ce anume face posibil ca ea să devină pasiunea vieții noastre?

Giussani: Adevărata natură a rațiunii este aceea de a surprinde ființa lucrurilor, sau, mai bine zis, se exprimă, se realizează mai ales ca o revedere sau vedere, surprinzând ființa lucrurilor, lucrurile ca ființă. Acesta e primul argument pe care îl are rațiunea: pozitivitatea ultimă a existenței tuturor lucrurilor este unica definiție care îi dă motivație omului. Rațiunea e făcută pentru a surprinde ființa lucrurilor: Cristos, moment suprem al creației, «*omnia in ipso constant*», «totul în El are consistență»,⁵⁹ în orice aspect concret s-ar traduce acest «tot».

Istoria creștină ne spune asta la începuturile sale – mai mult decât niște copii, erau adulți: Paul, Petru, figurile apostolilor nu sunt figurile unor copii; au redevenit copii când l-au văzut pe Isus,

⁵⁸ «*Domine Deus, in simplicitate cordis mei laetus obtuli universa. Et populum Tuum vidi, cum ingenti gaudio Tibi offerre donaria. Domine Deus, custodi hanc voluntatem cordis eorum*» (Antifonul la Ofertoriul liturghiei după ritul vechi al sărbătorii Sfintei Inimi a lui Isus, în *Misalul Ambrozian*. De la Paști la Advent, Milano 1942, p. 225).

⁵⁹ Col 1,17.

dar copii din punct de vedere etic, în atitudinea lor față de ceea ce întâlneau –, din acest context am fost învățați acest adevăr, care este culmea Misterului creștin în existența omului: «Totul are consistență în El». Este o afirmație care intră în viața noastră prin același mod în care intră în viața noastră acel „cum” al existenței lucrurilor: este o obiectivitate inegabilă ca punct de plecare, spune *Sensul religios*.

«Dacă nu veți deveni asemeni copiilor.» Dacă Paul sau Petru sau Iacob sau Ioan, ca să menționăm scriitorii care ne-au furnizat primele notițe ale faptului creștin, n-ar fi avut această copilărie a spiritului reînnoită, reînviată, făcută să renască de către întâlnirea cu Cristos, dacă n-ar fi fost așa, nu ne-ar fi spus nimic nou. Chiar și celor mari absoluta noutate a raportului cu lucrurile le dă o impresie de consistență pe care n-o putem nega, dar care mai apoi se complică, mereu datorită unui preconcept.

Cristos, ca om rațional, a fost conceput de Mister ca momentul totalizant al istoriei universului, în timpul și spațiul universului și în toată istoria omului. Cristos este Semnul cu care Misterul coincide total, realmente. A-l refuza pe Cristos înseamnă a cădea, a deveni prizonierii unei prejudecăți în folosirea lucrurilor.

A-l afirma pe Cristos înseamnă a afirma frumusețea obiectivă care ne face să fim pasionați de viață și totul devine transparent în fața ochilor noștri. Nu degeaba bucuria de pe chip, de pe față, este argumentul principal pentru o mărturie creștină în fața întregii lumi, în fața tuturor. Bucuria propriei inimi este, cu cât ne maturizăm mai tare, în timp, deci, o confirmare față de noi înșine a lucrurilor pe care le spunem și în care credem. Dar bucuria răsare, poate răsări numai dintr-o frumusețe obiectivă, dintr-un lucru în mod obiectiv frumos și bun. Bucuria nu poate exista în fața unui lucru care nu e frumos sau nu e bun. Atunci s-ar putea vorbi de mulțumire, de satisfacție, dar nu de bucurie.

Cristos este Semnul cu care coincide Misterul, în realitate și în istorie, în întreg universul și în istoria popoarelor. De aceea a-l afirma pe Cristos înseamnă a afirma o frumusețe obiectivă care ne face să devenim pasionați de viață, și totul devine transparent în fața ochilor noștri. Pentru că atâta vreme cât un lucru, o realitate, nu ajunge la transparență, la o anumită transparență, e ca și cum ai avea-o fără să o ai, rămâne echivocă valoarea ei.

A-l afirma pe Cristos ne poziționează la primul defileu unde începe Misterul ca Mister care face lucrurile: devine experiență ceea ce face Dumnezeu. Cristos este primul defileu, e primul pasaj, e prima prezență: raportul cu Cristos face ca toată viața să fie transparentă în fața ochilor noștri. Și verificarea se află tocmai în faptul că, devenim căutători și jucători bucuroși în fața a tot ceea ce se află cu adevărat în lucruri: «Voi face să se cunoască puterea numelui meu din bucuria chipurilor lor».⁶⁰ Experiența de bucurie pe care o oferă viața noastră este o pozitivitate absolută, care acționează în noi în raportul cu ceilalți oameni.

---

⁶⁰ «*Populus Sion, ecce Dominus veniet ad salvandas gentes: et auditam faciet Dominus gloriam laudis suae in laetitia cordis vestri*» (Confractoriul celei de-a IV-a Duminici de Advent ambrozian, în *Misalul ambrozian. De la Advent la Sâmbăta de Paști*, Milano 1942, p. 78; cfr. și *Vulgata*, Is 30,30).

«NUMAI UIMIREA CUNOAȘTE»

«Conceptele creează idoli, numai uimirea cunoaște».⁶¹ Această frază a sfântului Grigore de Nyssa, o figură importantă a primelor secole creștine, corespunde concepției noastre cu privire la cunoașterea și recunoașterea lui Cristos, care se regăsește în textele noastre și în limbajul nostru. Cum putem defini motivul pentru care i se spune «da» lui Cristos? Motivul pentru a spune «da» la ceva care pătrunde în viața noastră, învingând toate preconcepțiile, este o frumusețe: o frumusețe și o bunătate pe care e foarte posibil să nu reușim să le definim, dar pe care le simțim ca fiind conținutul rațiunii noastre pentru decizia cea mai «gravă» în care aceasta e implicată, adică credința, fiindcă credința se naște ca recunoaștere a rațiunii.

«Conceptele creează idoli, numai uimirea cunoaște.» Simplitatea copiilor este adevărul adeziunii noastre la credință, a adeziunii credinței noastre la ceea ce spune Biserica, la ceea ce aduce până la noi tradiția creștină, la ceea ce Biserica, prin mișcare, ne spune: simplitatea este atitudinea copilului care merge în fața lucrurilor fără «dar», «dacă» și «însă», merge în fața lucrurilor, le atinge sau le tratează, cu spontaneitate. De aceea Isus spune: «Dacă nu veți deveni asemeni copiilor, dacă nu veți fi așa când veți fi mari, nu veți intra niciodată, nu veți înțelege niciodată, nu veți auzi niciodată».⁶² De aceea, și noi afirmăm: «conceptele creează idoli, numai uimirea cunoaște».

Cum putem recunoaște că noi suntem solicitați să aderăm la Cristos de către mișcare și de către Biserica lui Dumnezeu, de către Biserica catolică și nu de alte versiuni? «Numai uimirea»: e vorba de uimire, la fel ca pentru Ioan și Andrei. Acesta este cuvântul care explică tot ceea ce spunem despre începutul credinței. Gestul credinței s-a enucleat, s-a ivit și a fost «gestionat» în Ioan și Andrei (cât de importantă este pentru noi această primă pagină a Evangheliei lui Ioan!) datorită unei Prezențe: era o Prezență sugestivă, o Prezență care mișca, o Prezență care uimea: «Dar cum poate fi așa?». E fix ceea ce se spune prin toate propozițiile pe care oamenii cu care trăim le pot spune, pot fi «constrânși» să le spună pornind de la exemplul fiecăruia, de la mărturia noastră: «Cum pot fi așa de bucuroși?», «Da tu cum poți fi atât de senin?».

Din credință – care e afirmare a unui fapt, a obiectivității unui fapt, Cristos – se dezvoltă o esteticitate, adică o sugestivitate, care revelează o rațiune, cu adevărat adecvată, în acțiune: e o rațiune adecvată care face să se nască estetica într-un raport. Deoarece bunătatea, mai bine, etica, *derivă din estetică*. Sugestivitatea figurii lui Cristos, care m-a impresionat de tânăr, când am intrat în seminar, și s-a multiplicat apoi, a devenit mai serioasă mai apoi, este cea care a constrâns «încăpățânarea mea» sau indolența mea să privească mereu binele, până la a deveni conștient în fața lui Dumnezeu de faptul că fac binele, sau încerc să-l fac.

Dacă nu se menține și nu se încearcă urmarea acestei reguli, bunătatea, adeziunea la morală, la ceea ce indică Biserica precum morală, nu e convingătoare, fiindcă nu e o propunere validă pentru natura omului.

«Conceptele creează idoli, numai uimirea cunoaște»: cunoaște și deci concepe. Altfel suntem victimele preconceptului. Nu există dreptate în modul nostru de a raționa, dacă acest mod al nostru nu devine conștient de preconceptul de la care pornește. Dacă nu suntem copii, cum spune Evanghelia, pornim de la un preconcept. Și nu se poate adera, în virtutea unui preconcept, la un lucru care ne cere sacrificiu: trebuie să aderăm datorită forței de atracție pe care o are. Cum a fost

⁶¹ Cfr. Grigore de Nyssa, *La vita di Mosè*, [Viața lui Moise, n. tr.], PG 44, 377B; Id «Homilia XII», în *Cantica Canticozum*, PG 44, 1028D.

⁶² Cfr. Mt 18,3.

pentru Ioan și Andrei: «Ce atracție exercită Omul ăla!». Așa se naște în ei întrebarea: «Ce anume înseamnă ceea ce spune despre El? Ce anume spune despre Dumnezeu?».

Trebuie să descoperim, așadar, în educația noastră, modul de a percepe, de a face să iasă la suprafață și de a afirma sugestivitatea unei propuneri. Numai dacă propunerea e sugestivă o luăm în serios. Altfel, luăm din ea doar ceea ce decidem noi, adică desființăm propunerea. Reducția credinței la sens religios așa are loc.

Nu există niciun filosof modern sau artist contemporan care să poată spune sau să poată gândi ceea ce a spus sfântul Grigore de Nyssa: azi se vorbește cel mai mult de urgența din sinele omului a unei preferințe, a unei alegeri, considerând ca unică rațiune adecvată propriul sentiment, un punct de plecare în viață și în lume de la propriul sine.

De asta Isus îl cita pe cel mai mic copil ca exemplu pentru cei mari, fiindcă înainte de toate trebuie să fim liberi și adevărați, transparentți. Altfel, în toate apare obiecția: toate obiecțiile noastre pleacă de la un preconcept și se fixează în jurul lui, astfel încât acesta devine inatacabil și împiedică, apoi, orice încercare a rațiunii de a identifica un adevăr real. Doar uimirea «convinge», cu alte cuvinte cunoaște până la convingere, până la a genera convingere. Preconceptul este eliminarea adevăratei estetici, a adevăratului gust al vieții.

CRISTOS ESTE TOTUL ÎN TOȚI (1999) *

Primele scrieri ale lui don Giussani despre ecumenism și despre educația tinerilor, cuprinse într-un volum nou (Porta la speranza. Primi scritti, [Aduce speranța. Primele scrieri, n. tr.]) au fost prezentate la Universitatea Catolică din Milano de către rector, Adriano Bausola, Nikolaus Lobkowitz și monseniorul Carlo Caffarra. Sunt ani în care apar tot mai multe ocazii, în diferite colțuri ale lumii, de a discuta și cunoaște itinerariul intelectual al lui don Giussani, contribuția adusă de el la înțelegerea experienței umane și creștine, metoda sa de a gândi și de a se raporta la cultura modernă și contemporană. La Buenos Aires prezentarea ediției spaniole a volumului Sensul religios este realizată de monseniorul José Mario Bergoglio, recent devenit arhiepiscop al capitalei argentinienne. La Washington, la Georgetown University, David Schindler organizează, cu câțiva colegi de-ai săi, o Conferință despre gândirea lui Luigi Giussani. Stanley Hauerwas, în discursul de deschidere, declară că și-ar fi dorit să fi scris el paginile volumului Riscul educativ.

La publicarea Fides et ratio, don Giussani comentează enciclica în paginile publicației «la Repubblica», amintind primii săi ani de învățământ de la liceul Berchet și «nevoia de a face să se înțeleagă ce anume e rațiunea, fiindcă fără rațiune nu există nici credință».¹

Cu câteva luni în urmă se cristalizase nevoia de a da o formă definitivă întregului parcurs din ultimii douăzeci de ani, adunând reflecții, meditații și intervenții într-un nou volum, care să fi fost, în același timp, o conștientizare a drumului efectuat și o sugestie a ceea ce încă trebuia parcurs. Tracce d'esperienza cristiana [Urme de experiență creștină, n. tr.] fusese broșura scrisă de don Giussani împreună cu elevii săi, în 1960, ca reflecție despre experiență și indicație metodică referitoare la prezența creștină în mediul de viață, mai ales în contextul școlar. «Noi urme» era proiectul de încununare a carierei, cuprinzând evoluția primilor pași și aportul de maturitate atins de-a lungul anilor. Don Giussani s-a gândit la o operă colectivă, care să fie rodul experienței trăite împreună, și i-a dorit coautori la noua carte (Generând urme în istoria lumii) pe don Stefano Alberto și don Javier Prades. Era semnul unei coresponsabilități și, totodată, expresia metodei comunionale cu care se trăia și se conducea mișcarea.

Pentru cea din urmă dată Exercițiile au fost conduse de don Giussani, tot în forma deja consacrată de videoconferință înregistrată. Alții ar fi urmat să țină meditațiile din următorii ani, continuând discursul, sensibilitatea și judecata drumului parcurs.

Pentru ultima dată Exercițiile au fost ținute de don Giussani, tot în forma testată deja a videoconferințelor înregistrate. Alții ar fi urmat să țină meditațiile din anii următori, într-o continuitate a discursului, a sensibilității și a judecății cu drumul parcurs.

În ultima sa scrisoare către Ioan Paul al II-lea, în ianuarie 2004, don Giussani scria: «Nu numai că nu am intenționat niciodată să „întemeiez” nimic, dar consider că genialitatea mișcării pe care

* Exercițiile spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione, 23-25 aprilie 1999, Rimini.

¹ L. Giussani, *La ragione contro il potere* [Rațiunea împotriva puterii, n. tr.], «la Repubblica», 24 octombrie 1998, p. 13.

am văzut-o născându-se este aceea de a fi simțit nevoia urgentă de a proclama necesitatea de a reveni la aspectele elementare ale creștinismului, adică la pasiunea faptului creștin ca atare în elementele sale originale, și atât. Și poate că tocmai asta a dat naștere unor posibilități imprevizibile de întâlnire cu personalități ale lumii ebraice, musulmane, budiste, protestante și ortodoxe, de la Statele Unite până la Rusia, într-un elan de îmbrățișare și de valorizare a tot ceea ce rămâne adevărat, frumos, bun și drept în oricine trăiește o apartenență».²

Profunzimea gândirii, care se regăsește în următoarele pagini, atestă tensiunea către factorii elementari și originari ai creștinismului, ca punct de obârșie a eului și a îmbrățișării celuilalt.

Cărțile lui don Giussani, traduse deja în multe limbi, au permis unui număr foarte mare de persoane, din cele mai diferite medii și curente de opinie, să întâlnească acea «carismă care este o istorie» și care se oferă oricui ca posibilitate de viață și de construcție umană.

Pasiunea lui don Giussani pentru unitatea corpului lui Cristos în lume care e Biserica, apărută în timpul Seminarului de la Venegono și maturizată în primii ani de preoție, găsea un ecou surprinzător într-o reînnoită și originală dimensiune ecumenică.

---

² «Scrisoare trimisă lui Ioan Paul al II-lea cu ocazia celei de-a 50-a aniversări de la nașterea CL, în A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1138.

UN CUVÂNT DETERMINANT PENTRU EXISTENȚĂ

1. Exigența și evidența apartenenței

«Privește, Dumnezeule atotputernic, la umanitatea sfâșiată din cauza slăbiciunii sale mortale, și fă-o să renască prin patima unicului tău Fiu.»³ Acesta e punctul de vedere în fața căruia inima noastră e profund mișcată și se angajează din nou cu propriul Botez.

Anul trecut spusese: «Cristos este totul în toți». Acum trebuie să încercăm să înțelegem mai profund, mai atent, mai conștient ce anume înseamnă. Adică, mai bine zis, să înțelegem ce e de făcut pentru ca o asemenea evidență – fiindcă e evident pentru un creștin că «Cristos este totul în toți» – să se concretizeze în viață. Trebuie să citim ceva ce Dumnezeu ne-a permis să trăim în experiența noastră, nouă sau altor frați de-ai noștri.

Ca să fie mai clar pentru noi ce anume înseamnă «Cristos totul în toți» trebuie să ne amintim inclusiv metoda, fenomenul, modul de comportament de la care se ia startul pentru o nouă cale care să împlinească acest ideal – care e «pământesc» dintr-un anumit punct de vedere, dar «etern» ca valoare. Să ne amintim titlul de anul trecut: *Miracolul schimbării*. Dar pentru schimbare trebuie transpus un raport, trebuie șters un raport, înlocuit cu altul, sau trebuie aprofundat raportul, luat mai în serios raportul, trebuie să încercăm să-l înțelegem mai mult, să încercăm să ne deschidem mai mult în fața comunicării pe care acesta ne-o transmite despre sine însuși. De aceea, cuvântul folosit de Biblie, reperat în Biblie și în tradiția noastră creștină, folosit pentru a spune cum are loc miracolul schimbării, pe de-o parte este expresia unei condiții, pe de altă parte arată forța schimbării, forța și direcția schimbării: *apartenență*. Schimbarea, așadar, e condiționată de o apartenență, face să iasă la iveală «apartenența» ca fiind cuvântul decisiv pentru existență.

Dar ce anume înseamnă apartenență? Omul devine conștient de umanitatea sa, și deci folosește niște cuvinte ca s-o descrie, considerându-le semnificația experienței sale. Omul folosește rațiunea, sentimentele, înclinațiile care alcătuiesc experiența și învață de la aceasta. Cuvintele pe care le folosește omul iluminează conștientizarea experienței din care se naște. Un psalm pe care noi îl cunoaștem bine, numărul 32, spune: «Nu fiți asemenea calului și catârului, lipsiți de pricepere, ale căror fălci le strângi cu zăbală și frâu, altfel nu vin după tine!».⁴ Omul – am spus – vrea să fie conștient, e constrâns să fie conștient de umanitatea sa (într-un anumit sens, el e constrâns nu să fie «complet», împlinit sau în orice fel precis, ci e constrâns să fie «conștient»). Omul devine conștient de umanitatea sa uitându-se cu atenție la acea experiență care constituie forma în care umanitatea se arată și care construiește realitatea omului în contact cu ceea ce întâlnește. Cu rațiunea sa el are chiar datoria de a clarifica ceea ce reușește să privească și să cuprindă în experiența sa. Altminteri preconceptul, sau pre-fabricatul, e ceea ce se impune.

Iubirea pe care omul o are pentru el însuși, care îl conduce la el însuși, îl face conștient, încearcă să-l facă conștient de ceea ce este. Datorită faptului că e rațional omul caută claritatea a ceea ce reușește să privească și să cuprindă în experiența realității.

Oricum, dacă nu se pornește de la experiență pentru a sesiza propriul sine și propria realitate, înseamnă că viața se desfășoară determinată fiind de preconcept sau adoptând un pre-fabricat care se impune. Să ne amintim de observația lui Alexis Carrel, la începutul volumului *Sensul reli-*

³ «Rugăciune finală», Laudele de luni, Săptămâna Sfântă, în *Liturgia Orelor*, ritul roman.

⁴ Ps 32 (31),9.

gios, care e atât de importantă fiind atât de sintetică, observație care spune totul, toată obiectivitatea de care e nevoie, având în vedere că omul ajunge la o obiectivitate a lucrurilor mai degrabă printr-o atitudine morală decât printr-o inteligență discutabilă: «Puțină observație și mult raționament conduc la eroare. Multă observație și puțin raționament conduc la adevăr».⁵ Rațiunea, deci, are tocmai datoria de a clarifica ceea ce reușește să privească și să cuprindă.

Dar ce anume înseamnă, deci, «apartenența» pentru experiența de sine pe care o trăiește omul – și în care poate să înțeleagă cu adevărat ce anume înseamnă acest cuvânt? Primul lucru care reiese din analiza experienței este o evidență încă subconștientă, și pe urmă tot mai puțin inconștientă, a faptului că omul *depinde*, a fost creat. *Sensul religios* spune imediat, în primul capitol: «într-adevăr omul se afirmă cu adevărat pe sine doar acceptând realul, și e la fel de adevărat că omul începe să se afirme pe sine când acceptă că există: acceptând deci o realitate care nu îi este dată de la sine».⁶ Acesta e motivul care ne face să spunem: omul îi aparține lui Dumnezeu. Aceeași rațiune stimulează, mai apoi, această evidență ultimă a dependenței de Dumnezeu, ca dependență a omului de un Altul, de Altceva diferit de sine, până la apartenența la instrumentele de care Dumnezeu se poate folosi, adică familia și societatea. Această apartenență pare adesea incongruentă: de exemplu, atunci când părinții pot deveni non-autoritari și contradictorii față de inima eului; sau, mai ales, atunci când societatea își asumă o putere care caută și pretinde că «extrage» omul de sub orice altă influență care l-ar putea determina, chiar și de sub influența părinților. Statul are tendința de a privi omul ca individ, adică un factor în slujba sa.

În acest sens, e cu adevărat lăudabilă și reconfortantă rugăciunea care are ca subiect psalmii biblici. Spune Psalmul 139: «Pentru că tu ai format rărunchii mei, m-ai țesut în sânul mamei mele. Te laud pentru că m-ai făcut [o făptură] atât de minunată! Lucrările tale sunt admirabile! Și sufletul meu cunoaște bine aceasta! Oasele mele nu erau ascunse pentru tine când am fost plămădit în taină, țesut în chip minunat în adâncimile pământului. Ochii tăi m-au văzut înainte de a mă naște și în cartea ta îmi erau scrise toate; zilele erau fixate pe când nu era niciuna dintre ele».⁷ Eul uman *depinde*, și din experiență omul enuclează *exigența și evidența unei dependențe totale*. Așa cum rațiunea e structural, natural în tensiune pentru a sesiza realitatea în funcție de totalitatea factorilor ei, tot așa experiența umană enuclează *exigența și evidența unei dependențe totale*, a unei dependențe de sursa ființei sale ca atare, o dependență totalizantă. Cu mai puțin de atât e imposibil, cu mai puțin de atât omul e «distras» și nu se mai folosește pe sine.

Biblia ajută sentimentele pe care omul le are față de experiența sa: cuvintele pe care omul le găsește în contactul său, cunoscut și conștient, cu tot ceea ce îl înconjoară focalizează apartenența radicală a omului la Creatorul său, descriu ceva inevitabil pentru eul uman, pentru apogeul creației care este eul. E clar că eul nu poate fi tratat ca o apariție inconsistentă a cosmosului, ci, așa cum se spune despre el în Psalmul 8, ca valoare supremă, valoarea pentru care lui Dumnezeu i-a plăcut să creeze cosmosul: «Ce este omul, că te gândești la el, sau fiul omului, că-l iei în seamă? L-ai făcut cu puțin mai mic decât pe îngeri, l-ai încununat cu cinste și măreție».⁸

Apartenența, care e proprie creaturii (în sens general) presupune, de fapt, o dezvoltare tangibilă și sesizabilă în mod conștient din partea omului. Schimbarea, atunci – pentru întreaga natură, pentru toate creaturile, dar și pentru om – este, înainte de toate, o diversitate față de momentul precedent, ce poate fi detectată de om în mod conștient. Ideea schimbării e predominantă într-un

⁵ Cfr. A. Carrel, *Riflessioni sulla condotta della vita* [Reflecții asupra conduitei de viață, n. tr.], op. cit., p. 35; cfr. L. Giussani, *Sensul religios*, op. cit., p. 13.

⁶ L. Giussani, *Sensul religios*, op. cit., p. 23.

⁷ Ps 139 (138), 13-16.

⁸ Ps 8, 5-6.

suflet religios, cum e, de exemplu, cel al sfântului Augustin, care își imagina că Dumnezeu ar fi creat lumea creând «*rationes seminales*»,⁹ creând cumva semințe pentru tot (care e, în fond, foarte asemănătoare cu explicația pe care o dau oamenii de știință cu privire la evoluția pământului și a cosmosului). Însă, numai pentru om se întâmplă un eveniment prin care Misterul, de la care el provine în întregime, i se dezvăluie complet prin misteriozitatea ființei Sale, prin misteriozitatea sa de Ființă; astfel că, în raportul său cu Ființa, mister al lui Dumnezeu, omul, cu puterea de a-l cunoaște, are și puterea de a acționa asupra întregului cosmos ca figură care se mișcă asemeni lui Dumnezeu. De fapt, Psalmul 8 continuă, și, dintr-o dată, spune: «L-ai făcut să stăpânească lucrările mâinilor tale, toate le-ai pus la picioarele lui: oile și boii laolaltă, precum și animalele câmpului, păsările cerului și peștii mării, [tot ce] străbate căile apelor».¹⁰

«I-ai dat totul pe mână». Textele lui Marco Bersanelli din «Tracce» sunt o confirmare fascinantă, chiar dacă e numai pomenită, a celor spuse de Psalmul 8. Vorbind despre cosmosul în dilatare iese în evidență, până acum e imposibil să n-o spunem, că acest univers ar fi fost creat în funcție de apariția eului, ca să fi putut să apară, în existența confuză a lucrurilor, în cosmosul imens și în același timp infinit, acel punct care se numește «eu», în care tot cosmosul devine conștient. Tot cosmosul devine, deci, conștient de sine, înțelege ceea ce este și direcția spre care e destinat, în acest punct care este eul, adică omul. Dar și eul aparține unui Altul, Celui căruia îi aparține cosmosul.

Natura omului, în acest punct, iluminează primele consecințe decisive ale acestei apartenențe la Dumnezeu. De exemplu, natura omului este libertate pentru că originea sa rezidă cu totul în Ființă, în Mister. Natura libertății e tocmai aceea de a recunoaște această origine totalizantă, adică origine totalizantă a raportului cu Dumnezeu (pentru asta citam Psalmul 8). Eul este raport cu infinitul, nu e nimic în mijloc; adică, e creat, făcut de către Mister ca raport cu Sine. Libertatea este a adera la Ființă. Astfel, toate evenimentele creației îi confirmă omului că este generat de «ceva» care îl precede, care posedă realitatea în mod incontestabil, adică generat de Mister.

«Omul nu poate fi suficient sieși, ceea ce ar echivala cu inexistența lui. În aceasta constă taina existenței umane»,¹¹ spune Berdiaev. Pentru a fi liber, omul nu-și poate fi de-ajuns: aceasta e contradicția care scandalizează sau întrebarea care alimentează dorința omului de aprofundare. Dar creatura îi aparține acestui Mister, drept pentru care, în mod cert, nu e contradicție: a spune că omul nu-și poate fi suficient înseamnă a spune cum este omul. Taina existenței se află în faptul că omul există fără să-și poată fi îndeajuns.

Misterul e ceea ce există mai departe, după, dincolo, aproape sau departe cum ar fi, oricum ar putea fi el conceput. Creatura aparține acestui Mister. Faptul că creatura îi aparține Misterului nu numai că e băgat în fibrilații de faptul libertății, fiindcă libertate înseamnă și posibilitate de expresie originală, adică creativitate, din partea omului. Asta e ceea ce lămurește, după părerea mea, tot ce de-al optulea Psalm, Psalmul lui Davide. Omul e mai mareț decât orice altceva, ba mai mult, e punctul în care devine transparentă, sau tinde să devină transparentă viziunea totalității cosmosului. Dumnezeu ar fi putut crea cosmosul și numai pentru un singur eu. În schimb, ce grămadă de mulțimi, ce număr infinit de oameni alcătuiesc gloria lui Dumnezeu! Omul e mareț fiindcă raportul cu Dumnezeu îl face mareț. Chiar dacă, în ochii noștri, în fața mâinii umane care vrea să-l apuce, în fața exigențelor pe care societatea pare să le aibă, ce-o fi omul? Dacă devine bătrân, ce-o fi omul? Acest tip de gândire se referă și la copii, nu numai la bătrâni. Pe urmă se uită

⁹ Cfr. sfântul Augustin, *De Genesi ad litteram libri duodecim*, IV, 33; IX, 17; X, 20; cfr. și sfântul Augustin, *Confessiones*, XIII, 4; *De Trinitate libri quindecim*, III, 8,13; 9,16; VI, 7,8; *De Civitate Dei contra Paganos*, XI, 21; XII, 2.

¹⁰ Ps 8,7-9.

¹¹ N.A. Berdiaev, *Împărăția lui Dumnezeu și împărăția cezarului*, Humanitas, București 1998, p. 27.

de copilărie și de bătrânețe, în cursul anilor în care omul e complet distras sau atras de ceea ce face sau i se pare că face el. Dar «Dumnezeu e totul în toate».

2. Negarea apartenenței și consecințele sale

Omul – omul concret, eu, tu – nu exista, acum este, mâine nu va mai fi: deci depinde. Fie depinde de fluxul antecedentelor sale temporale, și e sclavul puterii, adică al celor care au mai mult spațiu pentru o posesie; fie depinde de ceea ce se află la originea fluxului lucrurilor, dincolo de ele, adică depinde de divin. Numai divinul poate salva, poate amplasa omul într-un loc demn.

Cu o sensibilitate extremă față de tărâmul pe care-l simțim comun, evreica Hannah Arendt afirmă: «Fără acțiune, fără capacitatea de a începe ceva nou și de a articula astfel noul început care intervine în lume odată cu nașterea fiecărei ființe umane, viața omului, încordată între naștere și moarte, ar fi cu adevărat condamnată fără nicio posibilitate de salvare [...]. Cu toate incertitudinile sale, acțiunea este ca un *memento* mereu prezent că oamenii, chiar dacă trebuie să moară, nu s-au născut ca să moară ci pentru a da început unui lucru nou. *Initium ut esset homo creatus est*, a spus Augustin. Odată cu crearea omului principiul de „a da început” a intrat în lume – ceea ce, evident, este doar un alt mod de a spune că odată cu crearea omului principiul libertății și-a făcut apariția pe pământ».¹² Omul devine om atunci când începe ceva; dar omul întotdeauna începe ceva, întotdeauna: creatura de-abia născută începe ceva, și evoluția acestui început se află în mâna lui Dumnezeu, e în mâna Celui căruia îi aparține omul.

Cultura modernă, fie ea de dreapta sau de stânga, care a exclus întreaga prezență recunoscută a valorii antice a lumii de dinainte, are, ca cel mai important punct educativ al său, abolirea trecutului, a precedentului, drept pentru care distrugerea valorii unei apartenențe. Valoarea de apartenență este înlocuită astfel – de către civilizația modernă, de cultura modernă – cu o libertate care este non-adeziune la ființă ca Mister, constituind astfel o sursă de *minciună*. De fapt, Isus spune că diavolul este «tatăl minciunii».

A nu adera la ființă înseamnă a ucide libertatea. Așadar, cultura modernă, afirmând omul ca măsură a tuturor lucrurilor, suprimă de fapt libertatea, sugrumă libertatea, fiindcă n-o lasă să fie, n-o poate lăsa să fie, n-o poate concepe sau deține decât ca minciună. «Pentru ce nu înțelegeți vorbirea Mea?», spune Isus. «Pentru că nu puteți asculta Cuvântul Meu. Voi aveți de tată pe diavolul și vreți să împliniți poftele tatălui vostru. El de la început a fost ucigaș și nu stă în adevăr, pentru că în el nu este adevăr. Ori de câte ori spune o minciună, vorbește din ale lui, căci este mincinos și tatăl minciunii.»¹³

Mai mult decât mincinos, omul culturii moderne este și violent: negația teoretică, dar mai ales practică, a apartenenței noastre la Dumnezeu e minciună, sursă de minciună și deci de *violență*, a unei violențe lungi precum timpul istoriei, în toate mediile și raporturile societății (deci inclusiv în familie, inclusiv în prietenii cele mai neîndoielnice, inclusiv cu cei care combat alături de noi, cu cei care colaborează cu noi în muncă). E violență orice raport care nu este conștiință a destinului, care nu este, deci, conștiință a apartenenței la ceva altceva.

Această violență ajunge până în punctul în care se poate numi «dreptate», în care legile tind să fie cele care rezolvă toate problemele omului în societate, ca și cum omul ar aparține cu totul societății în care se află. Dar sufletul, sau raportul cu Dumnezeu, nu e în afara locului în care omul

¹² H. Arendt, *Lavoro, opera, azione. Le forme della vita attiva* [Munca, opera, acțiunea. Formele vieții active, n. tr.], Ombre corte, Verona 1997, p. 70.

¹³ In 8,43-44.

stă cu corpul lui, mănâncă sau își primește prietenii, nu e în afara aceluia loc: sufletul nu e un alt lucru, și asta ar trebui să se spună despre toate lucrările omului, despre toate acțiunile omului, fiindcă preocuparea sa primară, sau cea mai mare, ar trebui să fie legătura cu Dumnezeu, raportul cu Dumnezeu.

Azi, în schimb, mulți, inclusiv preoți și teologi, tind să proslăvească «educația pentru legalitate» ca și cum ar fi valoarea fundamentală; și, în timp ce susțin astfel de lucruri, uită că legile omului sunt întotdeauna parțiale și întotdeauna judecate de legile lui Dumnezeu. E imposibil să izolezi justiția, privând-o astfel de toate aspectele, de toți factorii unei persoane care pot fi afectați de verdictul unui magistrat.

«Pentru că n-au împlinit poruncile Mele», spune Ezechiel, «și au lepădat învățăturile Mele [...], și și-au întors ochii spre idoli părinților lor [moșteneau greșelile părinților lor]. Atunci eu», spune Dumnezeu, «le-am dat și legi care nu erau bune și porunci prin care nu puteau să trăiască».¹⁴

Puterea societății, care se transformă inclusiv în legi, trebuie să poată fi judecată de o altă lege care e chiar legea apartenenței la Dumnezeu: totalizantă, fiindcă toate participările efemere la marea apartenență la Dumnezeu (inclusiv familia și societatea, Statul) pot exista numai în comparația pe care o au cu Eternul, cu legea eternă, cu legea lui Dumnezeu. Așadar, și dacă vor obține o condescendență surprinsă și mirată din partea cititorilor unui ziar, nu vor fi lăsați în pace de Dumnezeu. Poate chiar să intervină o schimbare pe care legea pare că o asigură, dar nu va fi adevărată, nu va fi morală, pentru că omul nu e un produs al societății, și aceasta nu e interpretabilă doar ca părere a Statului agitat în mod violent de către justiție, drept pentru care Statul se impune ca drept al puterii, aproape ca o divinitate.

Violență și sclavie. Lipsa identificării libertății cu apartenența, adică o libertate care nu e motivată de apartenență, e prevestitorul unor ample războaie.

«Nu-mi place justiția voastră rece; în ochii judecătorilor voștri sclipește mereu, pentru mine, călăul cu sabia lui rece ca gheața. Spuneți-mi: unde să găsec justiția, care e dragoste cu ochi clarvăzători? O, inventați-mi deci iubirea aceea ce ia asupra-și nu numai toate sentințele, ci și toate vinovățiile», spune Nietzsche, în mod ciudat, în *Așa grăit-a Zarathustra*.¹⁵

«E interesant faptul că», observă în mod inteligent tot Arendt, «tentativa de a salva natura umană cu prețul condiției umane ajunge într-un moment în care noi știm bine cu toții [...] tentativele de a modifica natura omului prin modificarea radicală a condițiilor tradiționale. Diferitele experimente, conduse de știința și politica modernă, pentru a „condiționa” omul, nu au alt scop decât transformarea naturii umane în numele societății.»¹⁶ Natura umană e identificată ca ordine, deci ca putere, de către societate.

«Nebunul se gândește: „Nu există Dumnezeu, Dumnezeu nu există».¹⁷ Această nebunie a devenit teoria lumii. Astfel, și noi plutim în derivă, putem ajunge în derivă, simțindu-ne copleșiți de un val în care sunt cu toții de acord, sau par să fie cu toții de acord. Dar așa ceva e o nebunie! Într-un Stat, într-adevăr, pot fi uciși toți cei care cred în Dumnezeu (așa cum au făcut cu creștinii de multe ori), dar El nu poate fi înlăturat, fiindcă e în structura însăși a conștiinței noastre și e unica sursă de autoconștiință, drept pentru care autoconștiința este o îmbogățire continuă, poate fi un eveniment continuu de descoperire spre adevăr, care nu devine niciodată obiectul capacității noastre de cuprindere.

¹⁴ Ez 20,24-25.

¹⁵ Cfr. F.W. Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*, Regia Autonomă a Imprimeriilor Imprimeria „Coresi”, București 1996, p. 173.

¹⁶ H. Arendt, *La lingua materna* [*Limba maternă*, n. tr.], Mimesis, Milano 2005, p. 77.

¹⁷ Cfr. Ps 14 (13),1; Ps 53 (52),2.

Problema e radicală, fiindcă sunt două lumi cele care se confruntă: una care acceptă apartenența la Dumnezeu și una care n-o acceptă. Cei care spun că nu acceptă, că refuză, ba mai mult, că nu simt cu urgență conceptul de apartenență pe care noi îl subliniem acum, repetă că omul este măsura tuturor lucrurilor. Dar dacă omul e măsura tuturor lucrurilor, uitând tragedia pe care toată civilizația noastră occidentală o suferă datorită afirmării sale incandescente și haotice, el nu poate fi descoperit decât ca negator al apartenenței; și această negare a apartenenței ca negare a lui Dumnezeu tinde să devină negarea apartenenței la tot restul (la o companie, la o istorie patrie, la o prietenie). Cu toate astea, omul măsură a tuturor lucrurilor, pentru a nega apartenența la Dumnezeu, nu poate scăpa de apartenența la preconcepții (care poată fi blocată numai la nivel declarativ), care, chiar dacă nu sunt conștientizate, îl fac pe om să acționeze în funcție de niște influențe non raționale.

Celor care evită apartenența de Dumnezeu le spunem că, fără aceasta, nu există nici istorie, nici tradiție (în schimb, dacă apartenența la Dumnezeu e recunoscută, e imposibil să nu se simtă progresul, ceea ce Dumnezeu a făcut să existe înainte de noi). Astfel, nu mai există dramaticitate a eului, întrucât nu există libertate. Și, într-adevăr, nu ne mai comparăm [confruntăm] cu nimicul, sau cu inutilitatea, sau cu o morală abstractă! Cum spunea Camus, «e nevoie să fi întâlnit mai întâi iubirea și apoi morala. Altminteri, e un chin!».¹⁸ Dar iubirea ce este? Iubirea nu poate fi decât o tentativă de posesie pentru propriile interese efemere sau o companie pe drum, în drum – în orice caz, fără nicio întârziere – care pleacă de la a dori destinul celui alt. «Înainte de a fi întâlnit o morală, trebuie să fi întâlnit o iubire»; adică, trebuie «restabilită morala printr-un tu».¹⁹ Aceste două afirmații ale lui Camus sunt foarte semnificative și corecte și se apropie de concepția noastră de morală creștină, fiindcă fără a spune «da», da lui Isus, Petru nu se află într-o moralitate liniștită: după moralitatea sa ar fi dispus să dea socoteală templului și contextului israelit.

Atunci, cine iese din apartenența la Dumnezeu e străin față de toți. Singur, definit în principal de parametri economici și comerciali, el trăiește o altă apartenență, aparentă, care nu există, care e unica poziție pentru a nega apartenența la Dumnezeu: e apartenența la lume, datorită căreia Isus a spus: «Nu mă rog pentru lume».²⁰

«Nimicul», mai spune Arendt, «devine un substitut complet pentru realitate, deoarece nimicul aduce alinare. Alinarea este, desigur, ireală; este doar psihologică, o liniștire a anxietății și a fricii.»²¹ «Atunci când omul e privat de toate mijloacele de interpretare a evenimentelor, e lăsat fără niciun sens al realității.»²² Un regim are acest efect.

Astfel, cum spune o expresie fină a lui Mario Luzi, «în omul modern solicitările și invitațiile memoriei nu mai coincid cu cele ale speranței, ci trăiesc în mod independent».²³ Omul e invitat la ceva care nu răspunde speranței sale, speranței pe care o are de fapt în el; face imediat lucruri care nu sunt sugerate de speranța lui, și, de aceea, e o înstrăinare care îi distruge pasul.

Aș vrea să mă îndrept spre completarea celor spuse, arătând caracteristica cea mai impunătoare prin care se traduce concepția creștină a apartenenței la Dumnezeu, a apartenenței la Misterul care face toate lucrurile: e ca o lumină care trebuie să lumineze toate relațiile, pentru ca relația să fie proporțională și trăită bine.

¹⁸ A. Camus, *Taccuini (ianuarie 1942-martie 1951)* [*Carnete (ianuarie 1942-martie 1951)*, n. tr.], vol II, Bompiani, Milano 1992, p. 217.

¹⁹ *Ibidem*, p. 82.

²⁰ In 17,9.

²¹ H. Arendt, *Viața minții*, <https://www.pdfdrive.com/via%C5%A3a-min%C5%A3ii-d175889806.html>, p. 182.

²² H. Arendt, *Ebraismo e modernità* [*Judaism și modernitate*, n. tr.], Feltrinelli, Milano 1993, p. 127.

²³ M. Luzi, *L'inferno e il limbo* [*Iadul și purgatoriul*, n. tr.], ilSaggiatore, Milano 1964, p. 17.

3. Istoricitatea apartenenței

Noi aparținem Misterului, îi aparținem lui Dumnezeu. Dar pe ce cale mergem spre El, spre Mister? Dacă recunoaștem în noi o apartenență la Mister, pe ce cale putem să-L întâmpinăm, pe ce cale putem să mergem spre El? În ce fel putem ști calea pe care El a trasat-o ca răspuns la această exigență de apartenență? Fiindcă o apartenență e alcătuită dintr-o propunere, dintr-o recunoaștere, dintr-o cedare a vieții noastre în fața acelei recunoașteri și în fața experienței directe a apartenenței cu punctul de sprijin indicat. A trasat oare Misterul vreun răspuns la această idee, la această exigență de apartenență? A trasat Misterul vreo cale? Noi îi aparținem Misterului; și, deci, pe ce cale ne vrea El? Cum se poate trăi această apartenență la Mister?

Apartenența la Dumnezeu presupune o *istoricitate*, ca factor esențial al acesteia; istoricitate înseamnă persoane, lucruri pe care le cunoaștem, pe care le putem atinge, vedea; înseamnă lucruri care sunt ale noastre și care, tocmai pentru că sunt ale noastre, pot fi manipulate. Apartenența la Dumnezeu, ca factor esențial al ei, presupune istoricitate: aceasta a fost și este genialitatea Creatorului, care a făcut să i se simtă stăpânirea într-un anumit fel. De asta se numește Domn: El este Domnul. Să ne amintim de acel moment în care Moise vorbea cu Dumnezeu pe munte, și Dumnezeu a trecut aproape de el, ascuns într-un nor proclamând: «Domnul, Domnul, Dumnezeu îndurător și milostiv...».²⁴

a) Alegerea unui popor

Evreii și societatea creștină îl afirmă clar pe Dumnezeu ca temelie a apartenenței fiecărui eu: o apartenență care este a oricărui om, chiar dacă nu e nici evreu, nici creștin. Dar există o diversitate radicală (chiar și între cele două: evreu și creștin).

Nu se poate vorbi despre apartenență la Dumnezeu fără a sesiza, a urma și a imita tot ceea ce a decis El să-i facă cunoscut omului, pentru că Dumnezeu se prezintă înăuntrul istoriei. Istoria este timpul și spațiul care navighează târând omul spre destinul său.

Toată istoria întregii lumi devine clară într-o tradiție care pornește de la un om al Mesopotamiei, Avram. Dumnezeu l-a ales ca să se facă cunoscut oamenilor și pentru a-i salva pe oamenii care navigau într-o uitare totală sau într-o afirmare a totalității conform unei măsuri proprii. Celelalte religii constituie o interpretare a omului despre Mister. În schimb alegerea lui Avram este primul moment în care putem primi o interpretare a raportului nostru cu Misterul concret concepută. «Dumnezeu», spune filosoful evreu Martin Buber, «vrea să pătrundă în lumea care e a sa, dar vrea s-o facă prin om: iată misterul existenței noastre, oportunitatea supraumană a speciei umane!»²⁵

Avram pleacă de pe pământul său ca urmare a încrederii sale totale în Dumnezeu. Acelui om Dumnezeu i se comunică pe sine și, în misteriozitatea prezenței Sale, în el, cu două mii de ani înainte de Cristos, face să apară capacitatea unui gând, generează intuiția unei legături cu El însuși care nu există în niciun alt colț al lumii. E atât de imposibil de gândit așa ceva, e atât de neconceput, încât e greu să găsești traducătorii potriviți. Avram a fost izvorul acestei idei de Dumnezeu, foarte pure, pe care toată istoria evreilor a avut-o.

Centrul acestui raport pe care Dumnezeu îl stabilește cu Avram și cu descendenții săi este *alegera*. Avram a fost stabilit, ales ca tată a unui curs nou, a unui popor nou.

Modalitatea de alegere, sau selecție, sau privilegiu, dezvăluie forma deosebită, implicată în evenimente de istorie reală, de a-i comunica omului ceea ce este Misterul. Misterul i se comunică

²⁴ Cfr. Ex 34,5-7.

²⁵ M. Buber, *Il cammino dell'uomo. Secondo l'insegnamento chassidico* [Drumul omului după învățătura hasidică, n. tr.], Edizioni Qiqajon - Comunità di Bose, Magnano (BI) 1990, p. 63-64.

omului pe care-l alege, poporului pe care-l privilegiază, revelând din Sine însuși ceea ce dorește. Libertatea lui Dumnezeu nu putem nici măcar să ne-o imaginăm, darămite s-o delimităm!

Procesul alegerii intră în istorie cu o mare pretenție, aceea de a fi învățătură maestră pentru întreaga lume. Din psalmi se vede că evreii, chiar și pe vremea lui Isus, aveau o pasiune și o dorință mistuitoare de a merge în misiune. Viața lor, viața grupurilor lor, era instrument misiunii conform căreia trebuiau să-l facă cunoscut lumii pe acest Dumnezeu, despre care moșteniseră o noțiune clară, mai ales ca forță totală, ca ceva imposibil de pătruns («Căile voastre nu sunt căile mele»)²⁶ și ca dreptate.

Procedeu alegerii ne învață că Dumnezeu se face cunoscut printr-o contingentă concretă în timp și spațiu (norocos e acel timp și acel spațiu în care intră Dumnezeu: nu există nimic mai frumos pe lume). Evreii numeau Templu acest loc în care Dumnezeu li se comunica oamenilor și îi judeca.

Nu există niciun popor pe lume care să fi avut un asemenea raport cu Dumnezeu. Celelalte popoare rămâneau impresionate, se inspirau pentru a sesiza în experiența lor ceea ce în raportul acela era deja clar. Așadar, citirea străvechiului, a ceea ce se naște în departare, la originea lucrurilor, îl poziționează pe omul evreu în centrul cosmosului în favoarea conștiinței umane. Conștiința umană a fost înveșmântată și îmbogățită de traducerea existențială, în act, a apartenenței la Dumnezeu, la Dumnezeul Templului, fiindcă modul de a concepe raportul dintre Dumnezeu și om în societatea ebraică era Templul: sfatul sau ajutorul, Dumnezeu îl dădea în Templu.

«Așa vorbește Domnul: „Stați în drumuri, uitați-vă și întrebați care sunt cărările cele vechi, care este calea cea bună: umblați pe ea, și veți găsi odihnă pentru sufletele voastre!”²⁷ Trecutul nu e «trecutul»; trecutul e formarea prezentului. «Aduceți-vă aminte», spune Moise spre sfârșitul zilelor sale «de zilele din trecut. Socotiți anii care au trecut din generație în generație. Întrebați-i pe părinții voștri și vă vor învăța, pe bătrânii voștri și vă vor spune.»²⁸ Însă toată cultura modernă simte apartenența ca pe un dușman, fiindcă «cei din vechime, anii care au trecut» sunt cuvinte care indică această proveniență misterioasă a ceea ce ne animă și care, știm bine, ne face să acționăm.

Acel popor depune un efort mai mare decât toate celelalte curente religioase, pentru că unitatea și sfințenia lui Dumnezeu, adică ale Misterului, «cad» pe ceea ce e de făcut în fiecare zi. Sufletul, conștiința percepe această intervenție a lui Dumnezeu, dar trupul îngreunează sufletul, trupul coruptibil frânează măreția sufletului («*et corpus quod corrumpitur aggravat animam*»)²⁹. Dar Dumnezeu, Dumnezeul biblic se impune. Unitatea și sfințenia lui Dumnezeu au legătură cu treburile de zi cu zi. «Ascultă, Israel! Domnul Dumnezeu nostru este singurul Domn. Să-l iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta! Să fie aceste cuvinte pe care ți le poruncesc astăzi în inima ta! Să le sădești în fiii tăi și să vorbești de ele când stai în casa ta, când mergi pe drum, când te culci și când te scoli! Să le legi ca un semn la mâini și să-ți fie ca un pandantiv între ochi! Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale!»³⁰. Asta pentru a arăta câte implică apartenența la Mister, asta presupune că Misterul pătrunde până în măduva oaselor noastre și în fibra corpului nostru și în tot ceea ce facem. Dumnezeu e totul în toate.

Decizia Misterului de a-și alege un popor ca intermediar pentru intrarea Sa în lume, ca operativitate și cunoaștere, e un risc căruia Misterul însuși i se abandonează pentru ca existența umană

²⁶ Is 55,8.

²⁷ Ier 6,16.

²⁸ Deut 32,7.

²⁹ Înț 9,15.

³⁰ Deut 6,4-9.

să aprofundeze și să maturizeze apartenența la El și pentru a asigura astfel conștiința durabilității faptului că poporul și individul îi aparțin Lui, în contingențele în cadrul cărora îi cuprinde.

În sfârșit, e ca și cum Misterul ar fi spus: «Vreau, vrem o recunoaștere din partea nimicului». Cum poate avea loc o recunoaștere din partea nimicului? Nimicul ce-ar fi trebuit să spună în fața Ființei? De fapt, chiar și modul nostru de a vorbi e pură imaginație! E ca și cum Trinitatea ar fi spus: «Hai să facem ceva prin care să putem fi recunoscuți». E ca și cum lui Dumnezeu i-ar fi făcut plăcere să spună: «Chiar și nimicul e obligat să ne audă și să ne aprobe. Nimicul trebuie să spună: „Eu sunt nimic, dar Tu ești”». Și cum putea Dumnezeu să procedeze astfel, cum putea să creadă așa ceva? A făcut omul, eul uman, care este libertate. Dar ce este libertatea? Libertatea este a recunoaște Ființa, a adera la Ființă. Așadar, a nu recunoaște Ființa «înghesuie» ființa pe care ne-a dat-o, o constrânge, o sugrumă, o slăbește; și, în mod prostesc apoi, de la această slăbire, de la aceste contradicții pe care Dumnezeu și viața i le pun în cale, omul găsește pretext pentru a filosofa și pentru a extrage multe consecințe: e ca și cum ar lua foc ceva în casa lui și, în loc să arunce apă pe foc, ar arunca apa în direcția opusă focului.

Decizia Misterului de a-și alege un popor este un «risc» în mâna căruia însuși Misterul se abandonează. Timpul care trece devine o înaintare a istoriei. Istoria e alcătuită din evenimente: Avram, Isac, Iacob. E un fluviu, e o realitate în mișcare care se naște din inițiativa Misterului, printr-un izvor istoric, Avram, prin niște izvoare istorice, conducătorii oamenilor lui de după el. E deci ceva impresionant ca Dumnezeu să folosească un popor și ca acesta să «pretindă» că a fost ales (chiar și noi am fost nevoiți să intitulăm volumul despre creștinism *La originea pretenției creștine*).³¹ Eveniment după eveniment se afirmă existența anumitor familii, a anumitor triburi, toate determinate de poziția originală a părintelui. Asemeni tribului precedent, stabileau o intensitate supremă de relații care se încărcău de semnificație. Toate acestea au avut ca fundament punctul cel mai cunoscut și mai măreț: Moise. Pe vremea lui Moise istoria era deja atât de supra-saturată de proprii factori, încât el a devenit cel mai mare conducător, cel mai mare maestru, evocator al legăturii cu Dumnezeu, al respectului și al iubirii cuvenite locului în care apartenența era rechemată și în care se găseau semnele prevestitoare și simptomele speranței de la care poporul plecase și pentru care acceptase drumul.

Alianța întruchipează, așadar, modalitatea supremă de raportare a omului la Dumnezeu, a raportului dintre omul ales și Dumnezeu (pentru ca omul ales să dea de știre despre asta întregii lumi: poporului său și, prin poporul său, întregii lumi). Această modalitate, începută odată cu poporul Bibliei, se desăvârșește, ca realizare finală, în poporul creștin. Drept pentru care, cine e ales de Dumnezeu, pentru a-i aparține lui Dumnezeu trebuie să-i aparțină acestui popor (de aceea ne-am numit și noi evrei). «„Eu sunt Dumnezeul cel Atotputernic: umblă în fața mea și fii integru! Voi pune alianța mea între mine și tine și te voi înmulți foarte mult”. Avram a căzut cu fața [la pământ] și Dumnezeu i-a vorbit.»³² Nicio altă istorie literară nu povestește lucruri mai dramatice decât acestea.

«Nu există niciun alt popor pe lume care să aibă un asemenea raport cu Dumnezeu. E un popor străvechi care-l cunoaște pe Dumnezeu de multă vreme! A experimentat marea lui bunătate și dreptatea sa implacabilă, adesea a păcătuit și a plătit scump, și știe că va putea fi pedepsit, dar nu abandonat», spune Joseph Roth în cartea sa *Ebri erranti [Evreii nomazi, n. tr.]*.³³

«Iată, eu [închei] alianța mea cu tine: vei fi tatăl unei mulțimi de popoare. [...] Te voi face rodnic nespun de mult; din tine voi face neamuri și regi vor ieși din tine. Voi pune alianța mea între

³¹ Cfr. L. Giussani, *La originea pretenției creștine*, Editura Meridiane, București 2002.

³² Gen 17,1-3.

³³ J. Roth, *Ebri erranti [Evreii nomazi, n. tr.]*, Adelphi, Milano 1995, p. 33.

mine și tine și sămânța ta după tine, din neam în neam: o alianță veșnică. Eu voi fi Dumnezeuul tău și al seminței tale după tine.»³⁴ «Dumnezeul tău...» Al tău! Tu ești al lui Dumnezeu, al Misterului, pentru că te-a făcut în întregime! Dumnezeu spune «Dumnezeul tău» cuiva pentru care Misterul e totul: vine de la Dumnezeu și este, deci, al lui Dumnezeu.

«Nu pentru că întreceti la număr pe toate celelalte popoare S-a alipit Domnul de voi și v-a ales, căci voi sunteți cel mai mic dintre toate popoarele. Ci pentru că Domnul vă iubește, pentru că a vrut să țină jurământul pe care l-a făcut părinților voștri.»³⁵ Această iubire și această fidelitate dăinuie în timp.

Cuvântul «Alianță» însemna promisiunea de fericire pentru fiecare și de izbândă finală a poporului Său în fața tuturor neamurilor. De aceea, Alianța (adică raportul dintre Dumnezeu cu alesul său) este definiția fascinantă a comportamentului pe care Dumnezeu îl are cu lumea creată: Dumnezeu vrea să-i salveze pe toți oamenii care erau destinați morții (pentru că aceasta e lectura pe care o dau toți oamenii despre consistența lor precară). Fără raport cu Dumnezeu, de fapt, omul se sfârșește.

Alianța arată, precizează, «cum» acel ceva căruia omul (și cosmosul) îi aparține, Dumnezeu Creatorul, îi stă alături. «Căci porunca aceasta pe care ți-o dau eu astăzi nu este prea înaltă pentru tine, nici prea departe de tine; nu este în cer, ca să zici: „Cine se va sui pentru noi în cer să ne-o aducă, să ne-o vestească și s-o împlinim?»; nici nu este dincolo de mare, ca să zici: „Cine va trece pentru noi dincolo de mare să ne-o aducă, să ne-o vestească și s-o împlinim?», ci este foarte aproape de tine, în gura ta și în inima ta, ca s-o îplinești».³⁶ Dintotdeauna acest fragment din Deuteronom a fost hrană și alinare.

Alianța presupune, așadar: 1) că toată umanitatea îi aparține misterului lui Dumnezeu, care intră în viața oamenilor acaparați de rău, pe care El vrea să-i salveze (răul este păcatul originar, în care cad oamenii creați de El, și pe care El dorește să-i salveze); 2) că modalitatea acestei salvări înseamnă a afirma tot mai mult valoarea lui Dumnezeu prin intermediul celor pe care El îi alege mai întâi, astfel încât să-și dea seama de El și deci să fie în lume misionari ai acestui lucru, pentru ca toți să-și dea seama de El. Acesta e adevăratul concept, complet, total, de apartenență. (Pentru că există și un numitor comun de apartenență; cineva aparține câinelui său: dacă în timpul nopții nu mai este nimeni altcineva acolo decât câinele și îl aude lătrând, depinde de el. Dar în acest caz e puțin diferit!) Nu există viață umană care să nu aibă acest motiv, care să nu aibă acest scop, care să nu trebuiască să deservească asta: a fi misionari ai lui Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu este Ființa, e totul, e Ființa din care toate lucrurile sunt alcătuite; și Ființa înseamnă pozitivitate, e în mod ultim pozitivă (așa cum e clar în mod definitiv în ideea sa de îndurare, despre care am vorbit cu alte ocazii).

b) *Isus din Nazaret*

În acest cel de-al doilea punct – după ce am făcut referire la ciudatul început și la ciudata concepție a poporului evreu ca loc potrivit prezenței lui Dumnezeu, în care raportul cu Dumnezeu putea fi trăit – îi aparține nașterea, într-un moment tipic al istoriei, a problemei „Mesia”, a Celui prin care Dumnezeu ar fi urmat să salveze omul. Profetii îl numeau Servul lui Dumnezeu.

În viața și în conștiința poporului evreu exista un gol: așteptarea modului în care Dumnezeu s-ar fi folosit de ei pentru a ajunge la ceilalți oameni. Răspunsul lui Dumnezeu a fost mai puternic decât cunoașterea pură a Dumnezeului și a evenimentului de neînțeles, teribil, a păcatului originar: vestea unui factor nou intră în istoria omului. Acestea sunt conținuturile conștiinței și ale așteptării destinate să fie comunicate întregii lumi.

³⁴ Gen 17,4.6-7.

³⁵ Deut 7,7-8.

³⁶ Deut 30,11-14.

Alianța rămâne modalitatea de neconceput pe care inima omului o are ca supremă cale pentru viața sa și pentru fidelitatea poporului față de Dumnezeu cel fidel: fidelitate a poporului care va împlini promisiunea făcută de Dumnezeu lui Avram și, în sfârșit, adusă lumii de către Mesia, adică de Cristos, Isus din Nazaret. Dumnezeu nu cere niciodată decât o nouă versiune a evenimentului inițial cu un orizont mai profund și mai vast.

Anii, mileniile trec și impresionant, în mijlocul întregului popor ales, câțiva mențin vie promisiunea făcută de Mister ca semnificație a vieții. Folosind în special conținuturile conștiinței profeților, ale înaintașilor și ale profeților, acest «rest» aderă și e șocat de faptul că un anumit șuvoi, un anumit *stream* semnaleză, ca moment al definiției a ceea ce Dumnezeu este pentru ei (adică «totul în toate»), o dată. La un moment dat iese la iveală o dată. Chiar și cu câteva sute de ani înainte de Cristos strămoșii și profeții spuneau asta: că ar fi urmat să vină trimisul lui Dumnezeu care va rezolva poporul; și printre evrei era un vis, corelat cu așteptarea lui Mesia, a triumfului politic pe care l-ar fi atins poporul evreu. Acel *stream* marchează, ca moment al definiției a ceea ce Dumnezeu este pentru ei, o dată, aproape de Ierusalimul lui Irod, și, de asemeni (în zvăcnirea vreunui profet), numele orașului în care ar fi apărut Mesia.

Toate astea nu putem să nu le aplicăm și în cazul nostru! Acum treizeci de ani, un creștin își putea exprima complet judecata despre lume, în funcție de destinul său, prin implicarea morală a conștiinței sale. Acum nu: suntem chemați să devenim conștienți de toate aspectele prin care Misterul dorește o recunoaștere, prin care demnitatea Sa divină să fie salvată de la uitare, corupție și înstrăinare, greșeli în care se află, împreună cu ceilalți oameni, și aleșii ca trib sau ca popor nou al lumii, excluși – așa li se părea lor – și pedepsiți pentru fărădelegile lor.

Sensul Misterului, al Infinitului devine, în istorie, o diversitate a modului de a se comporta. Îndurarea este cea care acționează cu dreptate asupra poporului și asupra Alianței (dreptatea este universul în care planul lui Dumnezeu este conceput ca fiind deja realizat în lume și recunoscut de către cei aleși). Dumnezeu nu poate să nu sprijine omul pe care l-a creat ca să aibă un «finit», o ființă finită căreia El să îi acorde părtășia și care să Îl recunoască Domn al propriului sine. Toată creația are valoare pentru această recunoaștere!

Întreaga rasă umană nu-l recunoaște pe Dumnezeu, trădându-se pe sine: chiar dacă Dumnezeu a făcut să iasă la iveală într-un «rest» intențiile Sale, modalitatea Sa de stăpânire. Poporul evreu face ca umanitatea să devină conștientă de faptul că există un rău enigmatic în inima omului. Păcatul originar continuă, dreptatea pare imposibilă, dar «restul lui Israel» nu poate privi seara acel frumos apus sau să se cufunde în răsăritul dimineții, decât așteptând, știind să aștepte.

La toată această urgență de așteptare, de dorință purificată și realmente devotată, Domnul Dumnezeu, Misterul, a răspuns în mod pozitiv: «Eu sunt cu voi». În timp ce ceilalți, așa cum am spus mai devreme, cedau ispitelor lumii, acestui popor Dumnezeu i-a dat un răspuns pozitiv: Cristos. Răspunsul lui Dumnezeu introduce în privirea omului o noutate, o mare pozitivitate, chiar dacă poporul, ca atare, nu-l recunoaște pe Cristos în Isus din Nazaret. Un «rest» de Israel își dă seama, însă, în ziua în care copilul i-a fost prezentat Tatălui la Templu: o ființă zămislită într-o femeie, o ființă perfect umană, care va crește și va înțelege ce anume a făcut Misterul în El și cu El. Apoi va crește și mai mare și va spune în fața tuturor: «Eu și Tatăl una suntem».³⁷

Dar prezența lui Isus, ca răspuns la îndelunga așteptare a poporului și a tuturor popoarelor, are o durată care acoperă întreaga istorie. Știm că așteptarea e așteptare a Mântuitorului și, deci, a propriei fericiri. Așteptarea oricărui om este așteptare a Mântuitorului. «Și Dumnezeu acesta,

---

³⁷ In 10,30.

dacă te emoționează, e datorită chipului său de om»,³⁸ spune Camus. Isus din Nazaret, căruia Tatăl i-a dat totul pe mână, se afirmă, în istorie, într-un Trup misterios, întrucât asimilează la sine toți aleșii, adică pe toți aceia pe care îi alege El prin Botez (El este cel care alege), îi face parte din trupul Său, afirmându-se ca atare acolo unde doi sau trei se adună pentru El: trupul lui Cristos trece prin acea circumstanță. Se numește noua și eterna Alianță această unitate în toate timpurile istoriei.

«Creștinul nu se definește în funcție de un nivel minim », spune Péguy, «ci prin comuniune. Un om nu e creștin pentru că a atins un anumit nivel moral, intelectual, eventual spiritual. Cineva e creștin pentru că „aparține” unui anumit neam ascendent [...], unui anumit neam spiritual și trupesc, temporal și etern, unui anumit *sânge*.»³⁹

---

³⁸ A. Camus, *Carnete*, Grupul Editorial RAO, București 2002, p. 122.

³⁹ Ch. Péguy, *Un nouveau théologien*, M. Fernand Laudet [Un nou teolog, M. Fernand Laudet n. tr.], «Cahiers de la Quinzaine» [«Caietele Chenzinei», n. tr.], n. 2, vol. XIII, 25 septembrie 1911, în *Charles Péguy. Oeuvres en prose complètes* [Charles Péguy. *Proza completă*, n. tr.], vol. III, Gallimard, Paris 1992, p. 573-574; traducerea noastră.

DACĂ CINEVA E ÎN CRISTOS, E O CREATURĂ NOUĂ

1. Evenimentul unei umanități diferite

Aș vrea să încep citindu-vă două fragmente din *Canzone dell'appartenenza* [*Cântecul apartenenței*, n. tr.] al lui Gaber, pe care mulți îl știu: «Apartenența / nu e o agregare întâmplătoare a unor persoane, / nu e consensul față de o aparentă agregare / apartenența, / ci înseamnă a-i avea pe alții înăuntrul tău». Dar cum se întâmplă acest lucru (asta mi se pare un miraj), să-i ai «pe alții înăuntrul tău»? Ultima frază a cântecului spune: «Aș fi sigur că mi-aș schimba viața / dacă aș putea începe / să spun noi».⁴⁰

Apartenența e sinteza atitudinii pe care omul trebuie s-o aibă față de Dumnezeu; și e o evidență naturală care permite crearea acestui punct de vedere, care devine apoi atât de util pentru memoria noastră. Dacă omul n-ar aparține la nimic, ar fi nimic. Apartenența presupune, în mod natural, cel puțin în mod natural, faptul că un eu, care nu exista, acum există. Dacă omul nu ar aparține la nimic, în autoconștiința sa imaginea nimicului ar sta în fața lui, sau în spatele lui, atunci când memoria e concentrată pe altceva, pentru o clipă sau pentru câteva clipe. Dacă nu ar exista conștiința unei apartenențe, el – dacă se gândește, dacă reflectează – s-ar afla în fața propriului nimic.

«Cine dorește Adevărul nu poate găsi pace în nihilismul pur», spunea, pe bună dreptate, Pavel Florenskij. «Fiindcă dacă rațiunea», continuă el, «nu participă la ființă, nici ființa nu participă la rațiune.»⁴¹ Actul cunoașterii nu e doar gnoseologic, ci și ontologic; nu e doar ideal, ci și real. Dacă rațiunea nu participă la ființă, dacă nu recunoaște că ceva, înaintea ei, i se impune, ba mai mult, dacă nu recunoaște că a fost creată pentru această întâlnire ulterioară, ulterioară unei conștiințe de sine, nu poate nici să înceapă să cunoască. Într-adevăr, sfântul Toma a subliniat foarte bine acest aspect, spunând că realul, întâlnirea cu realul, stârnește imediat eul și că eul e influențat și rechemat de real.

Apartenența la Dumnezeu este lucrul cel mai evident pe care un om conștient în mod natural trebuie să-l admită („trebuie” să-l admită: poate recunoaște!). Este lucrul cel mai evident această totalitate a apartenenței, care este tocmai apartenența la Dumnezeu: omul nu era, a fost creat de Dumnezeu, de un Altul, de ceva Altceva, la fel și cosmosul. Nimic din cosmos nu se face de la sine, există un «precedent» care-l cuprinde din adâncuri, dinăuntru, și construiește totul: «făcut de» și, deci, «aparținând la». Dumnezeu este Creatorul, creația este a Creatorului. Nu e o imagine, asta, care ar putea fi identificată cu înșfăcarea lucrurilor din partea noastră, cu posedarea raportului pe care noi pretindem să-l izolăm fiind singurul lucru care ne interesează pe lumea asta!

Așa cum am spus la sfârșitul acestei dimineți, apartenența la Dumnezeu se identifică cu apartenența totală, totalizantă față de un om, dacă Dumnezeu a devenit acel om. Dacă acel om a fost asimilat, apucat și asimilat de Dumnezeu, apartenența la Dumnezeu coincide cu apartenența la El. Nicio rațiune umană, chiar dacă acesteia ipoteza îi poate părea absurdă, nu-i poate interzice Infinitului să «comită» o limită.

Am vrea să vedem, acum, ce anume presupune a-i aparține lui Cristos în toată existența proprie («Dumnezeu e totul în toate» și atunci «Cristos e totul în toți»). Este evenimentul unei uma-

⁴⁰ G. Gaber, «Canzone dell'appartenenza» [*Cântecul apartenenței*, n. tr.], de pe albumul dublu *Un'idiozia conquistata a fatica*. Gaber 98-99 [O idioțenie cucerită cu greu. Gaber 98-99, n. tr.], © GIOM.

⁴¹ P.A. Florenskij, *Il cuore cherubico. Scritti teologici e mistici* [*Inima heruvimică. Texte teologice și mistice*, n. tr.], Piemme, Casale Monferrato (AL) 1999, p. 203-204.

nități diferite: în Cristos se află evenimentul unei umanități diferite, în Cristos noi ne naștem ca om nou, care e ceva diferit de ceilalți oameni. Acest eveniment are un loc în care îi este dat să iasă la iveală: Botezul, deoarece Botezul este actul prin care Cristos ia o viață, alege și selectează o viață. În Cristos noi ne naștem ca om nou, care e ceva diferit de ceilalți oameni, nou datorită botezului. Botezul, ca loc în care Misterul moare înăuntrul răutății umane și învie datorită forței divine pe care o are înăuntrul său, este locul în care apartenența la Dumnezeu obține de la Dumnezeu însuși o supra-natură, o natură mai mare.

Scrive sfântul Paul: «În Cristos, Tatăl ne-a ales înainte de întemeierea lumii, ca să fim sfinți și fără prihană înaintea Lui, după ce, în dragostea Lui, ne-a rânduit mai dinainte să fim înfiați prin Isus Cristos, după buna plăcere a voiei Sale»,⁴² a voinței lui Cristos, pentru că cel care alege e Cristos, e Dumnezeu în Isus din Nazaret. «Duhul lui Dumnezeu locuiește în adevăr în voi. Dacă n-are cineva Duhul lui Cristos, nu este al Lui».⁴³

Prin Botez, așadar, omului îi este dată posibilitatea să devină cu adevărat mare, să devină conștient de sine, o conștiință de sine care are drept rezultat anunțul unui raport, se materializează inclusiv în sufletul său ca veste a unui raport excepțional, excedent, care «ar fi excedent» față de propria capacitate. «Cine ne va putea vorbi vreodată de iubirea proprie lui Cristos față de om, iubire debordantă de pace?».⁴⁴ Însă omul cel nou s-a născut, a fost conceput și s-a născut, în mod diferit față de cel natural: primei nașteri i se adaugă o a doua naștere.

Acum, lucrul interesant, care încă mai e interesant, e că fiecare botezat are cu celălalt botezat o legătură impozantă, prin posibilitatea de a se manifesta ca unitate în fața oricărei diversități: aici unitatea e dată de faptul că fiecare botezat reverberează unitatea lui Dumnezeu ca mister. De aceea e un mister acest lucru, e misterios evenimentul.

Dacă Dumnezeu a devenit unul dintre noi ca să ne facă în stare să trăim bine, adică să trăim credința în Cristos, condiția e să-l primim pe Cristos și să conviețuim cu El, să participăm în mod intim la viața sa și deci la crucea și la învierea sa (și a participa în mod intim la viața sa are ca modalitate, în primul rând, liturgia Bisericii). Asta îl face pe om în stare să se împlinească în adâncul unei comuniuni (de aceea Gabor nu va găsi niciodată pe acea cale ceea ce zice la urmă: «Aș fi sigur că mi-aș schimba viața / dacă aș putea începe / să spun noi»; noi, în schimb, suntem «obligați», e definiția însăși a istoriei noastre). Dacă Dumnezeu a devenit unul dintre noi pentru a ne face în stare să existăm bine, adică să trăim credința în Cristos, condiția este să-l primim pe Cristos, să recunoaștem apartenența noastră la Cristos, și deci să conviețuim cu El, adică să participăm în mod intim la evenimentele vieții sale (prin memoria și liturgia Bisericii), pentru a-l privi pe celălalt om ca parte a propriului sine împlinită în profunzimea comuniunii: din adâncul ființelor noastre ontologic unite cu Misterul, comunicat în semnul sacramental, această comuniune se stabilește în semnul sacramental suprem care e Biserica.

«Dacă ar fi venit ca Dumnezeu», spune sfântul Augustin, «nu ar fi fost recunoscut. Dacă ar fi venit ca Dumnezeu, de fapt, nu ar fi venit pentru cei care erau incapabili de a-l vedea pe Dumnezeu. Ca Dumnezeu, nu se poate spune nici că a venit, nici că a plecat, deoarece, ca Dumnezeu, el e prezent peste tot, și nu poate fi conținut în niciun loc. Cum a venit în schimb? În umanitatea sa vizibilă».⁴⁵

Unul din Părinții originari ai istoriei Bisericii, sfântul Irineu de Lyon, afirmă: «Cuvântul lui Dumnezeu și-a stabilit locașul printre oameni și s-a făcut Fiu al omului pentru a-l obișnui pe om

⁴² Ef 1,4-6.

⁴³ Rom 8,9.

⁴⁴ Cfr. Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, XI, 5, 953 A.

⁴⁵ Sfântul Augustin, *Commento al Vangelo di San Giovanni* [Comentariu la evanghelia după sfântul Ioan, n. tr.] Omilia 2,4.

să-l primească pe Dumnezeu și pentru a-l obișnui pe Dumnezeu să-și aibă sălașul în om, după voința Misterului»,⁴⁶ a Tatălui.

Și sfântul Bernard spune: «Dumnezeu a venit în trup pentru a se revela și oamenilor care sunt de carne, și ca să fie recunoscută bunătatea sa manifestându-se în umanitate. Manifestându-se Dumnezeu în om, nu mai poate fi ascunsă bunătatea Sa. Ce dovadă mai bună a bunătății sale putea să dea dacă nu aceea de a-și asuma carnea mea? [...] Cât de mic s-a făcut întrupându-se, astfel s-a arătat măreț în bunătate; și îmi este cu atât mai drag cu cât s-a micit pentru mine».⁴⁷

Apartenența la Dumnezeu nu poate fi ca atare, dacă nu devine apartenență la Cristos. Poporul ales, oamenii chemați se pun în joc, cu toții se riscă în această apartenență la Cristos, la Dumnezeu făcut om, Dumnezeul care s-a ivit în istoria omului ca un om oarecare, care a fost ucis pentru popor și care a înviat din moarte, căruia Misterul i-a comunicat forța, adică Spiritul, i s-a comunicat pe sine, i-a comunicat puterea asupra oricărui lucru. De aceea spunem că sensul istoriei este Cristos, Isus din Nazaret.

Apartenența la Cristos e ceva care nu mai lasă eul înăuntrul său, închis, să fie îngrijorat și preocupat așa cum toți ceilalți sunt. E o Prezență motivul pentru care e făcut și pentru care face totul.

Omul ales de Dumnezeu, botezatul, nu mai poate sta înăuntrul său, și să fie preocupat și îngrijorat la fel ca ceilalți. Pentru o Prezență – pentru care a fost făcut și de care se simte făcut, e conștient că este făcut: prezența lui Cristos în Biserica sa – trăiește și face totul.

De aceea, sfântul Paul, primei Biserici din Corint, îi scrie: «Căci dragostea lui Cristos ne strânge, fiindcă socotim că, dacă Unul singur a murit pentru toți, toți deci au murit. Și El a murit pentru toți, pentru ca cei ce trăiesc să nu mai trăiască pentru ei înșiși, ci pentru Cel ce a murit și a înviat pentru ei».⁴⁸ Așa se tratau creștinii în acele începuturi, în acea primă răspândire. În Scrisoarea către Romani, în capitolul 14 spune: «În adevăr, niciunul din noi nu trăiește pentru sine și niciunul din noi nu moare pentru sine. Căci, dacă trăim, pentru Domnul trăim și, dacă murim, pentru Domnul murim. Deci, fie că trăim, fie că murim, noi suntem ai Domnului».⁴⁹ Și, în Scrisoarea către Galateni, detaliază: «Nu mai trăiesc eu, ci Cristos trăiește în mine. Și viața pe care o trăiesc acum în trup o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu, care m-a iubit și S-a dat pe Sine Însuși pentru mine».⁵⁰ Nicio posibilă închipuire umană n-ar fi putut ipoteza aceste lucruri.

Drept pentru care omul nou, da, într-adevăr este preocupat la fel ca toți ceilalți, dar preocuparea lui e diferită și ordonată în fața instrumentelor necesare pentru muncă, munca fiind apartenența trăită la Cristos, conștiința apartenenței trăite la Cristos.

În acest spirit, a muri pentru Cristos și a alăpta un copil e același lucru. «Căci noi suntem lucrarea Lui și am fost zidiți în Cristos Isus pentru faptele bune pe care le-a pregătit Dumnezeu mai dinainte ca să umblăm în ele.»⁵¹

În această posesiune a lui Dumnezeu, căreia omul recunoaște că-i aparține fiindcă totul îi vine de la El, Îl descoperă ca pe o chestiune istorică. Totul e așadar trăit de către cel ales ca dinamică a acestei apartenențe; deci, în poporul creștin, în mod ritualic alcătuit, totul devine evidență aproape scenică (nu există nimic care să rămână în afara jocului, nu există nimic care să nu fie util, nu există niciun raport care să diminueze statura sufletului și a inimii); totul devine o evidență aproape scenică, adică dramatică, și dramaticitatea caracterizează mereu poporul creștin. Totul e

⁴⁶ Irineu de Lyon, *Contro le eresie* [Împotriva ereziilor, n. tr.] III, 20,2.

⁴⁷ Sfântul Bernard de Clairvaux, *Discorso per l'Epifania* [Discurs pentru Epifanie, n. tr.], 1,2.

⁴⁸ 2Cor 5,14-15.

⁴⁹ Rom 14,7-8.

⁵⁰ Gal 2,20.

⁵¹ Ef 2,10.

lucrare a lui Cristos, prin dialogul cu Cristos și cu modul prezenței sale, cu cei care îi sunt alături sau cu cine e străin: dialog și răspuns.

Nu ne este nici rușine, și nici nu ezităm să spunem că suntem ființe diferite: avem un mod de a vedea și de a concepe acțiunea care este complet diferit de cel al celorlalți oameni.

Atunci când, în 30 mai, anul trecut, ne-am identificat viața cu recomandarea de a cerși, nevoia supremă pe care omul o are în conștiința cea mai vie de a-i aparține lui Cristos și lui Dumnezeu, am vorbit despre rugăciune ca expresie supremă a libertății noastre, pentru că rugăciunea este recunoașterea Ființei din care sunt alcătuite toate.⁵² Asta conferă o mare posibilitate de pozitivitate tuturor lucrurilor: tot, chiar și moartea. Strigătului disperat al păstorului Brand, din drama cu același nume semnată de Ibsen (de atâtea ori citat!) – «Răspunde-mi, o, Dumnezeule, în clipa în care moartea mă înghite: oare nu este îndeajuns toată voința unui om pentru a dobândi și numai o fărâmă de mântuire?» –,⁵³ îi răspunde umila pozitivitate a sfintei Tereza de Lisieux care scrie: «Atunci când împlinesc fapte de iubire, [...] doar Isus le înfăptuiește prin mine».⁵⁴ E fraza în care eul sfintei Tereza a Pruncului Isus recunoaște își valoarea prin afirmarea faptului că tot binele ei, toată capacitatea ei de a face bine, precum toată viața ei este a Domnului întrupat, mort și înviat pentru noi. «Atunci când împlinesc fapte de iubire, [...] doar Isus le înfăptuiește prin mine».

2. Scopul apartenenței

Pentru ce anume e generată această creatură nouă? Pentru ce anume a intervenit Dumnezeu și intervine în lume pentru a realiza această creatură nouă? Să analizăm așadar scopul apartenenței.

Primul lucru pe care l-am văzut azi este că apartenența la Dumnezeu trebuie să devină apartenență la Cristos și că odată cu acest lucru intră în lume un om nou, o creatură diferită (atunci când, în primii ani de seminar, auzeam aceste cuvinte, «om nou», nu le înțelegeam și nu le-am înțeles bine nici măcar când am terminat seminarul; urma să le înțeleg după, timpul e prețios ca instrument al lui Dumnezeu).

a) Pentru gloria Tatălui

Creatura nouă e generată pentru ca misteriosul plan al Tatălui, prin Cristos, prin devotamentul său necondiționat față de Tatăl, să se îplinească. Cristos, prin devotamentul său necondiționat față de Mister însuși, mă schimbă și pe mine alături de toată mulțimea imensă de oameni, care, după planul misterios al lui Dumnezeu, se înghesuie să intre în șuvoiul ale cărui ape sunt istoria mântuirii, pentru ca tot ceea ce s-a revelat prin evreul din Nazaret să intre în marea lui Cristos: astfel încât să se îplinească misterul Tatălui în mine, și deci, în lume. Este motivul pentru care Tatăl a creat omul, fiindcă a dorit să fie recunoscut de nimic, de neant. Această gratuitate absolută – în care se plasează acțiunea ființei conștiente, adică o creatură care recunoaște că numai Dumnezeu este – a găsit astfel o modalitate posibilă pentru a multiplica la nesfârșit această întâlnire paradoxală.

Primul cuvânt care poate fi menționat ca scop al necesității de a trăi conștiința apartenenței este acesta: mărirea Tatălui, în care devine clar raportul dintre Ființă și nimic, dintre Dumnezeu și creatură (subliniind mereu că eul este autoconștiința întregului cosmos, a creației).

⁵² Se face aici referire la întâlnirea Sfântului Părinte Ioan Paul al II-lea cu mișcările ecleziale și cu noile comunități. Piața Sfântul Petru, Roma, 30 mai 1998. Cfr. L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generând urme în istoria lumii*, op. cit., p. 7-10.

⁵³ Cfr. H. Ibsen, *Pretendenții la coroană. Brand. Peer Gynt*, Editura Pentru Literatură Universală, București 1966, p. 464.

⁵⁴ Sfânta Tereza a Pruncului Isus și a Sfintei Fețe, *Istoria unui suflet. Manuscrise autobiografice*, Pauline, București 1998, p. 230.

Misterul a creat în mod misterios, a dorit un dialog cu neantul, cu cerșetorul. Noi suntem nimic. Misterul a creat în mod misterios, a dorit un dialog cu nimicul, datorită acelei inimaginabile unități, pe care nouă ne e imposibil s-o definim, dintre voința lui Dumnezeu, care îl întreabă pe om: «Cine sunt eu pentru tine?», și omul care îi spune: «Tu ești totul», sau: «Nu te recunosc, nu știu cine ești. Eu sunt liber». Doar prima expresie este corectă, e adevărată, nu e minciună. De asta, spuneam noi în piața Sfântul Petru în data de 30 mai, omul adevărat este cerșetorul.

Misterul a creat în mod misterios, a dorit un dialog cu nimicul, cu cerșetorul, pentru mărirea Sa – pentru gloria lui Dumnezeu. Sunt lucruri ale cărei facturi, importanțe, măreții le intuim dar nu înțelegem cum au ele loc. Acest «cum» va fi clarificat în veșnicie; pentru moment începe să fie cel puțin titlul unei probleme ai cărei factori se lămuresc.

b) *Un popor nou*

Acest cerșetor, omul botezat, nu a rămas de unul singur, ci a devenit «*quasi arena in litore maris*»,⁵⁵ a devenit un popor, «o entitate etnică *sui generis*», spune Paul al VI-lea al nostru.⁵⁶ Acest popor e creat de unii oameni care se exprimă și se dilată spre mulți alții pe care li-i dă Dumnezeu; un popor, deci, care e creat și condus de Dumnezeu prin unii pe care Dumnezeu îi lasă să se exprime cu o forță dilatatoare.

Acest popor, în apogeul său, e semn sacramental al prezenței lui Cristos (semn sacramental înseamnă că semnul nu doar că se identifică în spațiu cu Misterul, ci că acel conținut al cărui semn este se realizează, e realizat). De aceea are un aspect sensibil, vizibil, tangibil, similar cu cel pe care Dumnezeu l-a făcut prin întrupare, întrupându-se. Dacă nu e o realitate întrupată, nu e locul în care Dumnezeu acționează sub formă de Cristos. Umanitatea lui Isus din Nazaret, care a fost chemată să participe la misterul naturii divine, se propagă, ca să aibă loc modalitatea pe care Tatăl a stabilit-o, printr-o realitate sensibilă, vizibilă și tangibilă: un popor, care are o latură inteligentă și afectivă. Este Corpul mistic al lui Cristos, adică Trupul tangibil al lui Cristos în care invizibila divinitate cuprinde zone pe care Tatăl i le dă Fiului. Această invazie generează oameni cu o mentalitate nouă și cu o fecunditate nouă.

«Acel har care a transformat Biserica în Trupul lui Cristos, să facă în așa fel încât toate membrele carității [adică ale iubirii, toate membrele locului în care Dumnezeu a demonstrat că-i iubește pe oameni] să rămână compacte și să persevereze în unitatea Corpului. Fie ca aceasta să fie rugăciunea noastră»,⁵⁷ spunea sfântul Fulgentius de Ruspe.

Noi, creștinii, ne avem originea în Biserică, loc al lui Cristos azi, al liberei inițiative a Spiritului lui Cristos care face ca apartenența la El să fie înflăcărată, înțeleasă și dorită. Condiția istorică pentru ca acest pas să se întâmple (condiția «istorică», «de facto») este *carisma*. Carisma este o intervenție a Spiritului lui Cristos pentru ca apartenența la Cristos în lume să crească: e un dat al istoriei în care ne naștem, în care Spiritul ne surprinde, contextul în care Tatăl ne-a pus. Planul Misterului dătător de viață, al Tatălui, ne-a pus într-un anume curs, pe o anumită cale înăuntrul Bisericii, ne-a introdus în faptul lui Cristos, ne-a făcut părtași făcându-ne ai săi la nivel de cunoaștere și afecțiune. Carisma rămâne, astfel, caritatea pe care Cristos o are față de noi făcându-ne ai săi: ai săi la nivel de cunoaștere și de afecțiune, adică la nivel de mentalitate și ca mod de a aborda și realiza afectivitatea umană.

Noutatea rezidă, deci, în a înțelege în cel fel Cristos, Spiritul lui Cristos, urmărește să împlinească în noi o *mentalitate diferită*, un mod de a vedea, dar și de a judeca și de a trage niște con-

⁵⁵ Gen 22,17.

⁵⁶ Paul al VI-lea, *La proiezione dell'Anno Santo nell'avvenire della Chiesa* [Proiectarea Anului cel Sfânt în viitorul Bisericii, n. tr.], 23 iulie 1975, în «L'Osservatore Romano», 25 iulie 1975, p. 1.

⁵⁷ Sfântul Fulgentius de Ruspe, *Ad Monimum libri III*, II, 11-12.

cluzii din această judecată, un mod de cunoaștere, în sensul deplin al cuvântului, diferit și nou, și un *mod de afecțiune*, în sensul cel mai larg al termenului, care să permită o cunoaștere clară și adevărată a raportului nostru cu fiecare lucru, dar, mai ales, care să ne permită să ne mișcăm diferit, care să-i permită naturii înseși a iubirii naturale un mod diferit de a vibra.

Noi, creștinii, ne avem originea în Biserică, loc al lui Cristos azi, al liberei inițiative a Spiritului lui Cristos care face ca apartenența la El să fie înflăcărată, înțeleasă și dorită. Acest lucru indică o îndatorire, o lege ultimă a conștiinței noastre, care ajunge la tot cercul orizontului omului.

c) Pentru gloria umană a lui Cristos

Scopul tuturor acestor lucruri, scopul pentru care omul cel nou a intrat în lume, este gloria umană a lui Cristos. Intrarea neașteptată a lui Cristos în realitate este inatacabilă din punct de vedere uman, dar, creând un context fizic precum un corp – în individ și în grup, în comunitate – este fizic posibil de persecutat, tocmai datorită adevărului și iubirii pe care Cristos o stârnește, datorită forței de adevăr, a măreției și a fidelității iubirii pe care o trezește Cristos.

Ceea ce s-a întâmplat deja, se poate, de fapt, întâmpla din nou, așa cum zice Eliot când vorbește despre necesitatea ca creștinii să creeze altarul, să construiască altarul pe care dușmanii îl vor distruge; acestei distrugerii îi va urma un alt timp de zidire. Atâta timp cât Dumnezeu va voi, această alternativă va exista.⁵⁸

De aceea, creștinului – și asta e important ca criteriu mental și calitate adevărată a iubirii – îi este imposibil să prindă gustul hegemoniei, al preluării puterii, fiindcă acestea sunt ale lui Dumnezeu, Dumnezeu ne-o demonstrează.

În orice moment al evoluției acestui Corp e posibilă persecuția, dar și o asceză a umanității, care să devină, astfel, plină de percepția prezenței lui Cristos, de miracol ca schimbare morală și de angajament estetic. Alături de adevărul recunoscut de inteligență, această umanitate poate da naștere unei societăți noi, care poate accede la un asemenea nivel încât acesta să se dovedească imposibil de înțeles în mod firesc de către om și măsura sa. E o societate care poate părea sacramentală în istorie din multe puncte de vedere, cum este cea medievală, într-o anumită perioadă a istoriei medievale.

Sensul ultim al cosmosului (în care se află cuprinsă această istorie umană), care «are loc» de-a lungul întregului parcurs de viață al acestui popor – care începe cu Andrei și Ioan și merge până la Fiul Omului care va veni la sfârșitul veacurilor –, este Isus din Nazaret, în ale cărui mâini Tatăl încredințează totul.⁵⁹ Tatăl este cel care alege poporul, recunoaște sfințenia sa în cel care recunoaște împlinirea alianței sale, în cel care vede că trăiește intens apartenența la El (cum, de exemplu, au fost Ana și Simeon, printre resturile lui Israel, Maria și Iosif ...). Dar cum însă Tatăl i-a dat Fiului totul pe mână, originea vocației individului, începutul poporului Bisericii și împlinirea acestuia e un om, Isus din Nazaret, prezență a Ființei alături de mine, prezență a Misterului, a lui Dumnezeu. E o realitate începută în urmă cu două mii de ani. De aceea viața creștinului este memorie, ca dinamică, și e certitudine, adică speranță, în promisiunile pe care Isus le introduce, astfel încât să fie împlinite în fiecare om pe care El l-a chemat. Mă gândesc mereu la asta atunci când, în *Angelus*, se spune acea rugăciune frumoasă, în care îl rugăm pe Dumnezeu ca noi, care prin vestirea îngerului am aflat de întruparea sa, de moartea și învierea sa, să fim făcuți părtași la gloria lui Cristos. Gloria acțiunilor noastre, adică formarea principiului pentru care cineva trăiește, a Prezenței căreia îi suntem dedicați, se află într-un om, Isus din Nazaret, pentru asta numit Cristos, ca Mesia pe care îl așteptau evreii: și, în schimb, pentru a salva poporul, l-au ucis.

⁵⁸ Cfr. T.S. Eliot, «Coro VI» [«Corul VI», n. tr.], în Id., *Cori da „La Rocca”*, op. cit., p. 87-89.

⁵⁹ Cfr. In 17,1-10; Cfr. Mt 11,27; Lc 10,22; In 16,15.

Acest eu nou cunoaște în mod diferit, se atașează pozitiv de toate ființele, cu o limită (limita impusă de creație, adică în conformitate cu natura lor originară), în tot ceea ce face în funcție de planul lui Dumnezeu, adică al lui Cristos.

Pentru un creștin e nevoie așadar să-l iubească pe Cristos. Pentru creștinul conștient, care acceptă toate împrejurările inevitabile ale vieții sale ca expresie a apartenenței la Mister, la Dumnezeu, expresie a conștientizării acestei apartenențe, trebuie ca totul să se reconducă și să se nască, să izvorască, din iubirea pentru Cristos. Atunci, iubirea pentru Cristos caracterizează dinamica tuturor raporturilor cu toate lucrurile, cu toate persoanele, este criteriul și măsura a toate, finele oricărei acțiuni: iubirea pentru Cristos are ca rezultat abordarea tuturor lucrurilor conform mentalității lui Cristos, asumarea mentalității lui Cristos, acționarea conform mentalității lui Cristos.

Există probleme, succint expuse, care constituie factorii fundamentali ai vieții sociale, ai vieții umane în societate: munca, problema iubirii (satisfacerea problemei afective), dreptatea. Cele trei cuvinte prin care am încercat să identificăm întreaga fervoare, capacitatea de activitate, toată implicarea libertății umane – munca, afecțiunea sau problema afectivă, dreptatea –, sunt teme care deja într-o oarecare măsură au fost atinse și ale căror elaborări le cunoaștem deja; dar, sper, vor fi aprofundate în viața comunităților noastre.

d) *Trecerea la semnificația ultimă: credință, speranță, caritate*

O ultimă observație. Am spus că e nevoie să-l iubim pe Cristos în toate circumstanțele inevitabile ale vieții noastre, în specificul dinamicii sale și în specificul afectivității sale. Astfel e concepută extrema trecere de la conștientizarea apartenenței la semnificația ființei, a cosmosului și a întregii istorii, care este Judecata din urmă. Nimeni nu știe care va fi ziua acestei Judecăți, numai Tatăl o știe, Misterul ca origine. Tatăl este cel care stabilește planul misterios, în care istoria poporului creștin cunoaște vremuri bune și rele, asemeni fluxului istoriei poporului evreu. Acesta este, sau trebuie să fie, un principiu foarte evident în viața unui creștin.

Diferența cea mai evidentă dintre omul creștin ca mentalitate (cu alte cuvinte ca inteligență și afecțiune, fiindcă o caracteristică a concepției creștine, a mentalității creștine, este aceea de a indica legătura profundă, originară, dintre a cunoaște și a iubi; drept pentru care noi spunem, obișnuim să spunem că iubirea împărtășită, și deci o prietenie, poate izvorî numai dintr-o judecată: iubirea care nu derivă din judecată nu e umană), diferența cea mai evidentă dintre omul creștin, ca mentalitate, ca inteligență și iubire adică, și cel care nu-i aparține lui Cristos este faptul că creștinul trăiește împrejurările existenței și ale istoriei pornind de la o certitudine pozitivă asupra tuturor lucrurilor: e imposibil de menținut această poziție, ea poate fi menținută numai în evenimentul creștin.

Să ne gândim, de exemplu, la niște părinți care își pierd fiul, sau la o comunitate creștină inițial entuziastă, care apoi devine amorfă, așa cum deja sunt descrise unele dintre ele de sfântul Ioan în Apocalipsă («Știu faptele tale: că nu ești nici rece, nici în clocot. O, dacă ai fi rece sau în clocot! Dar, fiindcă ești căldicel, nici rece, nici în clocot, am să te vărs din gura Mea. Pentru că zici: „Sunt bogat, m-am îmbogățit și nu duc lipsă de nimic”, și nu știi că ești ticălos, nenorocit, sărac, orb și gol.»)⁶⁰

Să ne gândim la familiile noastre, la individ în parte, când se întâmplă ceva grav în viața lui; se gândea mereu că pentru un credincios viața nu poate prezenta contradicții atât de dure, dar acum, în încercare, individul tinde să-și afirme speranța. A accepta cu inteligență chiar și încercările pe care Dumnezeu le trimite și a înțelege că Domnul ne trimite această încercare pentru ca atașamentul față de El, afecțiunea față de El să crească aduce întotdeauna o intensificare a sfințeniei, o majorare a conștientizării propriei apartenențe.

---

⁶⁰ Ap 3,15-17.

Dacă dispăre această capacitate de speranță, atunci și anumite experiențe din Biserică încearcă să-și salveze un loc în lume, adoptând ca sursă de demnitate și de respect criteriile acesteia (opusul a toate acestea rezidă în faptul că un om creștin încearcă să-și afirme speranța în lume). Acesta ar fi simptomul unei apartenențe la Cristos care se risipește, și pentru ea răsună dramatica întrebare a lui Cristos cu privire la acea zi și la acea clipă pe care nici Fiul nu le cunoaște: «Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi El credință pe pământ?».⁶¹

Acesta este testul principal al credinței! Credința în Cristos înseamnă a-l recunoaște pe Cristos prezent, temelie a speranței noastre: în orice situație, chiar și în fața morții. Așa e concepută extrema trecere la semnificația existenței cosmosului și a întregii istorii, care e Judecata finală: extrema trecere la semnificație, adică extremul răspuns la toată problema apartenenței. Și a ajunge la acest nivel, la recunoașterea scopului ultim al apartenenței, e un premiu, e un premiu care verifică și confirmă, confirmă și verifică marea valoare a apartenenței în calitate de cuvânt care ne face mai maturi la nivel de suflet.

A fi creștin înseamnă a-i aparține lui Cristos, la «cum»-ul prin care persoana lui Cristos i s-a arătat omului. Figura lui Cristos se exprimă, se dilată în istoria unui popor. Apartenența noastră la Cristos coincide, așadar, cu apartenența la poporul lui Cristos, la Biserica lui Dumnezeu. Și modul nostru de a trăi Biserica lui Dumnezeu este carisma.

Sfântul Paul le spunea primilor creștini din Tesalonic: «Fiindcă Dumnezeu nu ne-a rânduit pentru mânia sa, ci ca să căpătăm mântuirea prin Domnul nostru Isus Cristos, care a murit pentru noi, pentru ca, fie că veghem, fie că dormim, să trăim împreună cu El. De aceea, mângâiați-vă și întăriți-vă unii pe alții, cum și faceți în adevăr. [...] Bucurați-vă întotdeauna. Rugați-vă neîncetat. Mulțumiți lui Dumnezeu pentru toate lucrurile, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, în Cristos Isus, cu privire la voi. Nu stingeți Duhul. Nu disprețuiți prorociile. Ci cercetați toate lucrurile și păstrați ce este bun».⁶² Aceasta e descoperirea culturii creștine. În micul grup de Gioventù studentesca [Tineri de liceu, n. tr.] de la început, definiția culturii pe care am dat-o imediat a fost acest text al sfântului Paul: «Nu disprețuiți prorociile. Ci cercetați toate lucrurile și păstrați ce este bun [ce este de valoare, n. tr.]». Dar de ce să comparăm fiecare lucru cu această întâlnire, astfel încât valoarea să fie un cuvânt ce-i poate fi aplicat lucrului respectiv? Aceasta este eterna descoperire care se naște din a-i aparține lui Cristos, din apartenența la Cristos: o afectivitate față de toate lucrurile.

Acea pozitivitate la care se făcea aluzie mai devreme este afectivitate pentru toate lucrurile, o participare, adică, la *caritas*, la gratuitatea prin care Dumnezeu a privit totul și a creat totul și face totul pentru creatura sa.

O altă rugăciune a Bisericii din sâmbăta celei de-a V-a săptămâni a Postului Mare spune: «Dumnezeule milostiv și fidel, care crezi existența omului și o reînnoiești [culminând cu existența lui Avram, care se dezvoltă, și se dezvoltă în istoria poporului evreu; Dumnezeu aștepta momentul răspunsului său total la fidelitatea care era în sânul poporului său, epoca în care a venit Cristos: Dumnezeu a devenit om, Cristos a venit, aceasta este reînnoirea omului, a existenței omului], privește cu bunăvoință la poporul pe care ți l-ai ales și cheamă fără să obosești vreodată la alianța ta, noi generații, pentru ca, așa cum ai promis, să se bucure de primirea darului acelei demnități de fii ai lui Dumnezeu care depășește, trece dincolo de orice speranță, depășește posibilitatea însăși a naturii lor».⁶³

⁶¹ Lc 18,8.

⁶² 1Ts 5,9-11.16-21.

⁶³ «Începutul adunării liturgice», sâmbăta celei de-a V-a săptămâni din Postul Mare «*In traditione symboli*», în *Misalul ambrozian cotidian. Timpul Adventului, Postului Mare, Paști*, vol. I.

Și această rugăciune a Bisericii e chiar o sinteză a ceea ce creștinul trebuie să aibă în termeni de conținut al autoconștiinței și ca direcții de aprofundare, în termeni de cunoaștere a celor întâmplate și de adeziune afectivă la Cristos. Pentru că, dacă problema omului e iubirea pentru Tatăl, iubirea pentru Mister, problema omului creștin devine iubirea pentru Cristos. Dar iubirea pentru Cristos este modul prin care Misterul a dorit să educe umanitatea: așadar prin ceea ce noi am atins, prin ceea ce noi atingem, fiindcă iubirea pentru Isus este o iubire conștientă, o afectivitate mare pentru corpul Său, și iubirea pentru corpul Său, afectivitatea față de corpul Său este viața comunităților noastre.

Întâlnire de întrebări, discuții și sinteză

Giancarlo Cesana: Aseară am desfășurat tradiționala muncă de reluare a lecției în hoteluri; anul acesta grupurile s-au străduit cu adevărat să sintetizeze într-o singură întrebare discuțiile avute. O primă observație: aproape toate întrebările primite s-au referit la prima lecție; asta înseamnă că cea de-a doua lecție trebuie să fie citită și reluată cu multă atenție, având în vedere centralitatea și sintetismul ei. Prima întrebare este: din ce motiv, anul acesta, s-a favorizat termenul «apartenență», după insistența de anul trecut asupra cuvântului «cunoaștere»?

Luigi Giussani: S-a insistat asupra termenului «apartenență» deoarece conținutul cunoașterii e în primul rând cultivat și înclinat spre exprimare, comunicat adică, de un criteriu, care se numește și mentalitate, proprie aceluia lucru căruia cineva îi aparține. Fie că suntem conștienți sau nu de asta, modul în care noi simțim, vedem, judecăm, provine din acel ceva căruia îi aparținem. De asta nu construim creștinismul, nu ne putem numi creștini, dacă, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu încercăm să privim lucrurile, toate lucrurile – din viața proprie, dar și a lumii, așa cum sunt urgențele teribile din zilele astea – și, rugându-ne lui Dumnezeu, nu devenim capabili să răspundem cu un criteriu pe care l-am primit din Biserica de care aparținem.

Stefano Alberto (Don Pino): Aceasta e o întrebare care a revenit de multe ori: «Se poate explica mai bine raportul dintre apartenență și libertate?». Deoarece, conform mentalității comune – așa au scris prietenii dintr-un hotel –, apartenența, «a fi al», e considerată o negare a libertății. În timp ce tu ai vorbit despre libertate ca factor esențial și primă consecință a apartenenței. Și apoi: «De ce există o rebeliune față de conceperea eului ca aparținând?».

Giussani: Dacă apartenența înseamnă a depinde, a fi fost creați, conștiința de a fi încă creați, încontinuu creați de Creator, de Dumnezeu, de Misterul lui Dumnezeu, ce anume am primit de la Misterul lui Dumnezeu? Totul! Și deci chiar și ceea ce s-ar putea numi «libertate». Astfel, apartenența este sursa libertății. Asta se poate realiza mai mult sau mai puțin; dar să se realizeze mai mult sau mai puțin depinde nu numai de libertate, ci și de un alt factor, care este voința Misterului, misterioasa voință a lui Dumnezeu. Oricum, mi se pare exhaustiv să vă spun că, dacă apartenența indică factorul care ne-a dat și ne dă existența, energia care constituie în noi o atitudine de libertate o primim de la apartenență. Libertatea, de fapt, nu se creează de la sine însăși.

Cesana: Dar, dacă e așa, de ce ne revoltă atât de mult?

Giussani: Ne revoltă atât de mult în primul rând pentru că nu cunoaștem termenii problemei, nu se cunoaște ce este libertatea, nu am meditat niciodată la asta. Cuvântul, însă, e folosit de toți, pentru că e un cuvânt care izvorăște din experiența noastră (toate lucrurile care sunt interesante pentru om trebuie să fie sesizate în experiența pe care o trăiește omul). Și toți îl folosesc în funcție de curente de gândire sau de interes sau de putere. Dar, „scrutând” interpretarea cuvântului și mergând la esența sa, mie mi se pare că libertatea este (așa cum am spus acum doi ani) a-l recunoaște pe Cel care ne dă existența, pe Cel care ne face, pe Cel care ne creează, și tot ceea ce colaborează sincer și activ, care e luat de la Dumnezeu ca instrument pentru a realiza ideile sale despre viața noastră, imaginile sale despre existența noastră. Ca să fim exhaustivi, asta ne constrânge să spunem: libertatea înseamnă a recunoaște că

Dumnezeu e totul în toate, aproape că Dumnezeu ar fi făcut lumea și creația pentru a sfida nimicul, pentru a sfida neantul (acestea sunt moduri de a spune, dar nu știu să găsesc altele mai bune pentru a vă face să înțelegeți ce este libertatea, ce este creația), aproape că Dumnezeu ar fi vrut ca creatura să fie o realitate care să recunoască că El e totul, precum ecoul unei glorii care e internă Misterului.

Ultimul aspect al întrebării puse este despre motivul pentru care omul se revoltă. E aproape ridicol să ne întrebăm așa ceva, fiindcă noi nu atingem, nu putem epuiza Misterul, raportul dintre Mister și creatură. În mod ultim, după părerea mea, e imposibil ca noi să spunem motivul pentru care cineva refuză cea mai mare evidență care există. Acest lucru devine și mai urgent și mai izbitor pentru că atunci când ne gândim la demon (*daimon*), îngerul rebel, care nu degeaba poate fi definit ca unul care nu recunoaște că este creat de un Altul («Nu, nu Te recunosc, nu Tu mi-ai dat existența»), nouă ni se pare ca o negare, o minciună care se dovedește a fi negare. Este un aspect al acestei situații care rămâne complet învăluită în mister; cu alte cuvinte libertatea nu poate fi definită. Revolta nu poate fi explicată; e explicabilă doar ca o tăcere sumbră față de sine însuși, în fața ultimei uși care e aceea de a se simți creat, de a se simți făcut: «Nu Te recunosc». Dar nimic nu poate elimina ceea ce există înainte, și anume că Dumnezeu e totul în toate; Ființa e totul în toate ființele.

Cesana: Cum se poate evita ispita hegemoniei în responsabilitatea istorică pe care o au creștinii?

Giussani: Poate fi evitată hegemonia ca motiv al propriei implicări, atunci când implicarea e lipsită de setea de reușită care derivă din amorul propriu sau din egoism sau din vreun interes (egoism și interes); atunci opoziția dintre hegemonie și responsabilitate istorică găsește o soluție. După ce am menționat acest lucru despre hegemonie, care este o *hybris* ce iese la iveală din textura violenței care ne domină zilele (din păcate!), să acordăm atenție responsabilității istorice a creștinului. E nevoie de un alt nume pentru a o cita, nu o dorință hegemonică de reușită personală, a propriului orgoliu, ca satisfacție și colecție de lucruri care ne interesează. Responsabilitatea istorică a creștinului e alta: e dată de faptul că iubirea pentru Cristos, la care participăm în Biserică, iubirea pentru Cristos, care cuprinde personal sufletul nostru, duce la o implicare cu o altă denumire, care are o esență diferită: este interesul pentru viața celorlalți, a tuturor oamenilor, folosind toate nuanțele și instrumentele pe care Dumnezeu îl lasă pe om să le găsească și care sunt corecte – corecte! –. Dar caritatea care ne determină nu este, nu poate fi denumită ca tensiune spre hegemonie. Creștinul trebuie să caute să lupte în fața celorlalți pentru credința sa sau pentru libertate și pentru dreptate, inclusiv încercând să dețină locuri la scaunul puterii; dar dacă nu ajunge la ele, nu era scopul său, nu e datoria sa ultimă să reușească, deoarece circumstanțele în care Dumnezeu îl așază, în care-l pune să acționeze, pot să nu permită acest lucru. Chiar și Isus, care a venit să aducă pacea în lume, a fost eliminat!

Don Pino: Avem acum o situație mai deosebită, care se referă la un fragment din prima lecție: «Ce anume înseamnă că inclusiv dreptatea trebuie să fie judecată de legea apartenenței?».

Giussani: Dreptatea nu e ceva ce zboară prin aer, un astru, nu acționează în aer fără un subiect activ. De aceea, un om care judecă un alt om trebuie să o poată face cu conștiința că urmează o lege a lui Dumnezeu, fiindcă acel om îi aparține lui Dumnezeu la fel ca mine și ca tine. Dar, dacă cineva e conștient de asta, nu poate judeca un om astfel încât să obțină un avantaj politic din asta, de exemplu, sau ca să facă carieră în magistratură. Așadar, eu cred că e foarte greu și dificil de respectat, de ascultat legea lui Dumnezeu în multe lucruri, și așa cum e greu pentru mine, preot, e greu pentru un judecător (chiar dacă nu sunt judecător în tribunalele noastre, în fața lui Dumnezeu pot fi: asta e spovada, nu?).

Există un detaliu care iese la iveală și care ne face să înțelegem că dedesubt este ceva tulbure: este absența iubirii față de persoană. În acest sens am citat fraza lui Nietzsche («În ochii judecătorilor voștri sclipește mereu, pentru mine, călăul cu sabia lui rece ca gheața»).⁶⁴ Asta și pentru că e întotdeauna – întotdeauna! – împotriva interesului ultim, adevărat, al societății, dacă un judecător, care reprezintă societatea în acel moment, pornește de la o lectură aparent exasperată, exagerată a celor prevăzute de lege, fără să țină cont de lucrurile pe care le-am spus: acea dependență de Dumnezeu care este a sa.

Cesana: Pe de altă parte, se poate spune de asemeni că, având în vedere că aparținem tot timpul, fie lui Dumnezeu fie lui Mamona, așa cum s-a zis, mai ales atunci când cineva nu își dă seama de asta, judecă în funcție de puterea dominantă.

Giussani: Sigur! Însă, puterea dominantă «reușește» – prin toate mijloacele ei, mereu tot mai invazive asupra personalității, din punct de vedere psihologic, tot mai capabile să introducă o dimensiune comună tuturor, în multe lucruri –, dacă noi nu aparținem deja la ceva, nu în mod provizoriu, ci ca punct de judecată asupra propriei persoane: legat de ceea ce suntem și ce rost avem pe pământ, așa cum ați auzit ieri din frazele primilor apostoli, sfântul Ioan, sfântul Paul: «Nimeni nu trăiește pentru sine, nimeni nu moare pentru sine»; ci «dacă cineva moare, moare pentru Domnul și dacă cineva trăiește, trăiește pentru Domnul».⁶⁵

Cesana: Întrebarea pe care o citesc acum descrie o situație foarte generalizată și este exprimată în termeni un pic elementari, dar clari: «Există o ecuație care mă face să tremur. Dumnezeul lui Avram care se manifestă în Cristos, care continuă în Biserică și care ajunge la noi prin carisma ta, se întrupează în persoane, responsabili din orașul meu, de care eu trebuie să ascult: e o problemă pentru mine. Ce anume înseamnă că aparțin ascultând de aceste persoane?».

Giussani: «Ascultare» e un cuvânt care va trebui să iasă la iveală foarte des în reflecțiile noastre așa cum l-am introdus anul acesta. Fiindcă dacă omul se naște din Altcineva – dacă eu sunt făcut de un Altul – în mod evident trebuie să asculte de acest Altul. Dacă e pusă în fața Celui de la care derivă, ascultarea este virtutea care asigură dezvoltarea a ceea ce i-a fost dat omului. În schimb, ascultarea este mult și aspru contestată, mai ales ca tentație a conștiinței noastre, în niște vremuri ca ale noastre, în care datele și evenimentele conștiinței, naturale și revelate de Dumnezeu, de Isus, sunt categoric nerespectate, adică neînțelese și deci omise, pentru că par a fi niște negații ale libertății noastre, ale unei libertăți sau ale unei plăceri, și par contrare existenței. Dar tocmai față de acel Ceva de care depindem, față de Ceea ce ne-a creat, tocmai de El noi suntem datori să ascultăm. Pentru că nimic din tine nu e al tău, originar al tău, totul ți-a fost dat. Și ți-a fost dat nu fără inteligență și fără iubire. Tatăl care este în ceruri are un plan pentru tine; ceea ce-ți este dat ca să trăiești și ca să exiști e marcat de „trăsături” în evoluția sa – în ce anume constă și cum trebuie folosit –: și acestea sunt legile, legile morale (legea morală nu e inventată de om, ci e făcută de un om care este conștient de propria origine). La origine sunt indicate fenomenele de dezvoltare a aptitudinilor pe care omul trebuie să le aibă. De aceea ascultarea ca virtute este proprie creștinului. De fapt, Cristos a devenit ascultător până la moarte și la o moarte precum cea a răstignirii. Totul în viața noastră pare să fie făcut, pare să vorbească împotriva acestui cuvânt. Pe de altă parte, criteriul cu care noi trăim lucrurile, ceea ce dorim, cum căutăm să avem ceea ce ne dorim, ceea ce ne e util, ceea ce ni se pare frumos, criteriul (am văzut și zilele astea) e în mod ultim al Altu-

⁶⁴ Cfr. F.W. Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*, op. cit., p.173.

⁶⁵ Cfr. Rom 14,7-8.

ia. Ascultarea înseamnă a face lucrurile cu criteriul unui Altul. Dacă omul este făcut de Dumnezeu, toată viața sa depinde de Dumnezeu. De asta am început, acum trei ani, Exercițiile, spunând: «Dumnezeu este totul în toate». Dar, în mentalitatea modernă, operatorul, adică omul, omul care lucrează, plăsmuit, făcut de Dumnezeu, făcut din Dumnezeu, prezent în el de la origine, a abandonat cumva originea: originea e cumva scontată și astfel, în timp, se încețoșează până dispare. În locul ei, deja de la grădiniță, în colegii de clasă, până la facultate, tot mai mult, cu tot mai mult aer de superioritate, «lumea» – spune Cristos – își arată gândirea, invitațiile, sfaturile și atracțiile sale. Și ajungem mari, ni se pare că ajungem mari tocmai fiindcă, uitând de originea noastră, mergem împotriva unei datorii, împotriva datoriei. A nu asculta de nimeni, sau, mai bine zis, a nu asculta de propriul tată și de propria mamă, a nu asculta de trecut, de propunerile care pe baza trecutului simțim că ne sunt făcute, ca să le îndeplinim, a nu asculta a devenit ceva clasic pentru om. Ruperea de trecut este genialitatea miniștrilor Învățămintului de stat din guvernele noastre.

Cesana: Pe de altă parte, cine ascultă caută carisma, caută originea adică, și cine recheamă, nu recheamă la sine, recheamă la carismă, la ceea ce e recunoscut de Biserică.

Giussani: Îți mulțumesc pentru această observație, pentru că ai atins un corolar foarte interesant, care se referă la problema ascultării față de Biserică și față de mișcare, care pare de multe ori să nu coincidă, să nu fie convingătoare. Dar ceea ce voi auziți de la noi este convingător în mod proporțional cu simplitatea și sinceritatea voastră. Dar, cum zicea Grigore de Nazians, «Dacă nu aș fi al tău, Cristoase al meu, m-aș simți o creatură finită»,⁶⁶ n-aș fi om, pentru că a fi om e ceva ce ai dat în întregime Tu. Dumnezeu a dorit să vină să vorbească printre oamenii sperați, dar și prăbușiți, dezorientați datorită confuziei; Dumnezeu a devenit om, un om printre noi: la fel ca acum două mii de ani, acum este printre noi. Și aici e punctul originar. Cristos putea vorbi și gândi ca om: «Eu sunt aici pentru totdeauna, Tatăl mi-a dat lumea întreagă pe mână și eu sunt aici s-o salvez? Dar dacă accepți să mori, dacă accepți să fii răstignit, pe urmă cum facem?». Atunci, acolo e, în acel punct, în care și-a închipuit cum să fie prezent, conform idealului său, idealul pe care Tatăl, Misterul lui Dumnezeu i-l inoculase în inima omenească, în inima sa umană: s-a gândit la acest lucru mareț care e Biserică; Biserică ce începe să se manifeste atunci când doi sau trei se adună în numele Lui (și acesta e principiul fraternității noastre, al Fraternității). Dar capul comunității tale poate fi un amărât, pe care n-ai da nici doi bani. Și, cu toate astea, noi am fost obișnuiți să nu avem această obiecție din partea lui Dumnezeu și nici din a papilor pe care i-am cunoscut, care au fost nemaipomeniți, cu adevărat credincioși și credincioși în mod inteligent. Așa cum Biserică, și mai ales mișcările din Biserică, tot ceea ce participă la Biserică: dieceze, parohii, mișcări, toate aceste trei lucruri chiar și mai clar reclamă faptul că cuvântul lui Dumnezeu și harul lui Dumnezeu sunt vehiculate de niște mâini tremurânde, ca atunci când cuiva de șaptezeci de ani îi tremură mâinile: și unul ia ostia din mâna care tremură așa cum trebuia s-o ia din mâna când aceasta era fermă! Dar Biserică valorează deoarece a făcut-o Cristos și pentru că Cristos n-o poate abandona; fiindcă Spiritul a coborât peste apostoli și peste Fecioară, la început, și s-a dăruit întregii umanități: Cristos rămâne aici pentru toți, până la sfârșitul veacurilor.

Astfel, în comunități unii dețin roluri; exigența e ca ceea ce spun să fac să fie perfect egal cu ceea ce fiecare creștin, ca datorie a titularului, sau chiar ca datorie de caritate, de relații, trebuie să respecte și să iubească la perfecție. Ascultarea este lucrul cel mai greu pentru cavaleri, pentru frați și pentru laici în mișcare.

***

⁶⁶ Grigore de Nazians, «Carmina», II/I, cânt LXXIV, v. 4-12, în *Patrologia greacă*, XXXVII, Paris 1862, col. 1421-1422.

Aș vrea să vă las o urare. După tot ceea ce ați auzit, s-ar putea să nu înțelegeți urarea mea, dar oricum v-o fac, pentru că n-aș ști să vă spun altceva mai bun.

Vă doresc ca în viață, având în vedere că ați întâlnit acest lucru mareț, care este un har al Domnului, așa cum auzim acum că ni se spune în mod natural și spontan în toate locurile în care se află careva dintre noi ... Datorită harului care ne-a fost dat prin posibilitatea de a face această întâlnire, există de fapt un potențial în voi, un potențial în voi pe care Spiritul l-a pus, implicit sau mai explicit, în funcție de istoria fiecăruia, există o capacitate – pusă în voi de către Spirit – o capacitate de a-l mărturisi pe Cristos, care e singurul lucru pe care-l așteaptă lumea, fiindcă acolo unde e Cristos, acolo relațiile sunt pace, unitate și pace, inclusiv între cei căsătoriți (unitate și pace trebuie să fie și binomul familiei; dar pentru toți e așa) ... Oricum, oricare ar fi forma vocației, vă urez ca în acest lucru mareț, datorită acestui lucru mareț pe care Domnul vi l-a dat, dacă acesta devine tot mai personal, adică tot mai ascultător (pentru că inclusiv personalizarea e o ascultare dusă mai departe cu inteligență), să puteți întâlni un tată, să puteți trăi experiența tatălui. Fiindcă prima apartenență, din punct de vedere fiziologic și social, și chiar și în propria viziune e apartenența față de părinte. Dumnezeu ne este dat prin tată și mamă.

Fie ca fiecare dintre voi să poată redescoperi într-adevăr măreția acestui rol, care nu e un rol, e împrejurarea în care omul privește, îl vede pe Dumnezeu și El îi încredințează ceea ce îi este urgent; tată și deci mamă, fiindcă e același lucru, nu sunt două funcții diferite din punct de vedere spiritual; doar la nivel material lucrurile stau diferit, când unul are o limită și celălalt o alta. Așa, pentru asta am vrut să vin aici să vă salut. Vă doresc să puteți trăi experiența tatălui; tată și mamă: o urez tuturor șefilor, tuturor responsabililor comunităților voastre, dar și fiecăruia dintre voi, pentru că fiecare trebuie să fie tată al prietenilor pe care-i are acolo, trebuie să fie mamă a oamenilor pe care-i are acolo; fără să-și dea aere de superioritate, ci cu o caritate plină de afecțiune. Nimeni, de fapt, nu poate fi atât de norocos și fericit precum un bărbat și o femeie care se simt transformați de Domnul în tați și mame. Tați și mame ai tuturor celor pe care-i întâlnesc. Vă amintiți – așa cum descrie cel de-al doilea volum al Școlii de comunitate –, când Isus, mergând pe câmpuri cu apostolii săi, văzu aproape de un sat care se numea Nain o femeie care plângea și care sughița în urma coșciugului fiului mort? Și El s-a dus acolo; nu i-a zis: «Îți înviu copilul». Ci: «Femeie, nu plânge», cu o tandrețe, afirmând o tandrețe și o iubire pentru ființa umană inconfundabile! Și, de fapt, după, i-a dat și fiul viu.⁶⁷ Dar nu e asta, fiindcă miracole pot face și alții, dar asta, această caritate, această iubire pentru om caracteristică lui Cristos nu suferă comparație cu nimic! Să mergem!

---

⁶⁷ Cfr. Lc 7,11-17.

INTERVENȚII, SALUTURI (2000-2004)

Din anul 2000, Exercițiile spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione n-au mai fost ținute de don Giussani. Inclusiv modalitatea videoconferințelor devenise prea apăsătoare, datorită degradării condițiilor de sănătate, și «vorbirea îndelungată», cum se impune în cazul unei meditații sau lecții, n-o mai putea folosi. Era un sacrificiu enorm, pentru cineva care identificase, printre cauzele lipsei de influență a credinței în viața omului modern, pe lângă inexistența unor rațiuni în propunerea mesajului creștin, incapacitatea de a comunica credința ca răspuns la întrebările umane și concrete ale existenței.

Cu toate astea, așa cum îi era obiceiul, nu s-a dat bătut și a continuat să exprime, în forme diferite, ceea ce continua să descopere în circumstanțele vieții, conținuturile autoconștiinței sale, reflecțiile pe care lecturile, muzica, evenimentele le suscitau, reacțiile și judecățile despre viața comună, mereu foarte acut resimțită. Erau intervenții la conferințe [citirea acestora era încredințată colaboratorilor săi], interviuri și articole publicate în presa națională, mesaje trimise comunităților, cu ocazii deosebite sau cu prilejul întâlnirilor, scrisori către Fraternitate – cele din 2002 și din 2004 –, emisiuni televizate. După atentatul asupra soldaților italieni la Nassiriya, și după ce au avut loc înmormântările, la Roma, care au trezit o emoție generală, directorul canalului Tg2 îi cere lui don Giussani să scrie textul «Coperții» pentru deschiderea ediției de la ora 20.30. În textul care se transmite se regăsesc comentate Pianto antico [Plânsul străvechi, n. tr.] al lui Carducci, cântul XXXIII din Paradisul, verdictul dat de soția comandantului Coletta, și se exprimă speranța, în vederea unei salvări populare, de a «educa inimii oamenilor»: «Dacă ar exista o educație a poporului, toți ar fi mai bine».¹ Din nou, canalul Tg2 reia o meditație de-a sa în ediția din ajunul Crăciunului din 2004, ultima intervenție publică, în care, printre altele, se spune că «Crăciunul este iubirea lui Cristos pentru om. [...] O Ființă nouă pătrunde în lume».² Cu o lună înainte alesese, ca text pentru Afișul de Crăciun, o frază a lui Cesare Pavese: «Unica bucurie pe lume este aceea de a începe ceva. E frumos să trăiești, pentru că a trăi înseamnă a începe, mereu, în orice clipă».³ În rugăciunea pentru liturghiile celei de-a XXIII-a aniversări (2005) a recunoașterii pontificale a Fraternității, don Giussani lansase invitația de „a risca” să facem precum Cristos și definise Fraternitatea ca «locul pe care dacă îl frecventăm înțelegem imediat care este originea sinelui nostru».⁴

Exercițiile au dezvoltat o logică de discurs precisă, în jurul chestiunii eului și a personalizării, cu titluri elocvente: Ce este omul și cum află asta (2000), Avram: nașterea eului (2001), Deși trăiesc în trup, trăiesc în credința Fiului lui Dumnezeu (2002), Eveniment de libertate (2003), Destinul Omului (2004).

¹ L. Giussani, *Lurto del cuore* [Lovitura inimii, n. tr.], «Tracce Litterae-communionis», n. 11, noiembrie 2003, p. 26-27.

² L. Giussani, *La scommessa del potere di Dio nel tempo* [Miza puterii lui Dumnezeu în timp, n. tr.], «Tracce Litterae-communionis», n. 1, ianuarie 2005, p. 128.

³ C. Pavese, *Meseria de a trăi. Jurnal 1935-1950*, op. cit., p. 100.

⁴ L. Giussani, citat în A. Savorana, *Vita di don Giussani*, op. cit., p. 1166.

La adunări don Giussani a participat din locuința sa, iar la finalul întâlnirilor, le adresa participanților reuniți la Rimini sau prin video-conferință, salutul său, cu excepția anului 2003.

Sunt cuvinte aproape improvizate, care exprimă reacția născută în el în urma celor auzite, cuvinte dense de reflecție, de emoție, de iubire față de toți cei care, în marile săli ale Expo-ului de la Rimini, îl ascultau printr-un apel telefonic sau îl vedeau vorbind pe ecrane. Cuvinte memorabile («Femeie, nu plânge», «Veni Sancte Spiritus», «pozitivitatea vieții»), de multe ori repetate de prietenii săi și intrate deja în conștiința individuală, lăsând asupra ei un semn imposibil de șters. Cuvinte care, la fel ca toate celelalte, au făcut ca don Giussani să fie perceput aproape de viața fiecăruia, atunci și azi încă la fel.

După ce a împărțit cu alții conducerea edițiilor precedente, prin aportul unei lecții sau prin conducerea întâlnirii de întrebări, don Julián Carrón a ținut în întregime Exercițiile Fraternității din 2004. În „incursiunea” prin video-conferință, don Giussani și-a manifestat vădit entuziasmul și împărtășirea convinsă a lucrurilor auzite în cadrul acestor Exerciții.

Speranța nu dezamăgește a fost titlul Exercițiilor din 2005, după dispariția lui don Giussani în data de 22 februarie a aceluiași an.

**INTERVENȚIA DE ÎNCHEIERE A LUI DON GIUSSANI
LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2000
«CE ESTE OMUL ȘI CUM AFLĂ ASTA» ***

Vă vorbesc ... toată ziua de azi, toată ziua de ieri, toată ziua de alaltăieri, de o viață vorbim despre asta, fiindcă e chiar adevărat ceea ce se află în conținuturile primelor noastre cântece, chiar și în conținuturile primelor noastre cântece.

1. «Eu nu sunt vrednic de ceea ce faci pentru mine, Tu, care iubești atât de mult pe cineva ca mine».⁵ E cu adevărat trist că Dumnezeu ne-a crescut într-o caritate și într-o conștiință vie cu privire la ceea ce e viața omului, a ceea ce e mișcarea, a ceea ce e întreaga Biserică, a ceea ce e sfârșitul omului, scopul omului – acesta coincidând cu sfârșitul omului –, și totuși noi suntem atât de nevrednici de asta.

«Eu nu sunt vrednic de ceea ce faci pentru mine». Gândiți-vă cum, în fiecare zi care trece, eu dezvolt înăuntrul meu uimirea față de ceea ce face Dumnezeu! Iar Dumnezeu face azi pentru că a făcut ieri! De asta e o realitate nouă în lume, care a pătruns în lume; e o unitate nouă care a pătruns în lumea Bisericii – drept pentru care se poate de asemeni, trebuie de asemeni, să adăugăm că o realitate nouă în cadrul Bisericii face să crească, face să se descătușeze cu mai multă iubire și cu mai multă splendoare ceea ce Biserica este.

Vezi, «eu nu sunt vrednic de ceea ce faci pentru mine, eu care nu am nimic ce să-Ți dau». Însă îți spun: «dacă Tu vrei, ia-mă pe mine».

2. M-am tot gândit zilele astea la toată cantitatea enormă de viață și de gândire care a existat între noi. Fiindcă e foarte semnificativ faptul că primul cântec care s-a întâmplat printre noi (spun «întâmplat» pentru că chiar așa e) redă deja toată amploarea întrebării – adică a rațiunii – care ne mișcă; și, pe de altă parte, a dat deja răspunsul.

Încercați să vă gândiți la imnul mișcării noastre, la acele cuvinte pe care le-a dictat Maretta Campi, și la muzica pe care a compus-o Adriana Mascagni: «Sărmană voce a unui om care nu există, vocea noastră, dacă nu mai are un „de ce”». Însă «trebuie să strige, trebuie să implore ca suflarea vieții să n-aibă sfârșit». Lovitura de care am vorbit, de care au vorbit atât de bine la întâlnirea de întrebări din dimineața asta, marea lovitură a dorinței vieții, cu emoția, cu angajamentul, cu emoția sentimentului, cu angajamentul libertății, ar putea fi inclusiv resimțită ca nevoie ce trebuie realizată.

«Sărmană voce a unui om care nu există»: dacă această voce n-ar avea un „de ce”, ar fi înșelătoare și goală. De aceea, dacă trebuie să strige și trebuie să implore ca suflarea vieții să n-aibă sfârșit, trebuie de asemeni «să cânte pentru că există viața». Aceasta e rațiunea imensă, incomparabilă cu oricare alt cuvânt. «Toată viața cere eternitatea». Trezindu-ne, dimineața, pentru o zi frenetică, pentru o zi grea, pentru o zi fără angajamente deosebite, «trebuie să cânte pentru că există viața; toată viața cere eternitatea».

* Exercițiile spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione, 19-21 mai 2000, Rimini.

⁵ C. Chieffo, «Io non sono degno» [«Eu nu sunt vrednic», n. tr.], în Canti, Società Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano 2014, p. 201-202.

Toată viața cere eternitatea. Încercați să vă gândiți la patruzeci de ani în care toată viața a cerut eternitatea! «Nu poate muri, nu se poate sfârși vocea noastră pe care viața i-o cere iubirii». De asta «nu e o sărmană voce a unui om care nu există: vocea noastră cântă cu un „de ce”». ⁶

Atunci când mă tot gândeam zilele astea la cine a compus acest cântec, cu muzică și text – au fost două prietene de cincisprezece-șaisprezece ani –, mă întrebam: dar cine e în stare, acum, să găsească o expresie sintetică și înflăcărată, capabilă de solicitare, ce poate fi recunoscută de către toți ca fiind serioasă și sinceră?

3. Când Iuda n-a mai stat cu Isus și a ieșit să-l trădeze, să meargă să trădeze, Evanghelia spune: «*Erat autem nox*», ⁷ era noapte.

A uita sau a lăsa să decadă ceea ce ni s-a spus, ceea ce ni se spune, ar însemna să lăsăm să se prăbușească toată viața noastră în acel întuneric spre care pare a fi destinată viața majorității oamenilor.

Noi avansăm în existență printr-o siguranță care desființează toate obligațiile noastre și toate fricile noastre legate de eventualitatea lipsei de forță.

Speranța pentru noi e o certitudine, o certitudine pentru viitor. Pentru cineva merge fără să aibă o certitudine a punctului de sosire, ar fi ca o tragedie a unui biet om.

Însă noi permitem de prea multe ori ca întunericul să ne învăluie, îndeosebi mai mult decât dorința de adevăr apare dezamăgirea unei incredulități.

«Acum spune-mi tu, cum poate spera cineva care deține totul, dar nu are iertarea». ⁸ Această strofă dintr-un cântec al prietenului nostru, Claudio Chieffo, poate că e observația cea mai umană și mai străpungătoare care există.

«Cum poate spera cineva care deține totul, dar nu are iertarea»; care nu recunoaște iertarea care e aspectul cel mai dramatic și mai convingător al raportului pe care Misterul îl are cu noi, astfel încât nu acceptă iertarea ca formă supremă a relațiilor dintre sine și ceilalți oameni (spune *Tatăl nostru*: «Ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri»). Omul pentru care e predominant sensul propriului nimic, sentimentul propriei suferințe, e dominat însă și se lasă dominat, devine sclavul a ceea ce spune lumea. Și lumea, mai devreme sau mai târziu, cu privire la certitudinea fericirii umane, face să predomine negația.

«*Erat autem nox*», era noapte. Întunericul, în care izvorul speranței noastre, forța speranței noastre decade, este susținut de noi, întrucât speranța aceea nu e un răspuns care să ni se pară în mod imediat viu și realizat. Atunci suntem ca și conștiința omului când e la nivel de impostură. De aceea e încețoșat și tot beneficiul prieteniei noastre, al Fraternității noastre, tot beneficiul vieții Bisericii în istorie.

Toată negativitatea predomină atunci când omul este Iuda, când nu poate evita această identificare cu Iuda, cu trădătorul; însă el, în loc să strige, ar trebui să implore ca destinul vieții să nu aibă sfârșit.

Oricum, nimic pe lumea asta n-ar fi putut să ajute cu adevărat. Dar fiind «nevoie de cineva care să ne elibereze de rău» ⁹, Dumnezeu a devenit, Misterul a devenit în mod tangibil prezent, carne din carnea noastră.

Privirea către Isus în sânul Mariei este lucrul cel mai eliberator, cel mai mare, cel mai măreț pe care noi îl putem concepe. Să ne ajutăm să mergem tot mai mult în lumina acestei priviri, pentru ca toropeala energiei să nu întunece adevărul luminii.

⁶ M. Campi – A. Mascagni, «Povera voce» [«Sărmană voce», n. tr.], în *Ibidem*, p. 208.

⁷ In 13,30.

⁸ C. Chieffo, «Ballata del potere» [«Balada puterii», n. tr.], în *Canti*, op. cit., p. 219-220.

⁹ *Ivi*.

INTERVENȚIA DE ÎNCHEIERE A LUI DON GIUSSANI
LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2001
«AVRAM: NAȘTEREA EULUI» *

Am reușit să urmăresc parcursul vostru prin modalitatea îngăduită de Dumnezeu, mai limitată și mai grea decât înainte. Dar totul este drum al lui Dumnezeu în viața noastră. Oricum, nu există decât această formulă pentru a face ca inima noastră să fie, din punct de vedere moral, inclusiv din punct de vedere moral, pregătită și mereu capabilă să sufere pentru ceea ce ne-a creat Dumnezeu.

Însă eu, ca să nu vă rețin foarte mult, azi spun că există un singur lucru care nu poate scăpa – să nu lăsăm să decadă într-o eventuală posibilitate –: trebuie să ne rugăm în sensul literal al cuvântului, adică să-l implorăm pe Cel căruia îi aparținem, ca să nu ne fi chemat în van.

În fiecare zi suntem chemați, în fiecare ceas suntem chemați, în fiecare minut, în fiecare clipă suntem chemați. Și, într-adevăr, ceea ce caracterizează eul, ceea ce definește eul comparativ cu toate celelalte atitudini umane, ceea ce caracterizează eul este tocmai conștiința că este raport cu infinitul: de exemplu, o femeie coase, coase sau gătește în bucătărie, și este raport cu infinitul. Ceea ce definește omul este această dimensiune paradoxală dintre puținul pe care îl este, fărâma care este, „fuzibilul” care este, dintre o puținătate care este și raportul constitutiv, un raport constitutiv care este raport cu Dumnezeu.

Dar acum nu doresc să reiau lucruri care au fost reluate deja împreună. Eu vreau numai să spun: să ne rugăm, să ne rugăm, pentru că asta e ceva ce cineva poate face și în timp ce face orice altă muncă. E o intenție, deschide spre o intenție, la fel cum, într-o zi de ploaie, soarele care trece dincolo de nori, străpunge norii și împrăștie lumina, să ne facă să împrăștiem lumină asupra tot ceea ce suntem și facem.

Eu am aplicat în această perioadă, am descoperit în această perioadă, cu toată inima, mișcat, formula „jaculatorie” s-ar spune, formula cea mai completă care s-ar putea concepe din punct de vedere creștin: «Vino, Spirite Sfinte! Vino prin mijlocirea Fecioarei!». *Veni Sancte Spiritus. Veni per Mariam*. Repetați formula asta în fiecare zi, în toate ceasurile, atunci când Domnul vă alege ca să se facă auzit: e un moment în care totul se leagă din nou și se recucerește, totul devine în mod misterios un singur lucru și frumos.

Veni Sancte Spiritus, pentru că *Spiritus est Dominus, Spiritus est Deus* (Dumnezeu este Spirit, Spiritul este Dumnezeu). Spiritul e Dumnezeu, căruia îi aparținem. Deoarece spiritul este auto-conștiință; iar dacă aceasta e aplicată bine în noi, ne face să înțelegem: omul înțelege că aparține, că este apartenență la un Altul. Apartenența la o Prezență, la o Prezență, și de data asta, misterioasă (misterioasă fiindcă nu e a noastră, această Prezență, într-un anumit sens nu este a noastră; pentru că dacă provine de la o altă sursă, înseamnă că nu provine din sursa noastră).

«Vino, Spirite Sfinte!» în fiecare acțiune a mea, «Vino, Spirite Sfinte!» în fiecare clipă a mea!

Veni per Mariam, și asta e de-a dreptul ... Fecioara e tocmai atingerea cea mai puternic umană și convingătoare pe care Dumnezeu a făcut-o spre acțiunea Sa asupra omului.

Veni per Mariam. Să ne gândim la evoluția acestei femei și la modul ei de a rămâne în istorie! Dar evident e de la Dumnezeu, în Dumnezeu se află temelia apartenenței ei. Dar, pe de altă parte, Maria este totalitatea omului, totalitatea omului care este înflăcărată atât de mult încât ajunge să

---

* Exercițiile spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione, 18-21 mai 2001, Rimini.

devină, ajunge să o transforme în instrument necesar pentru raportul cu Dumnezeu (necesar, nu în sensul imediat al cuvântului, ci în sensul ultim al cuvântului). *Per Mariam*, fiindcă n-a făcut o greșeală, Dumnezeu n-a permis ca ea să fie subiect al atacului demonului opus adevărului. Fecioară pură și frumoasă: frumusețea este semnul, iar ea e aproape un semn sacramental al frumuseții pentru care Dumnezeu a creat lumea.

Atunci, bucuros de a vă fi lăsat o rechemare la această jaculatorie, la această născândă, mereu născândă glorie a vieții noastre creștine, fie ca *Veni Sancte Spiritus. Veni per Mariam* să constituie un punct de sprijin, să se reveleze ca un sprijin clar din punct de vedere psihologic, fiind profund înervat de rădăcini, în originile naturii umane.

Vă doresc ca această jaculatorie, ca acest elan de sinceritate și de simplitate, să găsească în inimile voastre spațiu în fiecare zi ca să fie rechemare la realitatea noastră umană care are nevoie să fie preschimbată după acea ordine ultimă pentru care am fost creați. Și acesta e destinul, și asta e ceea ce ne lipsește de multe ori, dar care nu încetează nici măcar o clipă: Dumnezeu nu poate înceta nici măcar o clipă să fie izvorul fericirii noastre, al randamentului nostru.

**INTERVENȚIA DE ÎNCHEIERE A LUI DON GIUSSANI
LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2002
«DEȘI TRĂIESC ÎN TRUP,
TRĂIESC ÎN CREDINȚA FIULUI LUI DUMNEZEU» ***

În seara aceea Isus a fost întrerupt, oprit în drumul său către satul spre care se îndrepta, căruia îi era destinat, pentru că se auzea un plâns puternic de femeie, cu un strigăt de durere care frângea inima tuturor celor prezenți, dar care frângea, care a frânt înainte de toate inima lui Cristos.¹⁰

«Femeie, nu plânge!»¹¹ N-o văzuse niciodată, n-o cunoscuse niciodată înainte.

«Femeie, nu plânge!». Ce susținere putea primi femeia aia care asculta cuvintele pe care Isus i le spunea ei?

«Femeie, nu plânge!»: când te întorci acasă, când mergi cu tramvaiul, când urci în tren, când vezi coada mare de mașini pe străzi, când te gândești la tot talmeș-balmeșul interesant pentru viața a milioane și milioane de oameni, sute de milioane de oameni... Cât de determinantă e privirea pe care un copil sau cineva mare «mare» ar fi avut-o asupra aceluia om, care venea în fruntea unui grup de prieteni și nu o văzuse niciodată pe femeia aceea, dar s-a oprit când sunetul, re-verberația plânsului a ajuns până la El! «Femeie, nu plânge!», ca și cum nimeni n-ar cunoaște-o, ca și cum nimeni n-ar recunoaște-o mai intens, mai total, mai decisiv decât El!

«Femeie, nu plânge!» Atunci când vedem – cum v-am zis mai înainte – întreaga mișcare a lumii, în al cărei fluviu, în ale cărei pâraiașe toți oamenii devin prezenți în fața vieții, fac ca viața proprie să devină prezentă în fața sinelui lor, necunoscuta sfârșitului nu e altceva decât necunoscuta modului în care s-a ajuns la această noutate, acea noutate care face posibilă întâlnirea unui om, face posibilă întâlnirea unui om pe care nu l-ai mai văzut niciodată, și care, în fața durerii femeii pe care o vede pentru prima dată, îi spune: «Femeie, nu plânge!». «Femeie, nu plânge!».

«Femeie, nu plânge!»: aceasta e inima cu care noi suntem puși în fața privirii și în fața tristeții, în fața durerii tuturor oamenilor cu care intrăm în raport, pe stradă sau când călătorim, în călătoriile noastre.

«Femeie, nu plânge!» Ce lucru inimaginabil e că Dumnezeu – «Dumnezeu», Cel care creează lumea întregă în această clipă –, văzându-l și ascultându-l pe om, poate spune: «Omule, nu plânge!», «Tu, nu plânge!», «Nu plânge, fiindcă nu pentru moarte, ci pentru viață te-am creat! Eu te-am adus pe lume și te-am pus într-o companie mare de oameni!».

Bărbat, femeie, băiat, fată, tu, voi, nu plângeți! Nu plângeți! Există o privire și o inimă care vă străpung până în măduva oaselor și care vă iubește până în adâncul destinului vostru, o privire și o inimă pe care nimeni nu le poate induce în eroare, nimeni nu le poate lipsi de capacitatea de a spune ceea ce gândesc și ceea ce simt, nimeni nu le poate reduce la neputință!

«*Gloria Dei vivens homo.*»¹² Gloria lui Dumnezeu, măreția Celui care face stelele cerului, care pune în mare picătură după picătură tot albastrul care o definește, este omul care trăiește.

Nu există nimic care să poată suprima acel avânt imediat de iubire, de atașament, de stimă, de speranță. Fiindcă a devenit speranță pentru fiecare om care L-a văzut, care L-a auzit, «Femeie, nu plânge!», care L-a auzit pe Isus vorbind așa: «Femeie, nu plânge!».

* Exercițiile spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione, 3-5 mai 2002, Rimini.

¹⁰ Cfr. Lc 7,11-17.

¹¹ Lc 7,13.

¹² Irineu de Lyon, *Contro le eresie* [Împotriva Ereziilor, n. tr.], IV, 20,7.

Nu există nimic pe lumea asta care să poată opri siguranța unui destin misterios și bun!

Noi suntem împreună spunându-ne unii altora: «Tu, nu te-am văzut niciodată, nu știi cine ești: nu plânge!». Fiindcă plânsul e destinul tău, pare să fie destinul tău inevitabil: «Omule, nu plânge!».

«*Gloria Dei vivens homo*»: gloria lui Dumnezeu – cea prin care susține lumea, universul – e omul care trăiește, fiecare om care trăiește: omul care trăiește, femeia care plânge, femeia care zâmbește, copilul, femeia care moare mamă.

«*Gloria Dei vivens homo*». Noi vrem asta și nimic altceva decât asta, vrem ca gloria lui Dumnezeu să fie manifestă în fața întregii lumi și să atingă toate mediile pământului: frunzele, toate frunzele florilor și toate inimile oamenilor.

Nu ne-am văzut niciodată, dar asta e ceea ce vedem printre noi, ceea ce simțim între noi.

Ciao!

INTERVENȚII ALE LUI DON GIUSSANI LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2004 «DESTINUL OMULUI» *

Intervenția de după prima lecție

Această lecție a lui Carrón este cel mai bun lucru pe care Domnul mi l-a dat să-l înțeleg în toate întâlnirile noastre de Exerciții spirituale. Eu vă implor să îi rugați pe preoții voștri, să-i rugați pe șefii voștri să vă dea un exemplar cu discursul ținut de părintele Carrón, transcris după dictare. E lucrul cel mai frumos pe care l-am auzit în viața mea, invitația cea mai clară, cea mai frumoasă, în care întregul subiect al harului pe care Cristos ni l-a dat se află în faptul acelui popor care, în fața lucrurilor care se întâmplă în viață, va realiza o dăruire plină de pasiune a unui lucru mare, absolut incomparabil de mare.

Eu sper ca Domnul să-mi dea, apoi, harul de a participa la toate adunările voastre și să aud dicându-se din nou în ele sensul lucrurilor pe care le-am auzit citate azi. Pentru că, credeți-mă – eu înțeleg că nu mai pot vorbi bine, pentru că ar trebui să fiu în stare să fac imediat ceea ce părintele Carrón a făcut atât de bine acum –, noi vrem să-i fim fideli lui Cristos. Fidelitatea față de Cristos este fidelitate față de faptul că sensul vieții există, e dezvăluit, e relevant și dezvăluit pentru fiecare dintre noi, unde e impresionant că, de fapt, contextul vieții este oricum pozitiv.

Eu sunt în situația de a putea „calcula” inclusiv aportul pe care experiența mea îl va putea aduce la destinul pentru care am fost creați, căruia i-am fost comandați: nu e o acțiune deosebită, nu e o victorie deosebită, ci e adevărata victorie, care constă în a striga pozitivitatea vieții noastre. Fiindcă victoria lui Cristos, prin moartea sa, provine din asta: lectura sa asupra vieții, nedominată de rău, nedominată de greutatea limbajului, nedescrisă de noutatea unui vocabular, ci determinată într-un mod infailibil – da, în mod infailibil –, pentru că e infailibil acest mod, această pozitivitate a timpului nostru, această pozitivitate a existenței noastre.

Faptul că chiar și păgânul este chemat să mărturisească adevărul, victoria lui Cristos în propria viață, e cu siguranță ceva ce va trebui să ne reamintim. Trebuie să ne amintim asta în fiecare zi, între noi, în fiecare zi trebuie să ne reamintim unii altora victoria integrității morale, victoria victoriei, victoria învierii lui Cristos; victoria lui Cristos, care ne va îndupleca inima să fie mijlocitoare a acelei cunoașteri pe care colegii noștri „de popor”, colegii noștri de comunitate, colegii noștri de comuniune vor avea dreptul și datoria de a ne-o comunica, făcând din pozitivitatea vieții salvarea acelui lucru pe care noi mereu l-am dorit.

Problema nu e o victorie ca o constatare în cazul unui deces, ci este sensul morții în cadrul fervorii unei vieți.

Vă rog să mă chemați, să-mi dați, imediat ce veți putea, ocazia de a admira fidelitatea voastră, fidelitatea deciziei voastre, fidelitatea companiei voastre, fidelitatea companiei noastre, deoarece aceasta este compania care salvează lumea.

---

* Exercițiile spirituale ale Fraternității Comunione e Liberazione, 23-25 aprilie 2004, Rimini.

Intervenția de încheiere

Permite-ți-mi să vă salut din nou. Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât îmi vine să-i mulțumesc Domnului și fiecăruia dintre voi, deoarece tema Exercițiilor din acest an este cea mai frumoasă și mai nemărginită pe care cineva și-o poate închipui. Pentru că victoria lui Cristos este o victorie asupra morții. Iar victoria asupra morții este o victorie asupra vieții. Totul are o pozitivitate, totul este un bine atât de acaparator, încât, atunci când Domnul ne va da avizul și încheierea, va alcătui marea sugestivitate pentru care întreaga omenire a fost creată.

De aceea există curajul pe care fiecare dintre voi trebuie să-l aibă pentru pozitivitatea vieții, astfel încât, orice contradicție sau orice durere, în „vehiculul” acestei vieți, are un răspuns pozitiv.

Și ca exemplu particular eu sper să ne putem înțelege bine cu Domnul, să ne lumineze în tot ceea ce ne va pune să facem în „noile” condiții, ca să putem vedea cum viața omului este cu totul pozitivă, profund pozitivă în intenția sa finală.

Fiindcă viața e frumoasă: viața e frumoasă, e o promisiune făcută de Dumnezeu odată cu victoria lui Cristos. De aceea fiecare zi în care noi ne vom scula din pat – oricare ar fi situația pe care o percepem în mod imediat, imediat atestabilă, chiar și cea mai plină de suferință, cea mai inimaginabilă – e un bine care e pe punctul de a se naște la marginile orizontului nostru de oameni.

Și va trebui să încercăm să traducem asta și într-o consonanță istorică. Trebuie să facem în așa fel încât să fie cuprinsă aceeași istorie a vieții noastre, precum cea a vieții tuturor popoarelor lumii, de la cea inițială până la limita extremă – spuneam mai devreme – la limita extremă a realității noastre, a acelei realități care este viața omului. Fiindcă ea pretinde o atenție nouă, o atenție care să ducă cu sine marele premiu – marele premiu! –, care să ducă cu sine deja marele premiu care se află la sfârșitul fiecărui lucru pentru fiecare om. În ce trebuie să ne ajutăm, în ce trebuie să ne susținem, în ce trebuie să fim frați e tocmai această pozitivitate ultimă în fața fiecărei dureri: e o liniște care pune în pace adeziunea noastră.

Și a „studia” istoria umanității cu această intenție demonstrativă va fi un mijloc nou pentru a le mulțumi celor care ne fac să explodăm de bucurie în fața bunătății lui Dumnezeu, în fața bunătății Sale.

Succes tuturor, pentru ca fiecare pe drumul vieții sale să găsească apariția binelui care este Cristos înviat, să găsească ajutorul a ceea ce trezește pentru oameni pozitivitatea, cea care face rezonabilă continuarea vieții.

Lăudat fie Domnul învingător asupra morții și asupra noastră! Salutări tuturor!

SURSE

Textele cuprinse în acest volum au fost redactate și revăzute pentru această publicație, pornind de la înregistrări audio-vizuale, păstrate în Arhiva Fraternității Comunione e Liberazione.

Publicații parțiale precedente:

1997

«Introduzione e Parte prima» [«Introducere și Prima parte», n. tr.], în L. Giussani, *Luomo e il suo destino. In cammino* [Omul și destinul său. Pe drum, n. tr.], Marietti 1820, Genova 1999, p. 7-60.

TU O DELL'AMICIZIA. *Appunti dalle meditazioni di Luigi Giussani e Stefano Alberto* [TU SAU DESPRE PRIETENIE. *Notițe de la meditațiile ținute de Luigi Giussani și Stefano Alberto*, n. tr.], Rimini, 16-18 mai 1997; supliment la «Litterae communionis-Tracce», n. 6, iunie 1997, p. 43-46.

1998

«Parte terza» [«Partea a treia», n. tr.], în L. Giussani, *Luomo e il suo destino. In cammino*, op. cit., p. 103-154.

IL MIRACOLO DEL CAMBIAMENTO. *Appunti dalle meditazioni di Luigi Giussani* [MIRACOLUL SCHIMBĂRII. *Notițe de la meditațiile ținute de Luigi Giussani*, n. tr.], Rimini, 24-26 aprilie 1998; supliment la «Tracce-Litterae communionis», n. 7, iulie-august 1998, p. 49-56.

1999

CRISTO È TUTTO IN TUTTI. *Appunti dalle meditazioni di Luigi Giussani* [CRISTOS ESTE TOTUL ÎN TOȚI. *Notițe de la meditațiile ținute de Luigi Giussani*, n. tr.], Rimini, 23-25 aprilie 1999; supplemento a «Tracce-Litterae communionis», n. 7, iulie-august 1999, p. 12-40, 47-54.

2000-2004

2000

«Intervento conclusivo di don Giussani» [«Intervenția de încheiere a lui don Giussani», n. tr.], în *Che cos'è l'uomo e come fa a saperlo* [Ce este omul și cum află asta, n. tr.], Rimini, 19-21 mai 2000; Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano, iunie 2000, p. 47-49.

2001

«Intervento conclusivo di don Giussani» [«Intervenția de încheiere a lui don Giussani», n. tr.], în S. Alberto-J. Carrón, *Abramo: la nascita dell'io* [Avram: nașterea eului, n. tr.], Rimini, 18-20 mai 2001; supliment la «Tracce-Litterae communionis», n. 6, iunie 2001, p. 48-49.

2002

«Intervento conclusivo di don Giussani» [«Intervenția de încheiere a lui don Giussani», n. tr.], în S. Alberto-J. Carrón, *Pur vivendo nella carne, vivo nella fede del Figlio di Dio* [Deși trăiesc în trup, trăiesc în credința Fiului lui Dumnezeu, n. tr.], Rimini, 3-5 mai 2002; Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano, iunie 2002, p. 47-48.

2004

«Intervento di don Giussani» [«Intervenție a lui don Giussani», n. tr.], în S. Alberto-J. Carrón, *Il Destino dell'Uomo* [Destinul Omului, n. tr.], Rimini, 23-25 aprilie 2004; Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milano, mai 2004, p. 30-31, 48-49.

CUPRINS

Prefață de <i>Julián Carrón</i>	
«E VIAȚA VIEȚII MELE, CRISTOS»	3
Tu sau despre prietenie (1997)	15
Introducere	17
«DUMNEZEU TOTUL ÎN TOATE»	18
1. Un punct nou de pornire: ontologia	18
2. Două ispite: nihilismul și panteismul	18
3. Existența eului	20
4. A cere să fii	22
5. Alegerea înstrăinării	22
«CRISTOS TOTUL ÎN TOȚI»	24
1. Natura și destinul omului	24
2. A-l imita pe Cristos	24
3. Dumnezeu e Tată	26
4. Comportamentul lui Isus față de Tatăl	27
5. De la prietenie, la moralitate	29
6. Lumină, forță și ajutor pentru om	29
7. Înăuntrul istoriei lumii: ecumenism și pace	31
Întâlnire de întrebări și discuții	35
CRISTOS VIAȚA VIEȚII	38
1. «A făcut și a învățat»	38
2. Un Eveniment prezent	39
Miracolul schimbării (1998)	43
DUMNEZEU ȘI EXISTENȚA	45
1. O problemă de cunoaștere	45
2. Experiență și rațiune	46
3. Trei reducții grave	47
4. Coruperea religiozității	51
5. Tradiție și carismă	53
CREDINȚĂ ÎN DUMNEZEU ÎNSEAMNĂ CREDINȚĂ ÎN CRISTOS	55
1. O mentalitate nouă	55
2. O credință golită: cei cinci «fără» ai raționalismului modern	57
3. Moralitatea nouă	62
Întâlnire de întrebări și discuții	66
«NUMAI UIMIREA CUNOAȘTE»	71
Cristos este totul în toți (1999)	73
UN CUVÂNT DETERMINANT PENTRU EXISTENȚĂ	75
1. Exigența și evidența apartenenței	75
2. Negarea apartenenței și consecințele sale	78
3. Istoricitatea apartenenței	81
DACĂ CINEVA E ÎN CRISTOS, E O CREATURĂ NOUĂ	87
1. Evenimentul unei umanități diferite	87
2. Scopul apartenenței	90
Întâlnire de întrebări, discuții și sinteză	96

Intervenții, saluturi (2000-2004)	101
INTERVENȚIA DE ÎNCHEIERE A LUI DON GIUSSANI LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2000 «CE ESTE OMUL ȘI CUM AFLĂ ASTA»	103
INTERVENȚIA DE ÎNCHEIERE A LUI DON GIUSSANI LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2001 «AVRAM: NAȘTEREA EULUI»	105
INTERVENȚIA DE ÎNCHEIERE A LUI DON GIUSSANI LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2002 «DEȘI TRĂIESC ÎN TRUP, TRĂIESC ÎN CREDINȚA FIULUI LUI DUMNEZEU»	107
INTERVENȚII ALE LUI DON GIUSSANI LA EXERCIȚIILE SPIRITUALE DIN 2004 «DESTINUL OMULUI».....	109
SURSE	111